

ЧОВЕКЪТ

мисли, чувства, приятелство

Георги Чалдъков
Николай Чалдъков

Ателие '89

Георги ЧАЛДЪКОВ
Николай ЧАЛДЪКОВ

ЧОВЕКЪТ

Мисли, чувства, приятелство

IQ + EQ + FQ

*За всички, които мислят
и чувстват - едновременно*

*Варна
2010*

© Георги ЧАЛДЪКОВ, Николай ЧАЛДЪКОВ, автори
Издателство „Ателие '89”
ISBN: 978-954-9580-58-7

БЛАГОДАРНОСТИ

На родителите, учителите и приятелите ни.

На Александър Стойчев, г-р Крикор Дикралян, Мак Станчев, г-р Веселка Николова, Марин Железов, г-р Димитър Костов, г-р Петър Желев и специално на Зоряна Стоянова и г-р Антоанета Чалдъкова – за творческия прочит на ръкописа.

На колективното несъзнавано – за споделените мисли и чувства.

На г-р Йон Давид (Румъния), г-р Камен Вълчанов (Великобритания) и г-р Радои Илиев (Гърция) – за финансовия жест за отпечатването на книгата.

Част от есетата в тази книга са публикувани в www.knigi-news.com и www.nessebar-news.com, както и в някои вестници и списания.

Фотографиите са от www.chaldakov.com

Фотографиите на страница 120 и 122 са от личния архив на г-р Марко Фиоре, на страница 140 Federico Masbeda- на Димитър Георгиев-Лисика.

Рисунката на страница 207 е на Никифор Николаев Чалдъков.

ПРОЛОГ 2010

ЧОВЕКЪТ: ТРИАРХИЧНО ПРЕДСТАВЯНЕ

Човекът е душа, която си служи с тялото.

Сократ (469-399 пр. Хр.)

На една от картините, които е рисувал в естрогенната екзотика на Таити, Пол Гоген е написал “Откъде идваме? Кои сме? Къде отиваме?” Отговор на първия въпрос даде Чарлз Робърт Дарвин в “Произход на видовете” – преди 150 години на 24 ноември 1859 г.: “човек е изправена маймуна, а не пагнал ангел” – може би и гвете, но забравете пропагандите на “интелигентния гизайн”.

IQ – *intelligence quotient* (коефициент на интелигентност)

EQ – *emotional intelligence quotient* (коефициент на емоционална интелигентност)

FQ – *friendship quotient* (коефициент на приятелство)

През 1995 г. Даниел Гоулман публикува книгата си “Емоционална интелигентност: защо тя е по-значима от IQ”. Докато Гоулман свързва емоционалната интелигентност с водачеството (*leadership*), ние я свързваме с приятелството. През 2008 г. написах “Човекът: IQ + EQ”, синът ми го илюстрира с фотографии, а приятелят Петър Доков прочете “Човекът”. Той ми каза, че “много често нещата са триархични. Ако включиш трети елемент към уравнението, човекът ще бъде представен по-*in depth*” (“*in derth*” най-вероятно е от гълзите му години предемократична емиграция).

Това ми напомни:

отвъд живота и мечтите

има нещо по-важно:

събуждането

от “Поговорки и песни” на Антонио Мачаго.

Послушахме Доков и Мачаго и включихме в уравнението “третия елемент” и “по-важното”: FQ.

Но може ли да се изследва “човек = IQ + EQ + FQ”? Разбира се, при условие, че това не е латерален сбор на измервания, а стремеж за холистичен, *gestalt* анализ на човека. Като приемаме, че има разлика между интелект и мъдрост би трябвало да има и WQ – *wisdom quotient*, но ние ще го оставим за третото издание на “Човекът”.

Сега второто, разширено и допълнено издание се нарича “Човекът. Мисли, чувства, приятелство”, представени с 63 673 гуми, 28 фотографии и една рисунка.

януари 2010
Бургас

Георги и Николай Чалгъркови

ПРОЛОГ 2008

*Това е да постигнеш най-върховното,
което тоже би ще ни дари Небето:
не почитания, ни тържествувания,
а просто да сме възприемани
като частица от една Реалност неоспорвана,
подобно калъните и дърветата.*

Хорхе Луис Борхес, от „Простота“

Следвайки съвета на Микеланджело „да се направи скулптура, трябва да се премахне ненужният камък“, както и метафората на Емили Дикинсън „Да се направи прерия,/ са нужни пчели и гетелина/ и една мечта голяма,/ дори мечтата само стига,/ ако пчели и гетелина няма“, ние премахнахме ненужните гуми и фотографии и тази книга сега съдържа 48 510 гуми и 25 фотографии. И една мечта – да стимулира мислите и чувствата на читателя, за да се родят нови мисли и чувства – едновременно. Нали Алберт Айнщайн е казал, че „ако ти и аз имаме по една ябълка и си разменим ябълките, ти ще имаш една ябълка и аз ще имам една ябълка; обаче, ако ти и аз имаме по една идея и си разменим идеите, аз ще имам две идеи и ти ще имаш две идеи“.

Ако книгата не успее да докосне мечтата си, ние ще обиколим къщите на тези, които са я купили, за да им се извиним и да им благодарим – както е направил Хорхе Луис Борхес след публикуването на първите си книги. И на 25 април 1973 г. в Магрид в лекцията си „Моята проза“ казва, че „всички знаем или по-скоро чувстваме, което е най-добрата форма на знанието, че „Дон Кихот“ не се състои само от „наниз от гуми“, написани от Сервантес“.

Георги и Николай Чалдъкови

ДУМИТЕ

От Хераклит и Аристотел на гръцки *logos* е мисъл, хипотеза, наука, знание, Бог – и гума.

Думи, *виш* *игват* с *лица* от *звук* (Христо Фотев) и *стисва* (Аристотел) – свършена семиотика! През 1997 г. скандалните Алън Сокъл и Жан Брикмон публикуват книгата си “Модерни глупоси”, за да напомнят на постмодерните интелектуалци, че трябва да се учат повече от Фотев и Аристотел.

И от Луис Карол и Хъмпти-Дъмпти – техните „гуми портманто“ („една гума с две значения вътре“) – аз предпочитам да са „гуми симбионти“: от съвместния живот на „любов“ и „знание“ се получава „любознание“, от род и любов – родолюбие, а гумата „сполучи“ искам да означава „получавам, защото уча“, защото вярвам, че „който учи, той ще сполучи“.

И още – гумата е „разделител“, с който посочваме нещата, различаваме ги. Защото „да се види приликата между две светулки (или звезди) е много по-лесно (и по-мързеливо), отколкото разликата между две светулки. Знам, че двойно по-голяма грамотност (и обезателно талант) е нужна да откриеш разликите, сиреч спецификата (оригиналността) на отделния талант. Иначе целият културен процес може да се подведе под един знак. И се достига до абсурдната ситуация някой да каже за него или нея: „Такъв човек изобщо не съществува!“ – пише Константин Павлов в своите „Записки 1970-1993“. Нещо като “Това не е дула”, написано до “Лулата”, нарисувана от Рене Магрет.

В своята *Ta Ethika* Аристотел описва *eudaimonia* (*eu* – хубаво, *daimon* – дух) – да живееш добре, да си щастлив.. Да постигнеш *eudaimonia* трябва равнопоставено да прилагаш *logos* (разум), *pathos* (емоция) и *ethos* (морал, морални рефлексии за справедливост, съпричастност, алтруизъм). И *filia* (приятелство), базирано на интелектуалните и емоционалните потенциали на човека – това, което се нарича *brain-and-heart friendship* – приятелство

с мозък и сърце (тръгнало от Варна към всички университети по света).

В книгата си *The Growth Engine* (Машината на растежа), публикувана през 2007 г., датчаните Roland и Rogier van Kralingen, подобно на професор Йохан Хьойзинха (автор на книгата *Homo ludens*), описват, че интегрирането на мисли и чувства може да укротява конфликтите и така да постига разбирателство, без което би настъпила „война на всички против всички“ (*bellum omnium contra omnes*) – сътресение на мозъка и сърцето (*commotio cerebri* и *commotio cordis*).

Всички живи същества говорят помежду си. Диалогът между клетките се осъществява чрез химически вещества-сигнали, за които има рецептори (антени), плуващи в липидното море на мембраните, ограждащи клетките. Рецепторите разпознават “звук, цвят, и вкус” (Фомев) на сигналите и разчитат “сми-съла” им. Превръщат ги в ефекти – мисли и чувства, които обменяме помежду си чрез разговори, изградени от думи и жестове. И

*танцуваме в кръг и предполагаме,
но тайната стои в средата и знае.*

Робърт Фрост

Биосемиотиката изследва езика на клетките, в които молекулите са сигнали, знаци (гр. *semeion*). Ърл Съдърланд (1915-1974) откри, че преносът на информацията, носена от хормони и други биомолекули, се осъществява от “вторични посредници”, които се образуват след свързването на хормоните с мембранните рецептори – за това той беше наречен “молекулен дипломат” на клетъчната биология и получи Нобелова награда за медицина през 1971 г. Съдърланд завършва медицина във Вашингтонския университет в Сейнт Луис, Мисури. Д-р Крикор Дикранян е мой приятел, който преподава невробиология в този университет – той ми разказа следната история: след Сейнт Луис, Ърл Съдърланд работил във Вандербилския университет в Нешвил,

Тенеси – граз на музиката и конните надбягвания. Когато получава Нобеловата награда, журналистите запитали хората на улицата “Кой е Съдърланд?” – най-честният отговор бил “Последният носител на трофея от конните надбягвания”. Поне да бяха казали, че е новият Уили Нелсън – кьнтри певецът, който също е живял в Нешвил.

САКРАЛНИ ДУМИТЕ

Бог Отец, Бог Син, Свети Дух
Родители, Учители, Приятели
Образование, Наука, Култура
Информация, Знание, Начин на мислене
Лорка, Неруда, Фомев
Търпение, Сила, Мъдрост (от молитва към Бог)
Разум, Емоция, Морал (на Аристотел)
Живот, Здраве, Свобода (на Джон Лок)
Звездите, Дон Кихот, Достоевски (на Айнщайн)

РАЖДАНЕТО НА ДУМИТЕ

Салваторе Барба е мой приятел от Рим – млад човек, компютърен дизайнер на едно научно списание, ерудит, ециклопедист – *tutologo*, както италианците наричат такива хора.

Ще опиша раждането на две италиански гуми, така както го знам от Салваторе. Сутрешните уроци по италиански провеждахме в “Caffettiamo” (Да отидем на кафе) – едно от многото кафенета на Via Olevano Romano. Вечерните уроци, заедно с Луиджи Алое и Марко Фиоре – в някоя винарна на Olevano – лозя, вино и къщи на 70 км от Рим.

Капучино: Преди години в САЩ Салваторе срещнал чаровната млада професорка по антропология Сара Броснан. Една сутрин той ми разказа за нейните маймуни Нанси и Унни, така

както Сара му разказала за тях: “Нанси обича краставици и винаги ги изяжда, когато ѝ даваме. Един ден обаче Унни получи грозде, което те двете обичат повече от краставиците, а на Нанси давахме само краставица. Тогава Нанси хвърли краставицата по нас и се отдалечи разгневена. Не ви ли прилича на някой, който и вие познавате? Хората също реагират с гняв, когато не се осъществяват очакванията им за справедливост.”

Маймуните на Сара са от вида капучино (*Cebus apella capucinus*) – наричат се така, защото козината на главите им е тъмнокафява и изглежда, като “капучо” (итал. *capuccio* – шапка) – монасите в някои манастири са носили шапки, които са бели отвън, отвътре – черни. Така от “шапката” се раждат имената на едно кафе и на едни маймуни. Капучино се пие по цял свят, маймуните капучино живеят в Центъра за примати в Университета Емори в Атланта, щата Джорджия.

Чао: преди векове венецианците се поздравявали с думата *sciavo*, което означава “ще ти служи” – буквално “аз съм твоят роб”. С годините “счаво” се трансформира в “чао” – от *sciavo* става *ciao*. Почти като “Ciao за сега и all the best!”, което тези дни на “чист български език” ми писа един приятел.

Доназдраве! – отговорих му аз. Звучи по-витално от довиждане, защото в доназдраве има виждане и пиене – едновременно. Предполагам да стане Дума на 2010 година.

Вече рядко използваме гуми от славянския и (старо)българския език – разпространение стана дистрибуция, убиец – килър, запалняковци – фенове, педераста – гейове, водачи – лидери. Знаем Бакхус и Дионисий, не познаваме Рувим – славянския Бог на плодородието и виното.

Без да стигаме до лингвистичната ксенофобия на академик Александър Теодоров-Балан, покрай интелектуалците забравихме, че има вещи люде – тези, които правят нещата с вещина, сръчност, умение. В Яв – явния, видимия свят на Световното дърво на славяните – е крайно време да можем да укротяваме комплексите си за малоценност, а не да ругаем по-вещите от нас.

ЧОВЕК

Според 9-то издание на *Catalogue of Life*, животът е възникнал преди 4 милиарда години и днес на Земята са открити 1 160 711 животински и растителни видове. Бактериите, американските червени мравки и зелените пълзящи листа на *kudzu* съставляват около половината биомаса на земята – бактериите са около 5 нонилиона (5×10^{30}). За човека се пада само 0,000000026 % от общата биомаса. И още – организъмът на възрастен човек има около 100 трилиона клетки и 10 пъти повече бактерии, колонизирали кожата, устата, ушите и най-много червата – в човек живеят около 40 000 различни вида бактерии.

Суперорганизъм, сбор от човешки клетки и бактерии – какво точно означава да си човек?

Ессе Homo!

Иоан 19:5

Карл Линей е основател на таксономията – наука за класификации. Той публикува *Systema Naturae* през 1735 г. – на 12 страници, които имат 10 издания, са описани 4 400 животински и 7 700 растителни вида. От Тумаї (“надежда за живот” – на един от локалните гуалекти в Чаг), през Люси, наречена така на песента на Бийтълс “Lucy in the sky with diamonds”, която археолозите слушат по време на разкопките в Етиопия, до Сократ, Кант, Достоевски, Дарвин, Алберт Сейнт-Джорджи, Екзюпери и Айнщайн минават милиони години. И животът на човека има две основни изяви – биологичен живот (*la vita nuda* – “голият живот”, тялото) и социален живот (*bios politokos*). Какво ще стане с тях, или по-точно какво ще остане от тях, в настъпващата ера на клониране, зародишеви клетки, биотехнологии и нанотехнологии? Някои отговори са в книгата *The Biotech Century* на Джереми Рифкин – той пише за новата биополитика и биоколонизация. Ще се извиси ли човекът или ще се превърне в безтелесно-бездушно “сиво” нищо – *gray goo* на нанороботите?

Във вертикала на милионната си еволюция човекът (*Homo*) принадлежи на Царството на животните – гръбначни бозайници от Семейството на човекоподобните маймуни. През 1751 г. в *Philosophia Botanica* Линеј въвежда биномния – с две думи – начин за изписването на растенията и животните – от архебактериите през зелена еуглена (*Euglena gracilis*) и елегантния червеј (*Caenorhabditis elegans*) до *Homo sapiens* (разумния човек). Нищо, че най-големият вегетарианец на света Доналд Уотсън запита *Is Homo sapiens a wise species?* – разумен ли е разумния човек?

Natura non facit saltus (Природата не прави скокове) – често е казвал Карл Линеј. Постепенно – от едно- към многоклетъчни, риби стават влечуги, динозаври – птици, маймуни – човек: *H. habilis* – сръчния човек, *H. ergaster* – работещия човек, *H. erectus* – изправения човек – тръгнал от Африка, той мигрира в Европа и Азия и от преди 40-50 000 години в кладограмата (гр. *klados* – клон) на човешката еволюция се вклучват *H. heidelbergensis*, *H. neanderthalensis*, *H. sapiens*.

И техните литературни наименования: *H. neacans* – убиващия човек, *H. faber* – правещия човек, *H. ludens* – играещия човек, *H. ridens* – смеещия се човек, *H. viator* – пътуващия човек, *H. reciprocans* – съпричастния човек, *H. noeticus* – духовния човек, *H. irretitus* – човека в електронната мрежа, *H. horizontalis*, *H. interactomicus* – взаимодействащия човек, *H. obesus* – затлъстелия човек, *H. vulnerabilis* – ранимия човек.

Карл Сейгън търсеше извънземни видове и разум. Астробиологията продължава „търсенето“ – открити са микроби, които живеят при много неблагоприятни за нас условия – екстремофили (термофили, ацидофили, барофили, ендолити). Едни от големите екзовъпроси са: Има ли друга изява на *отне vivunt ex ovo* (всичко живо е от яйцето)? Има ли друга биологична химия? Други генетични кодове освен записаните в дезоксирибонуклеиновата киселина (ДНК)? Други аминокиселини, които изграждат протеините, освен познатите 20? Друг живот освен клетъчния? Други мисли, чувства и приятелства освен земните?

ТРЕТОТО НЕЩО

„Какво значи всъщност да се мисли?“ В „Нещо като автобиография“ Айнщайн отговаря, че „когато във въображението изплуват картини, това все още не значи „да се мисли“. Когато тези картини се нареждат в ред, всеки член на който извиква следващия, то това още не значи „да се мисли“. Но когато определена картина се среща в много редове, то тя – именно чрез това повтаряне – започва да служи като елемент, който внася порядък в редовете, лишени от връзка. Такъв елемент става оръжие, става понятие. Струва ми се, че преходът от свободни асоциации... към мислене се характеризира с доминиращата роля, която играе „понятието“.

Подобно на Платон – Рене Декарт през XVII век отдели мисленето от чувствата. Изричайки *cogito, ergo sum* (мисля, следователно съществувам), той даде приоритет на „мислещото нещо“, докато сънародникът му Никола Саркози го опроверга с „бъдете страстни в разума“, изречено пред студентите в Софийския университет. И много преди това Джон Лок бе посъветвал учениците си, че „няма нищо в разума, което по-рано да не е било в усещанията“.

Събития, съпроводени с емоции, се закотвят в мозъка по-трайно, отколкото събития, лишени от емоционален съпровод. В мозъка – двете морски кончета (гр. *hippocampus*) в съседство с два бадема (лат. *amygdala*) обработват и складираат информацията и я превръщат в дълготрайна памет. Съвременни образни методи, като magnetic resonance imaging (MRI), показват, че тези мозъчни структури са с по-големи размери при хора на изкуството.

Художникът седи и мисли.

Седи и тъжно мисли –

Не с главата – със сърцето си.

(г-р Кирил Терзийски, „Светлини и сенки“)

Защо се стущавате, защо такива мисли влизат в сърцата ви?

(Лука 24: 38)

Професор Антонио Дамазио е един от водещите учени в проучването на връзката между мисленето и чувствата. Роден е през 1944 г. в Лисабон и след дипломирането си емигрира в САЩ, където става професор по неврология и психология в The University of Iowa и от 2006 г., заедно с жена си проф. Хана Дамазио, създават Института за мозъка и творчеството при Университета на Южна Калифорния.

Дамазио е добър ученик на Епикур и Спиноза, но не и на Декарт. Той и сътрудниците му в Iowa City и Los Angeles изследват с MRI пациенти с увреждане на области на мозъка, отговорни за емоциите. Дамазио установи, че тези хора губят способността да мислят разумно, не могат да вземат правилни решения (и развиват синдром, описан по-нататък в „Магарета“). Защото мозъкът мисли чрез чувствата – чувстващият мозък. И сърцето чувства чрез мислите – мислещото сърце.

Изводът на Дамазио е, че „ние не сме мислещи машини, ние сме емоционални машини, които мислят“ – описано е през 1994 г. в „Грешката на Декарт“ (*Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*) и през 2003 г. – „В търсене на Спиноза“ (*Looking for Spinoza: Joy, Sorrow, and the Feeling Brain*).

Това обаче не означава, че проблемът за съзнанието и тялото (*mind and body*) е решен, защото има и „трето нещо“.

Между живота и мечтите/ има трето нещо. Сети се – писа Антонио Мачаго.

Третото лице – Светият Дух, *речта* (от гръцки „дишане“ – като метафора на гуха). Докато пудмологията изучава диалога на човека с въздуха, пневматологията е наука, която изучава диалога на човека с Бога.

“И вдъхна в лицето му дихание за живот; и стана човекът жива гуша.” (Битие 2: 7). Каза им, че има *In spiro* – духовен живот.

Това послание бе чуто от Константин Павлов и той изрече:
Талантът има божията тисия да посочи с пръст ежедневието

и да каже: Превръщам те във вечност!

Един въпрос

*Един глас казва: вижте ме в звездите
И честно ми кажете, хора на земята,
Ако душата-и-тялото са наранени
Струва ли си да са родени?*

Робърт Фрост

ПОТОК НА СЪЗНАНИЕТО

През 1890 г. американският философ Уилям Джеймс в книгата си *Principles of Psychology* пише: „Съзнанието не е нещо нагробено, то плува – *in inferno* поглед в собствената душа. И съобщаване какво откриваме там. Река или поток са метафорите, с които то се описва. Това описание не подлежи на протест от никого”.

Въпреки че ме тревожи подобен императив, ми напомня за гръцкия философ Зенон (490–430 г. пр. Хр.) Той набиwa ученика, който станал от мястото си и започнал да се разхожда – точно когато Зенон обяснявал парадокса на стрелата, казвайки, че тя виси неподвижна в пространството. Добре че Паулу Коелю гостна по-късно, през 2007 г., написа: „Как да наблюдаваме полета на стрелата”, докато „сърцето на стрелеца се усмихва”.

За мен поток на съзнанието (*stream of consciousness*) е полет на мислите и чувствата, насочен към (мозъците и сърцата на) хората, с които се срещам, говоря, работя. И приятелите, разбира се!

ХУБАВОТО МЯСТО

Колкото по-бързо живея във Варна, толкова повече тя ми става близка като Бургас – още повече че внукът ми Никифор е роден във Варна.

Какво е “хубаво място” е доста субективно за определение. Напомня ми историята на онова свещено слонче, което имало сто имена, истинското, сто и първото име обаче било известно само на самото слонче. Вярвам, че за да направим хубаво мястото (*eutopia*), където живеем, трябва да имаме (I) колективна мотивация (и колективна памет, “social brain”, “common heart”) да работим и да се уважаваме, (II) споделена интелигентност и добротата да намираме баланса между егоизма и алтруизма и (III) сътрудничество в образованието, науката и културата – Светата национална троица – нищо друго след здравето не е по-важно от нея.

Utopia, описана от Томас Мор през 1516 г., продължава да е „мястото, което го няма”.

Другите места са Чудесания (*Wonderland*) в приказките на Луис Карол и *Imagined* в утопичната лирика на Джон Ленън.

Дистопия (лошото място) е описано в “Ние” на Евгений Замятин, публикувана за първи път през 1924 г. в САЩ, и във “Фермата” и “1984” на Джордж Оруел.

AD 2000: АЛТРУИСТИЧНА НЕОФИЛИЯ

Върви луната по небето,/ помнети за ръка повеаа – е написал Федерико Гарсия Лорка в „Романс за Луната”. Разходката продължава 29 дни, 12 часа, 44 минути и 3 секунди – един лунен месец – времето, за което Луната се среща със Слънцето по пътя си около Земята.

И така (малко повече от) 12 пъти в годината. При което веднаж на 2-3 години, луната става “синя” – не нейния цвят, а защото астроном със синестетични способности видял синя втората пълна луна на един от месеците. Декември 2009 г. беше също със “синя луна”.

На 24 февруари 1582 г., по предложение на г-р Луиджи Лилио от град Чиро в Южна Италия, папа Григорий XIII издава указ за въвеждане на нов календар, по-късно наречен на негово име.

2000 *Anno Domini (AD) Nostri Jesu Christi* (в годината на нашия Господ Иисус Христос), последни дни на декември – философът Александър Стойчев ми каза, че в един кашон с водка има 20 бутилки и така новият кашон започва с 21-вата бутилка. Какво по-разбираемо обяснение за това кога е началото на XXI век – въпреки че има и друго мнение за това.

По-сложно стоят обаче нещата с това кой от големите учени е повлиял най-съществено върху начина, по който съвременният човек възприема света – Алберт Айнщайн, Чарлз Дарвин, Зигмунд Фройд и Ханс Селсе са сред най-често споменаваните личности.

На 23 септември 1999 г. Шведската кралска академия на науките връчи Крафурдовата награда за биологични науки – по един златен медал и по 200 хиляди щатски долара – на Ернст Маур (САЩ), Джон Смит (Великобритания) и Джордж Уилямс (САЩ) – за „техните фундаментални приноси за концептуално развитие на еволюционната биология”.

Най-възрастният от тях, 96-годишният Ернст Маур (след това той достигна до 101 години), е един от най-големите приютители на птиците – един от създателите на теорията за модерния синтез – четирите сили, движещи еволюцията – селекция, вариации, мутации и пренос на гени. Неговият докторант (1968–1972 г.) Роберт Тривърс получи през 2007 г. Крафурдовата награда – за приносите му в еволюцията на реципрочния алтруизъм.

80-годишният Джон Смит през 1982 г. в „Еволюция и теорията на игрите” обяснява защо за членове от един и същ животински вид – с изключение на човека – не е характерно да се убиват един друг при решаването на конфликтни ситуации. И защо, след като естественният подбор работи на индивидуално равнище, светът все пак не е пълен само с мускулести и агресивни хора. В „Логиката на животинския конфликт” той обяснява, че за спорещите страни е най-добре да избягват ескалацията на конфликти.

74-годишният Джордж Уилямс в „Адаптация и естествен подбор” написа, че тя е полезна както за отделните членове на групата, така и за групата като цяло. През 1976 г. неговият ученик Ричард Доукинс написа книгата си *The Selfish Gene*.

През 1909, както и през 2009 г. в Кембридж, където е работил, има тридневни фестивали, посветени съответно на 100- и 200-го-

дишния рожден ген на Дарвин. През юли 2000 г. списанието *Scientific American* публикува лекцията, изнесена от Ернст Маур в Стокхолм. Статията е озаглавена „Влиянието на Дарвин върху модерното мислене“ и показва, че еволюционната теория оказва най-съществено влияние върху начина на мислене на съвременния човек. Учени от ранга на Макс Планк и Христо Сендов, познаващи законите на физиката и математиката, могат да разберат Айнщайновата теория на относителността и четимерното пространство. Откритията на Айнщайн обаче не могат да имат силно влияние върху начина на мислене на повечето хора (освен на жената на Айнщайн, която запитана “разбира ли науката на мъжа си?”, отговаряла “Не, но знаем, че е правилна и точна”). Еволюционната теория на Чарлз Дарвин, философията и етиката на биологията на Ернст Маур, Джон Смит и Джордж Уилямс, психоанализата на Зигмунд Фройд, учението за стреса на Ханс Селие и адиобиологията са по-разбираеми, отколкото теорията на относителността на Айнщайн. Потокът на генетичната информация, кодирана в ДНК, и връзката на гените със здравето и болестите са по-достъпни за образования човек, отколкото „симетричните бариери на системния матрикс“ на Христо Сендов или Айнщайновата формула $E = mc^2$ и „постулата, че законите на физиката са инвариантни относно лоренцовите преобразувания“.

С изследванията си, публикувани в „Произход на видовете“, Чарлз Дарвин създава основите на съвременната еволюционна биология – теологичното обяснение на еволюцията е заменено с популационното и хуманитарното мислене – стабилността, преживяването и успехите на дадена социална група в голяма степен зависят от сътрудничеството на отделните членове помежду им и с членове на други групи. „Това сътрудничество трябва да бъде изградено на основата на алтруизма“ – каза Ернст Маур на лекцията си в Стокхолм.

И на любовта към новото – неофилия. Да трансформираш абсорбираната информация в нови хипотези, метафори, цветове, образи, звуци, приятели.

Послепис

Холгер Крафург е шведски индустриалец – през 1980 г. той завещава богатството си за ежегодни награди за астрономия, математика, геология, биологични науки и за лекуване на ревматоидния артрит, от който самият той е боледувал. Така са уважени и гръци научни постижения, за които Алфред Нобел не е дал от наследството си – добрите езици говорят, че не е включил математиката за награждаване, защото имал несподелена любов с една красива математичка (за подобна българска история разказвам в „Човешки ресурс“).

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПРИЯТЕЛСТВОТО

Филомика и филом

От гръцкото “тяло” (*soma*) са родени много биомедицински науки – геномиката изследва гените, протеомиката – протеините, интерактомиката – взаимодействието на протеините. По тази етимология науката за гените на приятелството се нарича филомика (гр. *filos* – приятел, и *soma*) – може и френдомика (англ. *friend* – приятел, и *soma*). Общият брой на гените в даден организъм се нарича геном. На протеините – протеом. На гените и мемите на приятелството – филом. Концепцията за филомика и филом се роди съвместно в България и Италия.

В “Произход на видовете” Чарлз Дарвин е написал едно от сакралните послания на еволюцията: “алтруизмът започва от мотивацията, която е учила човека, че даването на другия може да води към получаването от другия.” Следователно, преживява не само най-приспособеният – *survival of the fittest*, а и най-хубавият – *survival of the nicest*, не в козметичния, а в колаборативния смисъл. Въпреки че от всекидневния опит човек може да не се съгласи с такъв сценарий, все пак ще спомена *do ut des* (дай и получи) на старите римляни, *mutual aid* (взаимопомощ) на Пьотър Кропоткин, “реципрочен алтруизъм” на Робърт Тривърс, *tit-for-*

tat (взаимно съгласие) на Робърт Акселрод, алтруистичния егоизъм на Ханс Селие и *free will* (свободната воля) да помагаш на себе си чрез помагане на другите, това което Даниел Денет през 2003 г. нарече *benselfish*. Няма да споменавам Алиса Зиновиевна Розенбаум, известна като Айн Ранг, защото тя пише, че алтруизмът е лошо нещо.

Но няма да пропусна *live and let live* (живей и остави другите да живеят) – поведение на толерантност и приятелство, възникнало спонтанно между войниците по време на продължителното стоеие в окопите на първата световна война. Когато сте в West Kensington, Лондон и вървите по East End Road ще видите кръчмата “The Live and Let Live” – влезте и кажете поне едно уиски на някой Джон и Стюарт. Защото “нещата, които даваш с удоволствие на другите, ти продължаваш да ги притежаваш” – знам го от Джоу Мак Крий – канадски лекар, поет и войник в първата световна война.

Гени и мему

През 1940-те идват неогарвинистите, водени от модерния еволюционен синтез на Джулиън Хъксли, Уилям Хамилтън и Джордж Уилямс. През 1966 г. именно Уилямс написа: “индивид, който стимулира приятелството и потиска антагонизма си, има еволюционна привилегия и подборът ще благоприятства тези индивиди, които оптимизират приятелството.”

И Ричард Доукинс, разбира се! Влюбен в гените и скаран с Бога, той написа най-провокиращата книга за еволюцията – *The Selfish Gene* (Себичният ген). В метафората “себичен ген” Доукинс не включва всекидневния смисъл на егоизъм и липса на съпричастност. “Себичният ген” бди над организма, както майката над дете си. Грижи се и за пренасянето през поколенията, на алтруистични вариации на гени. В тази *science-in-metaphore* книга са представени и гените на културата – мему (гр. *mimeme* – имитирам), от които се появи новата генетика – меметика. Мемите и комплексите от мему (мемеплекси) възприемат и пренасят през поколенията културни и морални кодове и мутации. Подобно на “отпечатването” на първия видян образ, описани

от Конрад Лоренц и Николас Тинберген при птиците, “ние сме родени, като генетични машини, и отгледани, като машини на мемите, но ние имаме силата да преодолеем нашата природа – тиранията на себичните гени” – пише Ричард Доукинс.

И “зъбите и ноктите” на по-силните – *Nature, red in tooth and claw* на английския поет Алфред Тенисън – съвременник на Дарвин.

А филома?

Кои обаче са гените и мемите на приятелството? Кой ще организира проект за човешкия филом? Или някоя *junk DNA* (излишна ДНК) ще проговори? А митохондриалната ДНК ще бъде свързана не само с IQ, но така също с EQ и FQ.

Или – с гените на “зелената брада”? – метафората на Ричард Доукинс вече е доказана: американските огнено-червени мравки съхраняват носителите на алтруистични гени и “изяждат царците”, които нямат тези гени.

Или краят на приятелството, както краят на живота, е в износването на крайните части (теломери) на хромозомите? Въпреки че Нобеловата награда за медицина-2009 бе връчена на учени, открили теломеразите (ензими, поддържащи теломерите), теломерите на приятелството все още не са изследвани.

Наскоро Nucleix, Ltd – фирма за анализ на ДНК – публикува статия, озаглавена “Автентичност на ДНК пробите за съдебната медицина” (*PRWeb eBooks*, 17 август 2009). Тъй като съвременните методи позволяват синтезиране на ДНК в голямо количество и с различни профили, пробите могат лесно да се фалшифицират – този технологичен регрес се нарича “кой е новият баща?” и е чиста кражба на биологична идентичност. Технологиите на Nucleix обаче може да различи истинската от фалшивата ДНК – това ще помага на криминалисти, съдебни лекари и съдии да определят истинския престъпник – убиец, крадец, министър, цар, премиер, президент.

И верния, автентичния приятел?

“Приятелят е *masterpiece* на Природата” – пише американският трансцендентален романтик Ралф Емерсън, но след това

добави: “и като повечето естествени неща, приятелството е биодеградирало” – идва време, когато “приятел за винаги” се заменя с *to unfriend* (да се разприятелим – гума на 2009 г., според англо-американски речници). Заменя се с апоптоза (гр. *apoptosis* – отпадане), в клетъчната биология означава “програмирана клетъчна смърт”. Ако е така, може ли да се репрограмира приятелството? Да си прощаваме и да започваме отново, като репрограмираните клетки. Да повишаваме социалната си интелигентност, уменията да общуваме, да ставаме приятели?

Трима сърове и един булдог

Водачът на модерния синтез на еволюцията Джулиън Хъксли е роден през 1917 г. в Хампстед – един от най-богатите и артистични райони на Лондон – на една миля от кръчмата *The George* и Royal Free Hospital School of Medicine. През 1970-те сър Джулиън е първият директор на ЮНЕСКО, сега начело на световната култура, наука и образование е една Ирина – опровергаване парадокса на Ферми или поредното “Е tu, West!”?

През 1992 г., когато работих в Royal Free Hospital School of Medicine, братът на Джулиън Хъксли – нобелистът сър Андрю – изнесе лекция за молекулните мотори на мускулите на емоциите, описани през 1872 г. от Дарвин в книгата *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. Всеки знае, че бащата на тези двама сърове е Томас Хенри Хъксли – един от най-ревностните поддръжници на Чарлз Дарвин и затова наричан “булдога на Дарвин”.

TIT FOR TAT

Взаимното съгласие, отплащането (*tit for tat*) е печеливша стратегия, въведена през 80-те години в теорията на игрите и в затворническата дилема, за която пише в книгите на Акселрод, Хамилтън и Тривърс. Важното е, че *tit-for-tat*, като „живей и оставай дружите да живеят”, е поведение, поддържащото баланса

в човешките взаимодействия, в които човек трябва първо да опита сътрудничеството и да забрави, че има зъби и очи – прословието „зъб – за зъб, око – око”, *lex talionis* – Мойсеевият закон за възмездие.

Ита такъв ход – писа Константин Павлов:

*Ако бях добър шахматист –
щях да превърна пешката в куче.*

*И щях да предложа рети
на победения вече противник.*

FQ, MRI, PET, D2/DRD2

Поставяте на човек задача примерно за сътрудничество, или просто му давате вкусна храна, може и пари, и скенерът фотografiра на всяка секунда милиметрови срези от мозъка. С апаратите за магнитен резонанс (MRI) и PET (positron emission tomography) се получават образи от нервната тъкан (*neuroimaging*). Така филмът започва да се оглежда в екрана на мозъка, нарисуван от молекулите, които медуират приятелството.

Човешкият мозък привиква, пристрастява се към стимули, които му носят удоволствие. Мозъчните клетки, изграждащи “система за възнаграждаване” (*brain reward system*), приемат и декодират хедонистичните сигнали – секс, храна, алкохол, тютюнопушене, наркотици. В биологичната основа на тези прояви са нервни импулси, които се пренасят от молекули, те се свързват с рецептори (молекулни антени) и “става магията” – секс, храна, алкохол... се превърщат в удоволствие (гр. *hedone*). Хедоните са атомите на Епикур, най-съблазнителната изява на емоциите – корените на Дионисий (Бакхус) в човека. Коеето означава, че ще търсим отново и отново среща с тях – пристрастяваме се. И всичко това с участието на мозъчните “морски кончета” и “двамата пияни моряци, облежнати един до друг, за да не паднат” – но те се срещат по-често с Крикор Дикранян и Антон

Тончев – в Сейнт Луис/Мисури, Варна, Каназава и Гьотинген.

За мен остават “атомите”, по-точно молекулите на удоволствието. Съкратеното им име е “D2/DRD2” и означава “допамин и негов рецептор”. Мутации на техните гени увреждат системата за възнаграждаване – за компенсация ядеш все повече от вкусната храна и ставаш *Homo obesus* – затлъстял човек. Пиеш все повече алкохол и ставаш алкохолик, все повече наркотик и ставаш наркоман, залагаш все повече пари в хазарта и ставаш комарджия.

Даряваш по-често и ставаш филантроп – *Homo altruisticus*. Има научни данни, че при алтруистични прояви се активират същите гени и мозъчни зони, както при хедонизма от чаровна жена и хубаво вино – това вече е невробиологична рецензия на “Жени и вино! Вино и жени!” на Кирил Христов. Нищо, че все още няма “два мили-Рембранта” за измерване красотата на цветовете, “един микро-комунист”, като единица мярка за зло или “един Дзифт” – мярка за антроподисморфия. Няма и един мега-Фотев за измерване на “Господи, колко си хубава!”

Но има ли музика на приятелството във филома? Колко са тръбите и регистрите на органите на моите и твоите приятели? Разбираме ли техните акорди?

Или както някой беше казал: “приятели са само онези, които не познаваме добре”. Защо ми напомни “О, веселост маскирана! Ти с веселост маскирана печал” от “гъжд обилен и печален” на Гео Милев?

Архаични наркотрафиканти

Марихуана/канабис-подобни и морфино-подобни вещества се синтезират от клетките на човека – наричат се съответно ендоканабиноиди и ендорфини. Един от ендоканабиноидите затова носи името “амид на щастието” – анандамид (на санскритски *ananda* означава щастие). И така собствените хедонистични молекули стават част от еволюционната програма за преодоляване на вредните сигнали, идващи от околната среда. Триста години преди Христа Епикур вижда насладата от познанието, като начин за освобождаването ни от страха – *ataraxia*.

HOMO LUDENS

„По сложност изучаването на атома е детска игра в сравнение с изучаването на детската игра” – пише Тончо Жечев в „Митът за Одисей”.

Но преди това – през 1938 г. холандският културолог Йохан Хьойзинха е написал книгата *Homo ludens*, а в предговора на българското издание Исак Паси запитва: „*Homo ludens* ли е човекът?”

И Хьойзинха отговаря: „Играта (лат. *ludus*) не може да се отрече. Човек може да отрече почти всичко абстрактно: красотата, истината, доброта, гуха. Човек може да отрече сериозността, но не и играта”.

За да извлече мисълта, че „културата не започва като игра или от игра, а в игра”. Защото „играта е следствие на биологическа целесъобразност – самозащита, стремеж към почит, достойнство, превъзходство, красота, настроение и награда... И същността на играта изисква от играчите строго придържане към правилата ѝ. Нарушението на правилата руши света на играта. Играта престава да съществува. Нарушителят лишава играта от илюзия – гума с дълбоко значение. Следователно той трябва да бъде отстранен, тъй като застрашава самото съществуване на общността на играещите”. По-нататък съм описал „нарушителите” като „каба интелектуалци”, а почтените – като „други интелектуалци”. “Фалшиви интелектуалци” е определение на Алън Сокъл и Жан Брикмон.

Биохронологията на играта е мъдролобовиво представена от румънския поет Лучиан Блага (1895–1961):

Детето се смее: Играта е моята мъдрост и моята любов.

Младият човек казва: Любовта е моята мъдрост и моята игра.

Старият човек прошепва: Мъдростта е моята любов и моята игра.

И така – играй и остави другите да играят, подобно на класическото „живей и остави другите да живеят”. И мотото на *H. ludens*: „Нека играта бъде моето учене и ученето – моята игра”.

От такава игра и учене през 1944 г. се ражда „Теория на игрите” – тя стана основа на дейността на „мисловните резервоари” (*think tanks*), един от които е Research and Development (RAND) Corporation в Санта Моника, Калифорния – големият играч в световната икономика. А през 1994 г. един от големите играчи в теорията на игрите – Джон Наш – получи Нобелова награда за икономика. Холивудският филм *Beautiful Mind* описва неговия живот – математика и шизофрения и пак математика в Университета на Принстън, Ню Джърси.

MAGISTER DIXIT

Конфуций каза:

*Да учиш, без да мислиш, е безполезно;
да мислиш, без да учиш, е опасно.*

Сократ каза:

Да не знаеш, а да мислиш, че знаеш, е най-голямото незнание.

Алберт Айнщайн каза:

Въображението е по-важно от знанието, защото знанието е ограничено.

Като чу това, Паулу Коелю каза: *Вдъхновението, въображението и навикът са трите велики сили на човешкия живот.*

И „Господи, дари ме с търпението да понасям нещата, които не мога да променя, със сили да променя нещата, които мога, и с мъдростта да мога да разбера разликата между двете”.

Искам да допълня: за всичко, правено от човека, е необходимо *rosco di matto* (малко лудост). И *diende* (гуша, огън) – като тези в телата на андалузките момичета, танцуващи фламенко. И в гласовете им, пеещи “гълбоки песни” (*cante jondo*). И метафорите на Лорка в *Romancho Gitano* (Цигански романс):

*А тя, опряна на баалкона,
зелена път, коса зелена,
мечтае за торето синьо.*

ЕГО И АЛТЕР

От латински *ego* – аз, егоизъм, егоцентризъм, мачизъм, нарцисизъм. И обратно, от *alter* – друг, алтруизъм – правене на добро на другите, щедрост, великодушие, съпричастност – добре е да си добър. В книгата *The Stress of Life*, публикувана през 1956 г., професор Ханс Селие пише, че един от начините да намалим действието на вредния стрес (гистерс) е да помагаме на другите (*doing unto others*). И още – има позитивна биомолекулна връзка между алтруизъм и щастие – установена е в проекта „Когнитивното и емоционално здраве” на американския Националният институт за психично здраве – получените чрез магнитен резонанс образи показват, че дори само мисленето за „правене на добро за другите” има здравословен ефект – изследване в Харвардския университет откри, че студенти, които гледат филм за алтруизма на Майка Тереза към сираците в Калкута, имат значимо повишаване на нивата на имуноглобулини.

“Добре е да бъдеш добър” – пише Stephen G. Post в книгата си *Altruism and Health*, публикувана през 2007 г. – всички политици и бизнесмени трябва да я прочетат.

В “Алтруистична неофилия” писах, че концепцията за реципрочния алтруизъм е въведена от еволюционните биолози Роберт Акселрод и Роберт Тривърс. Те и особено много Уилям Хамилтън, Марсел Мос и Клод Леви-Строс обясняват връзката между алтруизма и родството – класически пример е готовността на пчелите работнички да пожертват живота си, за да спасят живота на своя, не на чуждия кошер. В съвременния прагматичен свят това означава: ако не се грижиш за своя кошер, не чакай друг да направи това.

Егоистично? Алтруистично? Реципрочно? – ето ти три въпроса!

Послепис

– Ето ти един въпрос: на колко години каза, че си?

– На седем и половина – каза Алиса. – Исках да кажа, че нито един човек не може да престане да расте!

– Един може и да не може – рече Хъмпти-Дъмпти, – ама двата могат. Ако някой ти беше помогнал малко, можеше и да си останеш на седем.

АЛТЕРАЛГИЯ

Покрай Козенца, между гървета, трева и цветя, в планината на Южна Италия е разположен Институтът за лечение на болката. Д-р Джузепе Никотера, мой приятел, е директор на института. Той и сътрудниците му живеят в сферата на това, което Христо Фотев е написал:

Съща - студено ти е в топлата ти сфера.

Къде съм? (Може би във тарката доколко

си моя - стъртно моя, - чужда болко.)

Подобно на “га ти взема болката” (*цавът данин*), което арменците казват на човек, който е угрижен – научих това от Крикор Азарян, от едно интервю с него. Притесни ме откровеността на този мъдр човек, изречена шест месеца преди да си отиде завинаги: “Много е красиво, но не е истина. Човек не може да вземе болката на другия. Може да съчувстваш, но не можеш да го съпреживееш.” И следва още по-мъдрото: “Представяте ли си какъв би бил животът, ако чувстваш болката, която причиняваш? Светът щеше да е съвсем друг...”

Д-р Никотера нарича този феномен алтералгия (гр. *alter* – друг, *algos* – болка) – болка за другия. Например – Рагой Ралин и Веселин Топалов дадоха своите награди – луксозни коли – на болниците. Тити Папазов – най-емоционалната публична личност в България – осинови захвърлено на улицата дете. Димитър Бербатов направи фондация за подкрепа на надарени деца в спорта, науката и изкуството.

НОМО VULNERABILIS

Атеросклерозата е най-честата сърдечносъдова болест – учените казват, че човек е стар, колкото са стари артериите му. Атеросклеротичната плака е като вулкан, който спи – изригне ли, лавата му спира кръвния поток и лишено от кислород

сърце онемява – мълчанието на сърцето се нарича инфаркт на миокарда.

Vulnerable plaque – уязвима плака.

Vulnerable blood – кръв, ранима от тромбоза.

Vulnerable patient – раним пациент.

Vulnerable species – раними видове животни и растения – за 2006 г. в „Червения лист” на Международния съюз за запазване на природата са посочени 16 118 вида, от които 8 390 са растения, 7 725 – животни, включително ранимият човек.

Едно куче гони наранен гълѣб –

едно дете взе гълѣба.

Един вѣак гони наранено куче –

едно дете взе кучето.

Един човек нарани наранен човек –

много хора гледат нараняването.

Метафорично:

Безброй дайрета от кристал

ранилата зора раняват. (Лорка)

HOMO ALTRUISTICUM

*Нещата, които даваш на други,
ти продължаваш да ги притежаваш.
Джой МакКрий, канадски лекар и поет*

Кои фактори – природата или опитът, гените или мемите медицрат алтруистичното поведение на човека? И защо трябва да има алтруизъм, когато еволюционната теория на Чарлз Дарвин е обобщена като естествен подбор, който гарантира оцеляването на най-приспособения? Отговорите са описани в книгите *The Evolution of Reciprocal Altruism* на Роберт Тривърс, *The Evolution of Cooperation* на Роберт Акселрод и Бил Хамилтън, *The Origins of Virtue* на Мат Ридли. И в “Моралният инстинкт” на Стивън Пинкър.

Да са живи и здрави нашите новобогаташи и политици, но е хубаво да знаят, че *понакога* (поне) трябва да дават-без-да-ускат,

да са алтруисти, “защото добри неща се случват на добри хора” – съвет на Стефан Пост – професор по превантивна медицина. Желателно е неговите книги да бъдат прочетени от всички политици и бизнесмени.

Както и “Сто години самота”, където Габриел Гарсия Маркес пише: “Аурелиано написа името “наковалня” на една хартия и я залепи върху основата на наковалната. Така беше уверен, че за бъдеще няма да го забрави... Полека-лека, изучавайки безкрайните възможности на забравата, проумя, че може да гоиде ген, когато нещата да се разпознават по надписите им, ала да не се помни предназначението им... Тогава той беше още по-ясен.”

Тук ще импровизирам действията на Хосе-Аркадио Буендиа: “Табелката, която окачи на вратата на министъра и на бизнесмена, беше образец пример за начина, по който да им напомня как трябва да се борят с тиранията на алчността: Това натрупано богатство, трябва *понякога* да се споделя с хората на науката, образованието и културата (НОК) – в противен случай страната ни ще изпадне в нокаут, а не е хубаво завинаги да живеем в нокаутирана страна.”

През 1982 г. преди да получи Нобеловата награда Маркес разказва как “един ген в Буенос Айрес Борхес пресича улицата и един пешеходец спрял и извикал: “Вие сте Борхес”. А Борхес отвърнал: *Понякога*.

- Красиво, нали? – казва Маркес.

Както едно гзен хайку може да е емблема на homo altruisticum:

Дивите гъски летят над езерото.

Езерото, разбира се, ги отразява.

Гъските не толят: „Отрази ни”.

Езерото не казва: „Благодаря, че се отразихте в мен”.

ДАРОВЕ И НАГРАДИ

Дарове, дарители, дарени – даровете са израз на алтруизъм и признателност на дарителите към дарените. Двама бивши докторанти на Ричард Доукинс написаха 25 есета, събраха ги в

книгата “Ричард Доукинс: как един учен промени нашия начин на мислене”, и му я подариха през 2006 г. по случай 30 години от публикуването на “Себичният ген” – старите римляни са наричали подобен дар *tabula gratulatoria* – в смисъл на “поздрав на признателност”, *festschrift* на немците. За социокултурната мисия на даровете, описана от големите антрополози Марсел Мос и Клод Леви-Строс, пише по-нататък в “Човекът”.

Награди, наградители, наградени – лирично императивен, Христо Фотев се обръща към “България” с думите:

*Не позволявай да утра -
закривай те
от страшната магия на красивите
предмети и красивите награди...
от страшното приятелство на хората,
които те изгубиха - показвай ти
измамата на техните ласкателства, -
не те убивай с тяхното признание!*

Ехото на “България” достигна Великобритания и Джон Ленън написа следното писмо до кралица Елизабет II: “Ваше величество, връщам ордена в знак на протест срещу подкрепата на Кралството към САЩ за войната във Виетнам.”

През 1999 г., когато президентът на САЩ разпореди бомбардирането на Сърбия, Петър Доков – бивш журналист от “Гласът на Америка” и “Свободна Европа” – написа подобно протестно писмо до Бил Клинтън – само един варненски вестник отрази събитието, въпреки че “връщане на награда” се случва много рядко в нашата страна.

Преди година-две, като послушах Аристотел (“Платон ми е мил, но истината ми е по-мила”), написах *Doro doraton, Maestro!* – от гръцки, “подаръкът е като стрела”, може да убие морала ти. Маестрото, същият който подлуди с оркестър света, аз свидетелствам за Япония-1986, е един от ранните български бегълци от комунизма – учудих се, когато го видях чиновнически да приема награда от един прозираец през демократичната си мимикрия комунист. А след време и специално на него свири в Прага.

По същото време френският президент Никола Саркози посети Рим с бъдещата си тъща – това не му попречи да скандира „Обичам италианските жени!“ – и те възторжено му отвърнаха *Salve!* – в центъра на прочутия площад „Пиаца дел Пополо“. В българската политика – педерасты, педофили и социалисти – няма кой да извика „Обичам българските жени!“

HOMO RECIPROCANS

Европейска перспектива

Hominem quaero (Човека търся) – отговарял Диоген, когато го питали защо ходи през дения със запален фенер по площадите на Атина. И Епикур разказвал на учениците си за етиката на реципрочността, осъвременена през 19-и век от Джереми Бентъм и Джон Мил, с които по-нататък се срещам в „Старият петел“ и „Кафявата мечка“. Именно там Бентъм ми каза, че „човек е поставен между болката и удоволствието“. И аз го запитах може ли тогава този същият човек да бъде съпричастен към болката и радостта на гругия?

Аз търся *H. reciprocans* (лат. *reciprocus* – взаимен) – по улиците, площадите, кафенетата и университетите на Европа.

Вече сме членове на Европейския съюз (ЕС). Не вярвам обаче, че евроароганти ще оценяват Балканите като стойностна културно-историческа и все още романтична и не-толкова-много-комерсиална част на света.

Ето някои въпроси, на които предстои да отговаря една популация от 750 милиона, живеещи в Европа.

Има ли, както в “произход на видовете”, реципрочен алтруизъм в “произход на обществата”? Стабилността, преживяването и успехите на дадена страна зависят ли от сътрудничеството ѝ с гругите страни? Ще могат ли хората да реагират позитивно на предизвикателствата на взаимозависимостта? Или етноцентризмът ще преобладава в отношенията на *big*

brothers в Брюксел с *newcomers* от София, Букурещ и Белград? Колко съпричастни хора има на глава от населението във всяка страна на Европа? Има ли натрупана критична маса от добротата и алтруизъм, за да се изяви *H. reciprocans* в европейското общество? Еднакво ли е определението за доброта, алтруизъм и филантропия в съзнанието на европейците? Кое доминира – различieto или добротата? Ще позволи ли ЕС правото на дерогация (англ. *derogation* – унижение, поценяване) – да не приемаме искания, които накърняват достойнството и интересите ни?

Епилог

През 1987 г. в Будапеща проф. Мария-Дария Хаус от Канада ми каза, че ще имаме проблеми, ако безкритично последваме модела на западното общество. Така ми каза и Мати Киндер – млад колега от Маастрихт, когато минавахме покрай една сграда на ЕС. Тогава не им повярвах. А сега си спомням гумите на Костурица, че „и врабче не иска да кацне на Балканите”. Но все пак вярвам, че белите лястовици на *H. reciprocans* ще летят в многозвездното небе на обединена Европа.

АЛГОРИТЪМ НА УДОВОЛСТВИЕТО

Известният University College London (UCL) е открит през 1826 г. и Джереми Бентъм е един от основателите. През 1992 г. ходех често в Колежа, защото имахме общ проект с ръководителя на Катедрата по анатомия и невронаука – още повече че по това време там работеше и моят приятел г-р Дикранян. Двамата си пием уискито в колежанската кръчма, минава професорът и ни пита “как сте?” За да засегна арогантността му, отговарях: „Мислим как да подкрепим английската наука”.

Тогава не знаех, че восьмчната фигура на Джереми Бентъм е в една от залите на UCL. При следващото ми ходене в Лондон

ще отида първо в тази зала, след това ще се обадя на професора – и ще вляза в „Старият петел” или „Кафявата мечка” – кръчмите край UCL, където етичните хедонисти Бентъм и Джон Мил често се срещали – обмисляли са “алгоритъма на удоволствието” и как „най-голямото щастие да бъде за най-много хора”.

HOMO DIURNIS

Когато пишете някоя фраза, която имате за изключително добра, тегайте под нея пръчка. Извънредното явление привлича вниманието на всички.

Петко Р. Славейков, „Съвети към писателите”, вестник „Гайда”, 1866 г.

„Денят на народните будители е ген, в който ние, живите, раздиряме мрачината на миналото, за да преповторим в молитвен шепот техните завети, за да видим техните образи в ореол от забрава. Подир делото на светите братя Кирил и Методий и техните ученици се роди „История славянобългарска”. Водени от жажда за познание, както и героични поклонници на родната свобода, почват да се редят силни по дух наши просветители – Софроний, Патриарх Евтимий, Петър Берон, Марин Дринов и много други” – В. Стоянов, в-к „Стремление”, бр. 15, 1922 г.

„Най-висшето блаженство на лотофагите обаче е най-страшното проклятие и нещастие за Одисей – без памет лотофагите са и без история, всеки започва всичко отново и никога за никога преди и след него не може да знае. На острова на лотофагите съществуват идеални условия за липса на култура, която се гради върху паметта за изминалото” – Тончо Жечев, от „Митът за Одисей”.

НОМО DIURNIS

Карл Линей първоначално е наричал съвременния човек *H. diurnis* (дневният човек) – в контекста на Деня на народните будители ще го наричам будния човек – защото сме заспали, някой трябва да ни събужда или някой трябва да ни държи будни, за да не заспиваме? Будители, будни, пробуждащи се, заспали? Въпроси не само към българската гушевност и принадлежност, но и към любовта към знанието.

ЛЮБОЗНАНИЕ И МЪДРОСТ

Не знам в други езици гума, съчетаваща емоцията и знанието, като нашата „любознание“ – евристичните импулси, магията на Архимед навярно идва оттам. Семантичен конкурент на „любознание“ може да бъде латинското *sapere aude* – мотото на Просвещението – да имаш куража да си мъдър, да знаеш, да си автономен, независим, „узрял“, не „nonage“ – да изразяваш мислите си, да си свободен. Написано е за първи път от Хораций: *dimidium facti qui coepit habet: sapere aude!* – този, който започва е направил половината: имай кураж да си разумен! Публикувано е през 20 г. пр. Хр. в *Epistularum liber primus* (Първа книга на писмата).

От рогната къща, детската градина, училището, университета и след тях – колко много места, където човек може наистина завинаги да се влюбва в знанието. Мултиплицирано в нацията, това означава знаещи хора – добро качество на образованието, науката и културата.

АМНЕЗИЯ

“Трагедията на нашето време се състои в чувството за всеобхватен, физически страх, поддържан в продължение на толкова дълго време, че ние даже се научихме да го понасяме. Вече няма проблеми на духа. Съществува само един въпрос: Кога ще бъдем

взривени?” – мисли, произнесени от Уилям Фокнър в нобеловата му лекция на 10 декември 1949 г. в Стокхолм.

Шестдесет години по-късно пак “няма проблеми на духа” и пак “съществува само един въпрос:” кога ще бъдем убити?

На 5 декември 2008 г. в София беше сагистично убит студентът по фармация Стоян Балтов. Един ден след това в Атина полицаи уби 15-годишният Алексис Григоропулос. В трагичната си същност тези две убийства са едно и също явление в две съседни страни. Една година след тях отношението на софиянци и атиняни към убийствата обаче е коренно различно. Българите забравят, гърците помнят и протестират.

На 21 декември 2001 г. при нещастен случай в дискотека “Индиго” в София загинаха 7 деца между 10 и 15 години, смачкани от безотговорността на възрастните. Преди няколко години във Варна на първия ѝ студентски празник беше убита студентка по медицина – на улицата от случаен куршум, излетял от една дискотека. Тази година 21-годишната студентка Радостина Евтимова беше сагистично убита от нейн колега. На 5 октомври 2009 г. във Варна 16-годишният Георги Лъчезаров изгърна след гладаторски побой на улицата, нанесен от негов съученик. Ако толкова много убийства станат в Гърция, Акрополът ще се превърне в парчета камъни, които студентите ще хвърлят по главите на политиците.

Гърците просто не търпят да бъдат лъгани от политици, от американци и от североатлантици. Протестират, когато намаляват заплатите, пенсиите и стипендиите им. Протестират, когато в Атина пристига президента Клинтън и когато НАТО иска да ползва гръцкото небе за самолети, които да бомбардират Сърбия.

Българите просто търпим да бъдем лъгани от политици, от американци и от североатлантици. Не протестираме, когато намаляват заплатите, пенсиите и стипендиите. Не протестираме, ръкопляскаме, когато в София пристига президента Клинтън и когато НАТО иска да ползва българското небе за самолети, които да бомбардират Сърбия и Ирак.

“Отказвам да приема това. Аз отказвам да приема края на човека” – казал Уилям Фокнър преди 60 години, след като получил Нобеловата награда за литература.

И чуждопоклонническата народопсихология на българи и албанци: в София преди години Бил Клинтън беше посрещнат с митинг и концерт, в Прищина на 1 ноември 2009 г. хиляди албанци, живеещи в Косово, го посрещнаха с паметник, висок 3.5 метра – на самия Клинтън – издигнат на булевард “Бил Клинтън”, защото на 24 март 1999 г. започнал бомбардирането на Сърбия, продължило 78 дни.

КОЛЕКТИВНИЯТ АЛЦХАЙМЕР-ПЕРУСИНИ

За националната амнезия: липса на памет или на откровеност?

В почит на Илия Минев, Едуард Генов и други достойни българи

В своята аналитична психология Карл Юнг достигна до колективното несъзнавано и една от неговите прояви – криптомнезия, *déjà vu*. Сега аз ще пиша за колективната забрава – амнезията на един народ. И ще питам дали това е липса на памет или липса на откровеност?

На 2 януари 2007 г. по повод влизането на Румъния в ЕС Херта Мюлер написа в един немски вестник статията “Румънската колективна амнезия”. През октомври 2009 г., когато светът научи, че тя печели Нобелова награда за литература, немската журналистка Андреа Кьолер, която живее в Ню Йорк и работи за един швейцарски вестник, публикуван в Цюрих, написа “Азбуката на страха”, която нобелистката декодира в книгите си – да отричаш румънската комунистическа диктатура в романи, написани с много поезия, е един от най-запомнящите се

уроци срещу забравата на злото. В нобеловата си лекция на 10 декември 2009 г. Херта Мюлер разказа, как “Всяка гума знае нещо за дяволския кръг” на диктатурата.

И други интелектуалци, живели в комунистически страни, разказват за мащабите на ужаса. Професор Гунар Хайнзон е роден през 1943 г. в Полша, учи и след това преподава политология, икономика, социология и психология в Западна Германия и други страни. В едно интервю той с интелектуална откровеност признава, че “комунизмът е най-мащабната изява на политициди, които изобщо познаваме.”

Не си спомням някой *made-in-media* българин да е проявил подобна откровеност. А онези, които имаха смелостта да се опълчат на диктатурата по време на диктатурата бяха изолирани от “демократите” по време на демокрацията – отвратителен пример за инверсна иерархия на ценности.

Пребиван от комунистите, пренебрегнат от новодемократите, Илия Минев е европейски затворнически еквивалент на Нелсън Мандела – Минев, осъден на 33 години от комунистите в НРБ, Мандела – на 28 години от режима на апартейда в ЮАР. След като е освободен от затвора, Мандела е избран през 1994 г. за президент на ЮАР, Илия Минев умира преди 10 години – на 6 януари 2000 г. в забрава и мизерия. И един Петър Стоянов го награди посмъртно с ордена “Стара планина” – иронията да бъдеш истински дисидент е един от най-обидните посткомунистически феномени в България.

Забравен от неodemократите умира и Едуард Генов – на 16 декември 2009 г. в САЩ. През септември 1968 г. студентите от историческия факултет на Софийския университет Едуард Генов, Валентин Радев, Александър Димитров и техни колеги разпространяват в София и Пловдив над 200 ръчно написани позива срещу варшавските танкове, окървавили *Prazske jaro* – Софийското лято не бе толкова “жарко”, за да търси “братска помощ” от танковете. Заради любовта си към Пражката пролет, Едуард Генов е осъден на дълги години затвор. Това не го уплаши и през март 1987 г. той изпраща “Апел на шестимата” – първият вик до западния свят за унижените човешки права

в България. На 18 октомври 1988 г. комунистическите управници го изгониха от България – изуитски прийоми, прилагани от управниците: избягаш на запад по време на комунизма и ако се върнеш, те пращат в затвора, докато в зората на демокрацията ти казват “трябва да напуснеш страната”.

Всеки един от тях е *Homo sacer* – “свещен”, белязан, наказан, изключен от обществото човек, описан от италианския философ Джорджо Агамбен. Технология на властта – биополитика, която мачка живота на хората, описана от Мишел Фуко и други философи.

Пренебрегнати бяха и други българи. Ето какво пише от Париж, роденият през 1942 година в София, Алфред Фосколо в “Спомен или помен за 1968”: “Когато танковете на Варшавския пакт влизаха в Прага, младежният ни ентузиазъм завърши с арести. Последва шумен показан процес, който трябваше да сплаши младежта и да се докаже, че случилото се в Чехословакия е резултат от непрестанните усилия на агентите на империализма срещу социалистическата общност. Имаше още един процес срещу г-р Радан Сарафов, който бе осъден на смърт и разстрелян. По нашия процес бяха произнесени близо 100 години затвор за всички, от които Петър Бояржиев, Александър Иванов, Алфред Фосколо и Райна Аръшева общо излежахме 21 години. Пряко свързани с протеста срещу участието ни във военната окупация на Чехословакия бяха процесите на групите около Едуард Генов, Любомир Собаджиев, Жерминал Чивиков, Георги Касабов и др. – всички под 30-годишна възраст. Така че нагласа за промени е имало в България не по-малко отколкото в другите социалистически страни, които не реагираха по-различно от българите.”

И „Истината” на големия биохимик професор Георги Марков и Дянко Марков също беше изолирана от новодемократите. И новолитературите – онези “академици”, които избраха Сергей Станишев за “Рицар на книгата”. И които бяха изпращани за посланици и аташета по света – изпробван политически трик, прилаган от времето на римските императори и комунистическите диктатори.

Мутации на гена за пресенилин (PS-1, PS-2), водещи до увреждане на колективната памет – национална изява на болестта на Алцхаймер-Перусини? Или липса на откровеност? Във всички случаи “морските кончета” не могат да плуват свободно в българските мозъци и там се образуват “плаки на геменцията”, които блокират складирането на паметта – най-безотговорното *jamais vi*.

И нещо повече: човек без спомени не може да прощава, нито да гради бъдеще.

В страната, където се случват това, Пандора маха капак на кутията и се разпръсват човешките пороци и болести. Само *Надеждата* остава на дъното. Според Исак Паси – *Мъчанието*. Според мен – *Колективната амнезия* за достойните хора на нацията.

PS-1. На 3 ноември 1906 г. Алоис Алцхаймер изнася лекция на конференция на психиатрите в Югозападна Германия – той представя клинични и патологични данни за неговата пациентка Auguste D., която е боледувала от пресенилна геменция. През 1910 г. големият психиатър Емил Крепелин въвежда наименование “болест на Алцхаймер”. Но е забравил да посочи името на Гаetano Перусини, който заедно с Алцхаймер е изследвал болната Auguste D. Забравя на приноса или липса на откровеност за приноса на Перусини? През 1998 г. един италиански лекар описва приносите на своя сънародник в статията “The contribution of Gaetano Perusini to the definition of Alzheimer’s disease”, публикувана в *Italian Journal of Neurological Sciences* том 19, страници 49–52. В историята на науката, както и в политиката, това не е последният случай на амнезия на приноси, направени от другите.

PS-2. “Полека-лека, изучавайки безкрайните възможности на забравата, Хосе-Аркадио Буендиа проумя, че може да дойде ден, когато нещата да се разпознават по надписите им, ала да не се помни предназначението им...”

И така ни подсеща, че ако не открием навреме симптомите на забравата, дори терапията на Габриел Гарсия Маркес не може да ни излекува от болестта на Алцхаймер-Перусини.

НОМО SAPIENS NECANS

Хербивори, карнивори и омнивори – животни, които съответно консумират само растения, само месо и онези, които консумират и двата вида храна. За еволюцията на човека има хипотеза за връзката между разрастването на мозъка и преминаването от вегетарианска храна към консумация на месо. Така ролята на човека-ловец – *Homo necans* (убиващия човек) – става основен двигател, *il primo motore* на еволюцията на човешкия интелект – човек се опитва да говори, да рисува по стените на пещерите и по скалите, но същият този човек се учи да прави сечища за убиване.

Когато съвременното общество позволява, дори стимулира, изявата на тази архаична агресия, се ражда *Homo sapiens necans* – “разумния убеец”. Като изключим матрифагията при някои насекоми, човекът е единственото същество на земята, което убива ближния си – хомоцидът е най-тъжната проява на съвременния човек.

Рикушет от библейската памет на Каин, от палеолитната памет на ловеца? Изява на “волята за власт” – синдром на Ницше-Буш?

Пиша “съвременния човек”, не “съвременната цивилизация”, защото тя ще започне, когато хората престанат да се убиват.

SOS ЗА НОМО OBESUS

*Когато някой казва на Диоген, че животът е тежък,
той отговаря: Животът не е тежък, тежко е да живееш болен.*

Приятелите му го наричат Фе-Фе – Федерико Фелини прави филма *La dolce vita* (Сладкият живот) през 1960 г. Сега аз ще пиша не за *Dolce vita* на италианския журналист, изгран от Марчело Мастрояни, а за болестната продукция на кулинарно-сладкия живот на съвременния човек. Как той затлъстява от

ягене на сладки и мазни висококалорични храни и става *Homo obesus* (затлъстелия човек) – болест, която улеснява развитието на атеросклероза, хипертония, диабет и други болести („затлъстял“ черен гроб, поликистозни яйчници, тумори, болест на Алихаймер).

H. obesus е съществувал отдавна, но се развива като епидемия през последните 25–30 години. Днес той като Диоген и Сократ казва: „Аз съм гражданин на света“. Ако феноменът *H. obesus* имаше само козметични измерения, настоящото описание можеше да бъде представено от експерт на мозъчния тръст на най-скъпото тяло в света – Наоми Кембъл. Сигурен съм, че той щеше да започне с „Трите граци“ на Рубенс.

Тук описвам *H. obesus bulgaricus* – българинът е затлъстял човек, който пуши, не спортува и най-често умира от инфаркт или инфаркт (за други български черти пиша в *Homo bulgaricus*).

Пестеливите гени

От Чарлз Дарвин знаем, че в отговор на променящата се околна среда гените мутират, включват се едни, изключват се други гени, за да се постига основната цел на майката Природа – оцеляване и репродукция на биологичния вид. Така нашите предци са преодолявали много трудни периоди в живота си, включително оскъдното количество храна. Затова след успешен лов хората се нахранвали обилно (какво ли са пиели?) не само защото яденето е удоволствие, но и като защитна реакция: да се запасят с калории за времето, когато храната отново ще бъде оскъдна. Пестеливите гени (англ. *thrifty genes*), които са предпазвали човека преди хиляди години, през последните 25–30 години обаче, когато има изобилие от храна, предразполагат към наднормено тегло и обезитас (затлъстяване).

Съвременният човек, вместо повече плодове, зеленчуци и риба, яде сравнително евтина и вкусна, но пресолена и мазна, нездравословна, „бърза храна“ (*fast foods*), съчетана със стоцици варианти снакс, кока-кола и други подсладени течности. Например през 1969 г. човек е изяждал дневно храна, съдържаща 2 300 килокалории, през 1998 г. – 2 800, прогнозата за 2015 г. е 3 000

килокалории дневно. В началото на XX век един човек е изяждал 5 kg захар годишно, сега изяжда 30-40 kg захар.

Човек се запасява с калории, защото в гените му е кодиран архаичен страх от гладуване, както и насладата от нахранването. Периодите на оскъдната храна вече ги няма, но човекът продължава да преяжда, не спортува и така натрупаните калории не се изразходват и този същият човек напълнява, затлъстява, разболява се.

Не стига, че политиците и ние, които ги избираме, правим живота си горчив, сега и този *dolce vita* стана голям рисков фактор за здравето ни. Още по-тревожното е, че около 20 % от българските деца са с наднормено тегло или затлъстяване, което означава, че са с по-голям риск за диабет, атеросклероза и хипертония, когато пораснат - и така инсултите и инфарктите ще продължават да тровят живота на българите. Ако не действаме сега.

На базата на „Ние трябва да действаме сега“ през 2005 г. президентът на САЩ Бил Клинтън се срещна с президента на Американската асоциация за сърцето, от което се роди „Алианс за по-здрaво поколение“. Забележете какво е направило впечатление на мозъчния тръст на Фондацията „Клинтън“: „За първи път в американската история днешните поколения деца и юноши живеят по-кратко от своите родители. Причината е затлъстяването. Повече от 11 милиона (16%) деца и юноши са с наднормено тегло или безитас, хиляди от тях - и с диабет тип 2“.

Така от май 2005 г. „Алиансът“ съветва и помага на ресторанти и училища да предлагат на децата здравословна храна - една реална стъпка за демакдоналдизация на храненето.

Кога у нас политиците ще се вслушат в съветите на експертите, че е крайно време „да действаме сега“ за подобряване качеството на здравето и образованието на нашите деца?

Защото животът е хубав, когато човек е здрав и образован.

Послепис 1

Цезар:

Нека край тен имат хора, които са затлъстели,

Охранени и заспаали:

Младият Касиус е слаб и глуген;

Той мисли много: такива хора са опасни.

Шекспир, "Юлий Цезар", Първо действие, Втора сцена

И се питаме за това ли държавата няма ефективни програми за борбата със затлъстяването? Българското дружество по клетъчна биология организира Втория международен симпозиум по адипобиология (наука за мастната тъкан и болести, свързани с нея – затлъстяване, диабет, атеросклероза, метаболитен синдром) – на 23-25 октомври 2009 г. във Варна дойдоха престижни учени от 15 страни, изнесоха 35 state-of-the-science (SOS) лекции, симпозиумът бе финансово подкрепен от фармацевтични фирми, министерството на образованието и науката и на здравето. И от алтруистични бизнесмени и колеги-приятели.

Послепис 2

Изследвани са гените на микроби в червата на затлъстели мишки и хора. Установено е, че микробите на "дебелите" преработват повече въглехидрати и липиди, които се натрупват в организма. Пренасянето на тези бактерии в червата на слаби мишки води до затлъстяване. Известно е, че червата са "втория мозък", но не се знае дали чревните бактерии могат да влияят на мислите и чувствата на човека. Наскоро български и италиански учени предположиха, че мастната тъкан е "третия мозък" на човека. Но това не означава, че колкото си по-дебел, толкова си по-умен!

Послепис 3

През 2004 г. младият американиец Морган Спурлок направи експеримент, в който самият той всеки ден в продължение на един месец закусва, обядва и вечеря в ресторанти на Мак Доналдс. От този опит се получиха три продукта: I. чернодробните и други лабораторни изследвания показаха значителни увреждания на здравето му, II. документалният филм *Super Size Me*, III. книгата *Don't Eat this Book. Fast Food and the Supersizing America*. Българинът Свилен Димитров има участие с анимации във филма.

НОМО CIRCUS

В амфитеатъра на „Монте Карло”

От латински *circus* – кръгла арена, *circulus* – кръг. През 50-те години на миналия век циркът, гостуващ в Бургас, най-често вдигаше шапитото си на поляна близо до нашата махала – почти в центъра на града. И поляната прекарваше най-веселите дни на живота си. От дете обичам цирка и сега с внука ми Никифор възстановявам този си навик. Гледал съм трупа „Балкански” и в *Circus di Roma* – те бяха най-много аплодирани, – но това беше преди 3–3 години в Рим.

През 2007-а в същето на лятото на Варна с Никифор бяхме в „Монте Карло”, разположен пак близо до нашата махала, но далеч от центъра на града. „Монте Карло” е собственост на най-голямата църкова фамилия в света – Александър и Николаї Балкански: бащи, синове и внуци – всеки един от тях е *Ното circus* (човекът цирк) – първи братовчед на *H. ludens*.

Някой беше казал, че мечтата на квадрата е да стане кръг. Според Евклид кръгът е най-симетричната форма с най-голяма повърхност в сравнение с квадрата, елипсата, правоъгълника и други форми със собствен душевен интериор. От философското училище на Ксенофан и Парменид се знае, че сферата е божествена форма. И справедлива – всяка нейна точка отстои на еднакво разстояние от центъра – сферата е най-демократичната изява на глобалното морфологично общество, което няма антропоморфен еквивалент.

Но сега отново в „Монте Карло” – цирк, шапито, купол, амфитеатър, манеж и на манежа – невероятния дизайн на трапеца, батута, барите. И изключително сръчни и смели хора – акробати, еквилибристи, жонгльори, клоуни, гресьори на екзотични животни. Ако *Circus Maximus* в древния Рим е предшественик на всички циркове в света, то „Монте Карло” – *The Circus of the Future* – е най-скъпоценната перла в огърлицата на световното цирково изкуство.

Вътрешният глас в „потока на съзнанието” на детските ми спомени вече ме отвежда до всекидневните безплатни посещения на цирка в Бургас – техниката на този момчешки вид посещения

бяхме отработили до съвършенство със Слави – приятеля от махалата: отделяне на платното в приземната част на шапитото, промушване през направения вход и някой добър чичко ни помага да се изкачим до амфитеатъра – винаги се намираха запазени места за такива посетители – тогава през максимално разширените ни зеници влизаха всички акробати, клоуни и гресирани животни.

Така от около (*circa*) 1950 г. помня името Балкански. Сега вече знам, че Александър Балкански е президент на „Монте Карло“ и че той е шесто поколение църков артист от майчина страна – Лола Орландо Малеволти. През 1820 г. неговият прагядо от Италия основава цирк „Джунтини“. През 1916 г. фамилията – на път за Италия от Одеса – остава първоначално във Варна, завинаги – в България.

А моят цирков приятел Слави през 1963 г. след акробатичен скок от третия етаж на пасажера „Варна“ преплува Босфора, където го очакваше Йохана – германката, влюбила се в него на бургаския плаж, след което те заминаха за Хамбург, ожениха се, имаха хубава работа, роди им се син и преди 3–4 години се установиха в новопостроената си къща в Крайморие – край Бургас, а синът им остана да върши адвокатската си професия в офиса край езерото *Alster* в Хамбург.

И кръговете на Архимед, подредени на пясъка в гвора му в Сиракуза в Сицилия – тогава част от Магна Граеция. И думите му към римския войник, подобни на *Noli me tangere* – „не се допирай до Мен“ (Иоан 20: 17). Но войникът, въпреки заповедта никога да не посяга на Архимед, го убива малко след като той е изрекъл *Noli turbare ciculus meos* – „не чупи кръга ми“.

Други кръгове, съпътстващи човека, са колелото и особено предшественика на виенското колело – „карнушката“, която „правят у нас по Великден“, както е описана в „До Чикаго и назад“. И земните кръгове (агроглифи), 5-те олимпийски кръга на Пиер де Кубертен, сферичните тела на слънцето, *mapa mundi* (картата на света) и глобуса, на който пише *Primus circum dedisti!* (Ти първи ме обиколи!), получен за първи път от екипажа на Фернандо Магелан с кораба „Виктория“.

И кръгът, очертан с ръцете на будист – „жест на знание“, което може да ни помага да не попаднем в *circulus vitiosus* – омагьосания кръг на човешката безизходност.

Но спектакълът в „Монте Карло“ приключва. И за пореден път се уверявам, че когато трупата „Балкански“ е на манежа, целият свят е цирк – най-салтоморталната и най-аеродинамичната акробатика на света. *Homo circus* (Николай Балкански), качен на кокили, достигащ почти купола – под звуците на етнобалканска музика – пристъпва грациозно като антилопа, разхождаща се по манежа на пустинята Калахари.

Всичко хубаво е кръгло (и закръжено). Всичко хубаво е circus!

HOMO NOSTALGICUS

Но Исус ни каза тая притча:

*кой от вас, ипайки сто овци, като изгуби една от тях, не остава
деветдесетте и девет в пустинята и не тръгва подир загубената,
докае я намери?*

Лука (15: 3, 4)

Една система е жизнена, ако има поне двупосочен поток на информация. Христо Фотев описва много точно този феномен:

Убива ме такава пустота.

Една и съща вечно топла къща.

И никой не отива по света,

и никой от света не се завръща.

Терминът „носталгия“ (гр. *nostos* – връщане, *algos* – болка) е въведен през 1688 г. от швейцарския студент по медицина Johannes Hofer. Носталгията е също така обект на диагноза и лечение. Англичаните я наричат *homesickness* (болка за гом), французите – *mal du pays* (болка за страната), испанците са по-емоционални – *el mal de corazon* (сърдечна болка), българите – мъка за родината.

В носталгията има симптоми на меланхолия. През 2007 г. Американската академия на педиатрите публикува съвети за родителите как да облекчават носталгичните симптоми на децата си, отдалечени от родната къща. Обратно – Българското

дружество по етика публикува съвети за емигранти, които – поради изгубено родолюбие – забравят да се разболеят от носталгия.

Отделянето от родната земя е естествено социално явление на миграция на хора и идеи – стремеж за търсене на „хубавото място“. Забравянето да си привързан към родното обаче е отвратителен феномен – аносталгия (липса на мъка за родината).

Още в зародиша си, “род, родители, роднини, родина, народ” са сакрални думи. Емигрираш и след години започваш да тъгуваш за тях – ставаш *H. nostalgicus* – описан е с емоционална интелигентност от Петър Доков в книгата му „Блудна родна“. Аз вече изпратих „Родната“ на млади колеги, които емигрираха преди 10–15 години в Америка, толкова, колкото Петър Доков беше в САЩ и Германия.

Българо-американски диалог

Заедно с книгата написах следното на един бивш наш студент и приятел, вече гражданин на САЩ: „Аз търся приятелството, реципрочния алтруизъм в Европа – не в САЩ, защото там парите говорят толкова силно, че заглушават традиционните хуманни взаимодействия и те стават добри обноски, но не същина на добри отношения – поведенческата парола *keep smiling* е рутинно артистична – хладното разминаване на морални стойности се натрапва дори в мотото *In God we trust*, изписано на щатските долари, при което някои добавят комерсиалното *All others pay cash*. Ти знаеш, че това не е израз на антиамериканизъм, напротив – през 1990 г. учредихме Дружеството на приятелите на САЩ във Варна, за председател на което бях избран. Сега обаче бихме създали Дружество на приятелите на България.

Ето какво ми отговори колегата:

– Ти не трябва да ми казваш като какъв да се идентифицирам. Тук получих всичко...

Запитах го:

– Английската гимназия и Медицинският университет във Варна не ти ли дадоха много неща?

- Всичко това е минало - отговори той.

- Лотофаг, американска работа - писах му аз.

И смених темата на диалога, защото вярвам, че един ден на този мой колега ще му домъчнее за родината и *ще се веселят* (Лука 15:23) заедно в България.

Аносталгия: българо-канадски пример

Пълна апоптоза направих на един груг колега - по рождение българин, вече гражданин на Канада. Защото той написа книгата "Комунизмът и угризенията на един по неволя виновник", оплювайки цинично не само България, но и родния си баща - описано с баналните, сервилно ориенталски клишета на антикомунизма, въпреки че самият той си признава, че още от ученик е бил доносник на ДС, но не се покайва, самооправдава се безпардонно - как да се веселиш с такъв човек!

- Хората ли? Видях ги преди години. Вятърът ги носи. Няма т корени и това им пречи много - каза цветето на Малкия принц.

По познати причини много овце от талантливото българско стадо вече ги изгубихме в пустинята. Но и с тези, които наричам „пинг-понг емигранти“ (отиват-и-се-върщат), и въпреки безгрижието на сържавата за талантливите ѝ деца, България ще измине „пътя през Запада“ и ще постигне своя възход. Тогава част от емигриралите българи, натъжени и жадни, ще се върнат на родна земя, а ние ще ги поканим да *идат и се веселят* (Лука 15:23), защото *изгубени бяха и се намериха* (Лука 15:24).

Посленис

Когато клетката се отдели от „майката“ (матрикса, заобикалящата среда), остава бездомна и умира - в биологията този процес се нарича апоикс (гр. *apoikis* - без дом). Докато хиляди клетки останаха бездомни, в „Хеликон“ пристигна „Носталгия за Бургас“ на Веселина Казакова - освен за разходките („гвиженето“) по водещата към Морската градина улица „Богориди“ и благородството на бургаските граждани, в книгата е писано и за първия кмет на града - Никол Попов - кмет, пък отказвал подкупи от търговци!

ЕТЮД ЗА БУРГАС

*Сърцето ти в Бургас остана.
Перифраза на “Сърцето ти на кораба остана”
на Артюр Рембо*

Спомням си, че един латиноамерикански поет е писал: „Жената на моя баща е влюбена в мен”. И при мен е така, но тогава, в първите часове на 20-и век, бащата на моята майка Иван Константинов Панучаров (1885–1957) умира като момче от Чепеларе в Бургас. Оттук напътък той е построил половината къщи на града, през 1920 г. – и нашата на „Сливница” 27 – интелектуална и бохемска улица на един от бургаските хълмове. Ето имената на някои, родени и израснали на една пресечка на „Сливница” (срещу гърба на Пожарната команда): Христо Карабурналиев – адвокат, Петър Петров – шахмайстор, Атанас Гинев – дипломат, Петър Раїков – прокурор, Дора Новакова – *donna di donne*, Васил Константинов – шампион по гимнастика, Васил Лакъв – журналист, Александър Милтиязов и Бончо Бонев – футболисти.

Мъжът на моята майка много ме обичаше – баща ми Никол Стоянов Чалгъков (1908–1976) умира в Бургас като дете и става чираче по магазини, след това – келнер в известния Граждански клуб, където се срещали индустриалците и интелектуалците на града. Първоначално клубът е бил където сега е хотел „България”, след това – на „Богориди”, През 1940–1947 г. баща ми е собственик на „Семеен аператив Никол”, след национализацията – управител на „Сините камъни” (след това наричани „Първи май”, „Черно море”, сега на това място е банка) – на „Александровска”. После около 20 години баща ми беше управител на Морското казино – единственият ресторант в града, който работеше и след полунощ: затваряше в 2 часа сутринта – любимото място на бургаската бохема. И на Христо Фотев, разбира се – как иначе би видял, че в пейзажа на Бургас има „алкохол и блясък” – и би написал:

*В таако казино край торето -
край торето в таакото казино
идваха торяци отдалеко,
за да пият својта чаша вино.*

За всички клиенти на Казиното баща ми беше добър приятел - чичо Нико или бай Нико, всичко беше с взаимно уважение. Така аз съм повече известен в Бургас като сина на Нико Чалдъков, отколкото като г-р Чалдъков.

Сега, като се разхождам по улиците на Бургас с внука ми, кръстен на баща ми (казва се Никифор), някои възрастни бургазлии казват: Виж, това е правнукът на Нико Чалдъков.

ИЗБЕРЕТЕ САМИ

Есента на 1960-та тръгнах за София да уча медицина. Но преди това една година не бях нито в университета, нито в казармата. Бати Петьо Петров, мой братовчед, известен в града с прякора “Мозъка”, ме въведе в живота на бургаската бохема - Христо Фотев, Светослав Иванов, Александър Притуп, Досю Досев, Стоян Трошев, Тодор Атанасов - бати Томо, Асен Карамитев... На обед най-често сяхаме в “Кошарата” на “Интера” - вътрешното сепаре, вечер - в ресторанта и бара на хотел “Приморец”, в “Малкия Балкан” или “Морското казино”.

Като ме виждаше с тези интелектуални юнаци, баща ми навярно се е стреснал, и като тръгнах за София ми даде една табелка - на син фон с червени, калиграфски изписани букви ясно се четеше:

ЗА КАКВО СЪМ ДОШЪЛ ТУК?

Когато приятелите те викат да пиете, прочети какво пише на табелката, отговорът е “да уча, не да пия!” - така майка ми и баща ми ме изпратиха за София. Спазвах съвета им, първо си учих уроците, вземах си изпитите с 5 или 6 и след това с приятелите на обед сяхаме в бирхалето на хотел “България”,

вечер - в "Биат" (в подземиеото на ВИТИЗ), и всеки ден - в кафенето на хотел "Балкан" или в "Прага". Христо Фотев ни въведе в артистично-алкохолния пейзаж на "Бамбука" - така ние, 20-годишните момчета от Бургас, се запознахме с Иван Пейчев и Константин Павлов. Понякога вуйчото на приятелката ми - известният математик професор Благовест Долапчиев - ни водеше на обед в Руския и Чешкия клуб.

Така от изпит-на-кръчма, не от кръчма-на-изпит, си вървеше студентският живот - и след това работата, докато един ден през ранните 1980-те Рагой Ралин отново го удари "инсайта" и написа "Пушенето е стаж за импотентност". Тъй като това е научно-обоснована мисъл, аз написах две статии - "Рагой Ралин е прав" (във вестник "Народна култура", на първа страница, колонката вдясно) и "Потлюнопушене или полова сила, изберете сами" (в списание "Здраве") - вярвах, че това, звучи по-убедително, отколкото "Потлюнопушене или здраве, изберете сами" - тогава апел на Световната здравна организация. След като моето "Потлюнопушене или полова сила" бе публикувано, студентките започнаха да гледат подозрително на момчетата, които пушат. Това мотивира много от тях и те спряха пушенето.

Добре е и вие да направите това - така ще увеличите любовия си стаж, няма да бъдете млади полови пенсионери и ще премахнете един от големите рискови фактори за вашето здраве - потлюнопушенето. Наскоро учените установиха, че спирането на пушенето увеличава синтеза на азотен оксид ($\text{nitric oxide} - \text{NO}$) - молекула-газ, която се произвежда от клетки на организма и разширява кръвоносните съдове на сърцето. И на пещерните тела на мъжката полова сила, което означава естествена виагра, ерекция - истински *Homo erectus*. Ако и сега още се колебаете и не спрете пушенето, то ще бъдете едни големи буриданови магарета, които при наличието на толкова хубави жени, ще умирате от полов глад.

Целият живот е вземане на решения - да кажеш *Eureka*, като Архимед, *kensho*, като будисткият учител и *insight, aba!*, като Волфганг Кьолер в "Интелектът на маймуните" (1917 г.)

EUREKA!

„Открих го!” – глас на възбуда от откривателството, изречен първо от Архимед – спорно е къде: в банята или по улиците на Сиракуза?

Така вероятно е възкликнал и Христофор Колумб на 12 октомври 1492 г., когато вижда Америка (днес *Eureka* е мотото на САЩ и много градове, компютърни програми и филми се наричат *Eureka*).

И разбира се, Едгар Алан По – неговата „Еврика” е описана в „Есе за материалната и духовната вселена”, което е копие на лекцията му, посветена на „тези, които чувстват, а не само мислят – за мечтателите, които поставят борбата за осъществяване на мечтите като единствената реалност”.

Лекцията е изнесена на 3 февруари 1848 г. в градската библиотека на Ню Йорк – посетена е само от 50 човека, въпреки че Едгар По е очаквал стотици. Този брой е десет пъти по-голям от посетителите на лекциите на Артур Шопенхауер в Университета в Берлин, където повечето студенти предпочитали Хегел. Понякога и Айнщайн е изнасял лекции на 4–5 студенти. Уникален лектор обаче остава Исак Нютон – той продължавал да говори и когато всички студенти са напуснали аудиторията.

ЕВРИСТИКА И ЕТИКА: ГОЛЯМОТО РАЗМИНАВАНЕ

*Two roads diverged in a wood, and I -
I took the one less traveled by,
And that has made all the difference.*
Робърт Фрост, *The Road not Taken*

Като си представя колко много ябълки са паднали пред погледите на толкова много хора, по-ясно разбирам, че да си Исак Нютон

е уникална дарба. И че „късметът се усмихва на подготвени умо-
ве”, както казва Луи Пастър. При което не забравям съвета на
Артур Шопенхауер: „Задачата е не да откриеш това, което никои
не е видял, а да гадеш ново обяснение на това, което всеки вижда”.
“И това прави цялата разлика” – навигацията на Робърт Фрост.

Има хора, които принадлежат на всички времена, сезони и
пейзажи – Сократ, Платон, Аристотел, Архимед, Епикур... И
Леонардо да Винчи – неговата архитектура, мостове, катедра-
ли, анатомия, самолети, птици, „Мона Лиза” и „Витрувианския
човек”. Звездите, слънцето и земята на Николай Коперник,
Джордано Бруно, Йохан Кеплер, Тихо Брахе. И Галилео Галилей
(1564–1642), и рожденият една година след смъртта му Исак
Нютон (1643–1727). Природата винаги остава поне един дежу-
рен учен на света. И поне десетима политици и търговци,
които използват откритията за античовешки цели.

Еврика 1. Ядрената реакция, открита от Енрико Ферми,
по-късно се превърна в ядрени реактори за електричество и дру-
ги полезни за човека енергийни източници. А на другата стра-
на на евристичната монета американците написаха: *Manhattan
Project*, подписан през август 1939 г. от президента Франклин
Рузвелт с цел създаване на атомните бомби, цинично наречени
Little boy (Малкото момче) и *Fat man* (Дебелият човек) – най-вне-
запните убийци на хиляди японци – 140 000 на 6 август 1945 г.
в Хирошима и 80 000 на 9 август в Нагасаки, след което още
стотици хиляди са хронично доубивани от радиацията.

Еврика 2. Първите чипове бяха инсталирани през 1940 г.
в компютъра на Джон Атанасов и Клифърд Бери. Оттогава
се родиха стотици нови инструменти на съвременното ин-
формационно общество. А на другата страна на евристичната
монета – имплантиране на микрочипове в мозъка на хора без
тяхно съгласие с цел биотелеметричен контрол на съзнанието,
електронно зомбиране, роботизация и други намеси в личния
мозък на човека – тихата война (*silent war*), осъществявана чрез
суперкомпютри, сателитни антени и дистанционна система за
проследяване.

Всеки човек има персонален биоелектричен профил на мозъка си, така както има отпечатъци от пръстите. Американските войници са били имплантирани с Рамбо чипове, за да бъдат по-агресивни - произвеждат се перфектни войници - „свърхчовекът“ на Ницше и бигорексията са лирични мотиви в доктрината за съвременния кибермачизъм.

„Когато нашите мозъци са свързани чрез микрочипове със суперкомпютрите, ще бъде вече късно за протести. Трябва да действата сега, за да осигурим бъдещето на човешката свобода“ - завършва статията „Импланти на микрочипове, мозъчен контрол и кибернетика“, публикувана през 1999 г. в едно финландско списание и изпратена до всички лекари и студенти по медицина във Финландия.

Напомня на „Паноптикон“ на Джереми Бентъм и неговия архитектурен план за затвор в Лондон през 1785 г. - надзирателят вижда всички затворници в силно осветените им килии, но те не могат да го видят. Нещо като „Big Brother is watching you“ в „1984“ на Джордж Оруел.

Еврика 3. Чрез „нокаут“ на гени в обонятелните клетки се получават мишки, които губят обонянието си за котки и съответно - инстинкта си да се страхуват от тях - пише в статията на учени от Университета в Токио, публикувана в *Nature* на 22 ноември 2007 г. В други статии все по-често се съобщава за трансплантиране на стволни клетки за лекуване на болести. Ще се появят ли обаче търговците на открития, или стволните банкери са вече на свободния пазар - при търговците на органи за трансплантация?

Защото скоростта на морала, сравнена с тази на развитието на науката, е доста по-бавна - трансферът и селекцията на биологични и културни гени е дълъг еволюционен процес - понякога има салтизъм (*saltus vitalis*) - дано по-скоро стане морално салто - готозага мишките трябва да се страхуват от котките - така е решила майката Природа след милиони години размисъл и опит - ние трябва да уважаваме труда ѝ, за да ни уважава и Тя - нещо като *do ut des* (давам и ти можеш да дадеш).

Марк Теренций наистина трябва да е бил „най-начетенният от всички римляни“ - именно той изрича: „Ние самите сме нашето наказание“.

EARTHICANS

През 1938 г. американският архитект Бъки Фулър (ще се срещнем с него и във „Формите“) публикува книгата си *Nine Chains to the Moon* – ако всички хора се качат един върху друг, те ще отидат и ще се върнат 9 пъти от Луната. За първи път Фулър нарече всички тези хора „*earthicans*“ (от *Earth* – Земя) – преведено на български, би трябвало да означава „глобални земляци“, по-точно „земляни“.

В „Баланс за Земята“ Ал Гор също пише за *earthicans* – вице-президентът на САЩ от мандата на Бил Клинтън бе удостоен с Нобелова награда за мир през 2007 г. – за търсене на решения за спиране на глобалното затопляне.

Преди хиляди години голяма част от Европа и Америка са сковани от ледове – глобалното затопляне с повече от един градус за хилядолетие оформя днешния профил на Земята – легът остава по полксите и като шапки по високите планини. Сега отново сме в цикъла на затопляне – ако продължаваме в същото темпо да произвеждаме гигатонове въглероден диоксид – една от главните причини за затоплянето, – в края на XXI век температурите ще се повишат с 4–5 градуса, което ще означава нова климатична ера на Земята – ледената къща на пингвините, тлолените и мечките ще се разтопи, морета ще прелеят, реките ще пресъхнат, хората пак ще трябва да плуват с Ноев ковчег...

Джеймс Ловелок, който работеше за марсианския проект на NASA, е автор на „хипотезата Гея“, в която Земята е представена като алтруистичен суперорганизъм. В името на гръцката богиня Гея, атмосфера, хидросфера, биосфера и литосфера живеят симбиотично „за благомото на всички“ (*For the Benefit of All* – мотото на NASA) – наскоро към сферите се присъедини и тази на знаците – семиосфера.

На 28 септември 2007 г. директорът на NASA Майк Грифин обеща, че човек ще стъпи на Марс през 2037 г. И поясни: „През 2057 г. трябва да честваме 20 години от пристигането на човек на Марс“. Това наистина е емблема за позитивното и проспективно мислене.

Големият въпрос, който остава за земляните, е: кога ще научим уроците по алтруизъм на делфините, мравките, пчелите и пеперудите. Генът, кодиращ усещането на мириса на алтруизма при американските огнени мравки, бе открит през 2007 г. Първата молекула на феромоните бе идентифицирана през 1959 г. – нарича се *bombukol*, от името на молците *Bombux mori*. Феромоните (гр. *phero* – пренасям, *hormone* – възбуда) са прототипни сигнали на *smart mob* и *flash mob* – организирани на големи групи земляци, често в знак на протест срещу глобалното затопляне и духовното замръзване.

СВОБОДАТА

Куражът да бъдеш свободен

Свобода, *Liberta, Freedom, Eleutheria*

В *On Liberty* (1859) на Джон Мил, както и в книгите на Хобс, Лок, Русо, Кант, Хегел и Александър Стойчев пише за свободата във философски и политически контекст. И като естествено право наред с правото на живот.

Аз пиша в контекста на „Тя – Свободата” на Христо Фотев, на „Човек трябва да скъса въжето” на Никос Казандзакис. И на Съорен Киркегор: „Хората рядко се ползват от свободата, с която разполагат. Например от свободата на мисълта (*и чувствата*). За сметка на това те настояват да имат свобода на словото. Кое то не е едно и също”.

И за куража да бъдеш свободен. За куражът на Константин Павлов преди 52 години да напише „Славеите пеят” и „Петима старци”.

И като Ноам Чомски да критикуваш постоянните войни, водени от САЩ – във Виетнам, Ирак и още много страни, „желаещи” демокрация – описано е в книгите му „Американската сила и новите мандарини” и „Имперски амбиции” – това е изволювана, за разлика от позволената свобода, подарявана на слуги на властта. Изволювана от Чомски, защото той е създал модерната

лингвистика и е един от водачите на когнитивната революция, започнала преди 52 години в Харвардския университет.

И куражът на Майкъл Мур да критикува президента Буш, войната в Ирак и здравната система на САЩ (описано в „Писмо от Германия“).

Вероятно популярността спасява Чомски и Мур да не бъдат усмирени в някоя килия на „Синг-Синг“ край брега на Хъдсън, защото и най-голямата демокрация е в крайна сметка рестриктивна система – от Атина до Вашингтон и София Сократовата чаша продължава да се пълни с отрова за куражливите.

А аз искам индивидуалните постижения, вложеният труд да „късат възето“ и да правят човека по-свободен, въпреки че един от съветниците на един президент казва, че принадлежи на *reality-based community* (за което пиша в „Политика и реалност“).

Освен Павлов, Чомски и Мур има и други примери за *l'uomo libero* – Андрей Сахаров, Илия Минев, Джон Ленън, Владимир Висоцки, Вацлав Хавел, Гари Каспаров...

Защото в своя *modus vivendi* човек трябва да влага повече стремеж за професионално самоусъвършенстване – това може да му даде куража да стане малкото дете от „Новите грехи на царя“ на Андерсен. И да извика: „Но царят е гол!“

И все по-често чета „Книга за свободата“ и мъдростта, кодирана в:

*Тя – Свободата, се изгражда и руши
не в директивите – а в нашите души.*

И парадоксите на Зенон, по-точно този за Ахил и костенурката, която той не може да настигне. И разказът „Тълън, Укбар, *Orbis Tertius*“ на Хорхе Луис Борхес. Особено редовете: „Предметите на Тълън се удвояват; те са склонни обаче и да изчезват или да губят известни черти, когато хората забравят за тях. Класически пример за това е един праг, който съществувал готогава, докато на него стоял някакъв старец, и който изчезнал след смъртта му“.

Но по-често чета метафората на Борхес: „Понякога няколко птици, един кон са спасявали развалините на някой амфитеатр

тър” – слушайки *Eleutheria* на Лени Кравиц:

*What a beautiful feeling it's bringing
All the birds in the sky are singing
Eleutheria the fire is burning.*

МЕЧКИТЕ И ЕЛЕНИТЕ

Според Имануел Кант „вътрешната свобода се основава на автономията сам да си създаваш законодателство” – тя е базирана на гръцката *eleutheria* – независимост от външно нашествие срещу човека. И на “куражът да си мъдър, да си служиш със собствения мозък, да излезеш от непълнолетието, от невъзможността да ползваш разсъдка си без ръководството на някой друг – девизът на Просвещението”, написан от Кант в Кьонигсберг, Прусия на 30 септември 1784.

Д-р Димо Станчев – психиатър и психотерапевт – в интервю за освободените от Либия български медицински сестри гаде изумителния пример за „освободените” мечки в парка край град Белица: „Те всъщност стоят близо една до друга, не смеят да отидат към гората, която не познават, и възпроизвеждат наученото: кълбо напред – кълбо назад, и танцуват на два крака – да се оползотвори свободата е изключително трудно”.

Все пак първите мечки, дошли през 2000 г. в Белица, вече ходят в гората, но продължават да танцуват на два крака.

По-късно, през ноември 2009 г. Милена Фучеджиева от Лос Анжелис запитва “Толкова ли е трудно да бъдем свободни?” И отговори с историята на червените елени, които по време на комунизма живеели на границата между Западна Германия и Чехословакия – там, през оградата течял електрически ток и хиляди елени са били убивани, когато преминавали границата. Сега, когато падна и тази “стена”, елените още помнят и не смеят да преминават границата. С изключение на Винчек – смелият елен, който веднаж годишно посещавал Германия, но винаги се връщал в Чехия.

LA LIBERTA BURGASCA

Кратка история на първия демократичен митинг в Бургас

Лондон, 15 юли 1215. Бароните взимат в града и принуждават крал Джон да подпише *Magna Carta Nostra de Libertatum* (Великата харта на нашите свободи) – първия документ, прокламиращ човешките права и контрола върху кралския двор. „Идеите имат последствия” – след векове Хартата става матрица за свободата, правата и реда в много страни: 1505 г. – законът за *Nihil novi nisi communi consensu* (нищо ново без съгласието на всички) е въведен в Полша, 1776 г. – независимостта на САЩ, 1789 г. – революцията във Франция, 2007 г. – независимостта на индианците лакота от САЩ (за която пиша по-нататък).

Вашингтон, 4 юли 1776 г. Thomas Jefferson, който през 1801-1809 г. ще бъде президент на САЩ, е главният автор на Декларацията на независимостта, в която е прокламирано *life, liberty and pursuit of happiness*.

Four score and seven years – 87 години (*score* означава „20”) след това, на 19 ноември 1863 г., президентът Abraham Lincoln произнася знаменитата реч, в която казва, че правителството на САЩ *e of the people, by the people, for the people*.

Париж, 14 юли 1789 г. Какво друго освен израз на еуфория от свободата е било онова „Нека да танцуваме!”, изписано по стените на сградите в Париж по време на Великата френска революция. И хората са танцували, защото са вярвали, че настъпва *liberte, egalite, fraternite*, заложен в Декларацията за правата на човека и на гражданина.

Бургас, 19 ноември 1989 г., неделя сутрин около 9-10 часа. Пръснати по кафенета, бургазлии пият първите си кафета – увертюра за обедното вино и ракия. Те оживено коментират събитието, станало на 10 ноември в София, но все още не вярват, че комунизмът напуска България.

Повече от 200 бургазлии обаче не мислят така. Най-смелият от тях – Здравко Ангелов – в ранни зори е римувал върху плакат

Здравко Ангелов

калиграфски изписан текст: „Жишев не направи нищо за нас – отивай си от Бургас!“. Слага плаката сандвич и тръбва по бялата осева линия на централния път, свързващ западния край на града с центъра. Граждани милиционери го заснемат с видеокамери, но не пречат на първия демократичен марш в Бургас. Постепенно към Здравко се присъединяват други минувачи и така групата от 20–30 млади хора се представя на клиентите в централните кафенета на града – нещо като матине, по-точно неделно театрално представление – хепънинг: младите хора спират пред едно кафене, Здравко рецитира възрожденски стихове и разбира се – паролата „Жишев не направи нищо за нас – отивай си от Бургас!“ – и от кафенето поне 10 човека се присъединяват към пътуващата трупа на първите бургаски артисти на демокрацията. Сиената са кафенето и улиците – „Александровска“ (тогава „Първи май“) и „Богориди“ (тогава „Ленин“). И нагоре към Морската градина, на „Републиканска“ вляво е къщата на гражданина Недялко Йорданов – някои от младите хора искат да чупят прозорците на къщата, но по-възрастните ги възпират. На другия ден в центъра на града се появяват плакати, на които пише, че Йорданов, като Жишев, трябва да напусне Бургас.

Денят продължава да е неделя 19 ноември, но вече приближава обед и броят на протестиращите става около 300. С рецитал на стихове и разбира се на паролата, те се спират пред блока, където живее гражданинът Жишев – той, видимо разтревожен, влиза в разговор с хората, дошли да искат писменото му разрешение за организирането на митинг на 20 ноември – така са били посъветвани от гражданите милиционери и видеооператори. Съгласява се, но казва, че другарите му вече са запланували митинг за същата дата.

Така първият извънстоличен демократичен митинг се провежда на 21 ноември 1989 г. в родния Бургас. Привечер на площад „Св. св. Кирил и Методий“ – изправени между катедралата и училището – повече от 10 000 човека, заредени с надеждата, че комунизмът си отива, рееха и скандираха за настъпващата свобода. В началото всички присъстващи се обърнаха към храма,

коленичиха и така почетоха паметта на жертвите на комунизма. Георги Баев императивно поиска точка първа да отпадне от Конституцията на България, защото тя узаконява тоталната власт на БКП над страната ни. И всички рецитираха паролата на Здравко Ангелов. А някои може би танцуваха. И *La Liberta* на италианския певец Джорджо Габер продължаваше да оглася площада, промъкваше се по улиците и заедно с хората се прибираше в къщите. И в душите им.

Бургас, юли 2007 г., пак неделя сутрин около 9-10 часа. Пръснати по кафенета, бургазлии оживено коментират политиката и бизнеса, но вече не вярват, че комунизмът си отива. Здравко, пароли, рецитали, митинг и особено *La Liberta* остават романтични спомени от първите дни на съвременната демокрация в Бургас – *first cut is the deepest*, както пее Род Стюарт – първата любов, първата свобода не се забравят.

КЪЩАТА НА БУРГАС

Екология – от гръцки *oikos* и *logos*, означава наука за къщата.

Написах петиция за опазване „къщата“ на Бургас от пътя на нефта, подписан от президентите на България и Русия. И я изпратих на много приятели в България и чужбина. В петицията пише:

Свръхконсумацията на възлища, нефт и газ все повече топи ледовете на Гренландия и Антарктида, защото не спряхме навреме зараждането на топлинната вълна – и бури, урагани и наводнения убиват хиляди хора, къщи и дървета.

Ако проявим подобно екологично хулиганство и към загадащата се нефтена вълна, морето край Бургас ще почернее наистина – и хората, и рибите с него. И ще

*... видим някой ден потресени,
печални, изумени, неподготвени
безмислостното бягство на дърветата,*

*на птиците,
на правките,
на въздуха...*

И още от „Предупреждението” на Христо Фотев за антропогенната същност на екологичната криза:

*За въздуха - небето и земята.
Тъй свикнали са нашите души,
че най-неразрушимото - водата -
не вярваме, когато се руши.
А тя се разрушава с бавна сила.
Самите ний участваме в това.
Убиваме безшумно хаорофила -
душата - на дървета и цветя.
На въздуха - частица по частица
кристала ний разбиваме... В нощта
агонията на печална птица
ще потресе открай докрай света.
И ще събуди нашите заспали
и смъртно окислени сетива -
най-страшното внезапно осезали
под бившите дървета ... И трева.
Ще търсим във себе си вината,
но късна може би ще бъде тя...*

*За въздуха - небето и земята.
Легендата за бившите цветя.*

Послепис

*След туй дойдоха хората, и те
поискаха торето да им пее.
Но то глъгачеше в сива светлина
и пареше му раната горчива -
красивата загинала вълна.*

(Петя Дубарова, “Убийство”).

В СЪРЦЕТО НА МЕТАФОРИТЕ: ЛОРКА И ФОТЕВ

*... два милиона петали
на късове чупят небето.*

И рибите живееха...

Лорка-Фотев

Безспорно (поне за мен) е, че в поетичните гени на Федерико Гарсия Лорка и Христо Фотев са кодирани сходни, ако не същи, емоционални молекули – метафорини.

Гранада, Андалусия, Испания

1936 г. – гражданската война в Испания, известна и с мотото „Смърт на интелигенцията“. В Гранада са убити повече от 6 000 интелектуалци, един от тях е Лорка (1898–1936). Едва 38-годишен, той е написал десетки стихове, романи и пиеси – „Аз я отведох на реката“, „Аделина се разхожда“, „Зелена, любя те зелена“, *La casa de Bernarda Alba*. След като помилването от генерала закъснява, а от щаба му вече са казали „Дайте му кафе!“ – паролата за смърт, на 19 август 1936 г. фалангистки полицаи разстрелва Лорка – един от най-големите поети на света. Така той умира за родната си Испания.

Но в голямата поезия винаги остават поне двама дежурни поети – в Испания Антонио Мачадо (1875–1939) и Висенте Алейхандре (1898–1984), в България Христо Фотев (1934–2002) и Константин Павлов (1933–2008).

Бургас, България

В бургаския „пейзаж от алкохол и блясък“ Христо Фотев написа „Морето само живите обича“, „Бях на самия връх на мойта младост“, „Колко си хубава!“, „Жени, виш идвахте срещу ми!“, „Литургия за делфините“, „Книга за свободата“. Въпреки че президентите Петър Стоянов и Георги Първанов бяха пре-

известни за спешната необходимост от болнично лечение, на 27 юли 2002 г., в дома му в София, инсулт или инфаркт застрелва Фотев – един от най-големите поети на света. Така той преждевременно умря от липсата на лечение и съпричастност на приятели и политици в родната България.

В сърцето на метафорите

И когато се различават, Лорка и Фотев споделят обща романтика.

Лорка няма пристанища, делфини и гларуси, Фотев няма маслини, петли и коне – и само веднъж „цигани“ – „щастливи цигани говореха с конете си“, и два пъти „китарари“ – „китарите неустово ликуваха“ и „вървяхме ний по тротоара/ като по струни на китарата“.

Лорка е (поне с един цвят) по-колоритен – дори любовта му е оранжева и зелена. Фотев е (поне с една гума) по-смислен – делфините не знаят „колко е мъчително да се получи огън от гърветата,/ да се замести силата на перките/ с фантазия и непрестанно мислене“, – докато Лорка само веднъж споменава за „далекогледите на знанието“ (в „Ню Йорк: кантора и обвинение“).

В сърцето на метафорите, Лорка и Фотев обаче споделят лирични цветове, образи и мелодии.

ЛОРКА

Балада за морската вода

Далеч

устихва се торето.

Зъби от пяна,

устни от небе.

ФОТЕВ

Море – и най-интимното движение

(с което се събагаче пред очите ти

и се венча със въздуха...)

ЛОРКА

Истина

*Ах, колко тъка, колко труд ти струва
да те обичам, както те обичам!*

ФОТЕВ

Морето

*И колко ни е трудно да обичаме,
не знаете вий...*

*Ще ви разкажа...
за нашето усилие до края да обичаме...*

ЛОРКА

Прелюдия

*Върху зеленото небе
една звезда зелена.
Какво да стори тя, любов,
освен да се изгуби.*

Романс за луната

*Дойде в ковачницата черна
луната със воали бели.*

ФОТЕВ

Луната

*Въглища във паанината
между Сливен
и Елена.
И е черна паанината,
а луната е зелена.*

ЛОРКА

Сомнамбулен романс

...до перилата на луната,

отдето ротоли водата.

ФОТЕВ

Луната

*Ще утра над рамената
и бедрата на луната.*

ЛОРКА

Романс за испанската жангармерия

*...нощ, нощувача в нощта.
(посче, ще посче посчета)*

ФОТЕВ

Луната

*...че луната те извъгга...
че не е луна луната.*

ЛОРКА

De profundis

*Стоте ауди-маади
навекы заспаха
под сухата черна трева.
Андалузия има
червени и дълги шосета.
Кордова - маслини зелени,
където ще сложат сто кръста
за тях да напомят.
Стоте ауди-маади
навекы заспаха.*

ФОТЕВ

Бюстове

*Бюстове стари.
Бюстове строги.
Били байрактари.*

Били воеводи.

*Винаги на стреле,
винаги с паласки,
нямали са времето
за жени и паски.*

*А смъртта е била,
а смъртта е бяла,
годеница тила,
годеница бяла.*

Но по-добре да приключи с още една симбиоза на Лорка-Фотев.
*Зелена, любя те зелена.
И се учудвам, че останах жив.*

ХРИСТО ФОТЕВ (1934–2002–2009) Присъствие в отсъствието

*Не ме търсете в паркинга на рая!
Христо Фотев,
„Книга за свободата“*

Христо Фотев – поет, „българин и жител на Бургас“, роден на Благовещение през 1934 г. в Истанбул, на Свети Седмочисленици 2002 г. тръгна от София с „асансьора към небето“.

Ако беше жив, а можеше да бъде жив:

Но аз съм жив – на гарата съм в девет.

...Приемам възхитителния риск

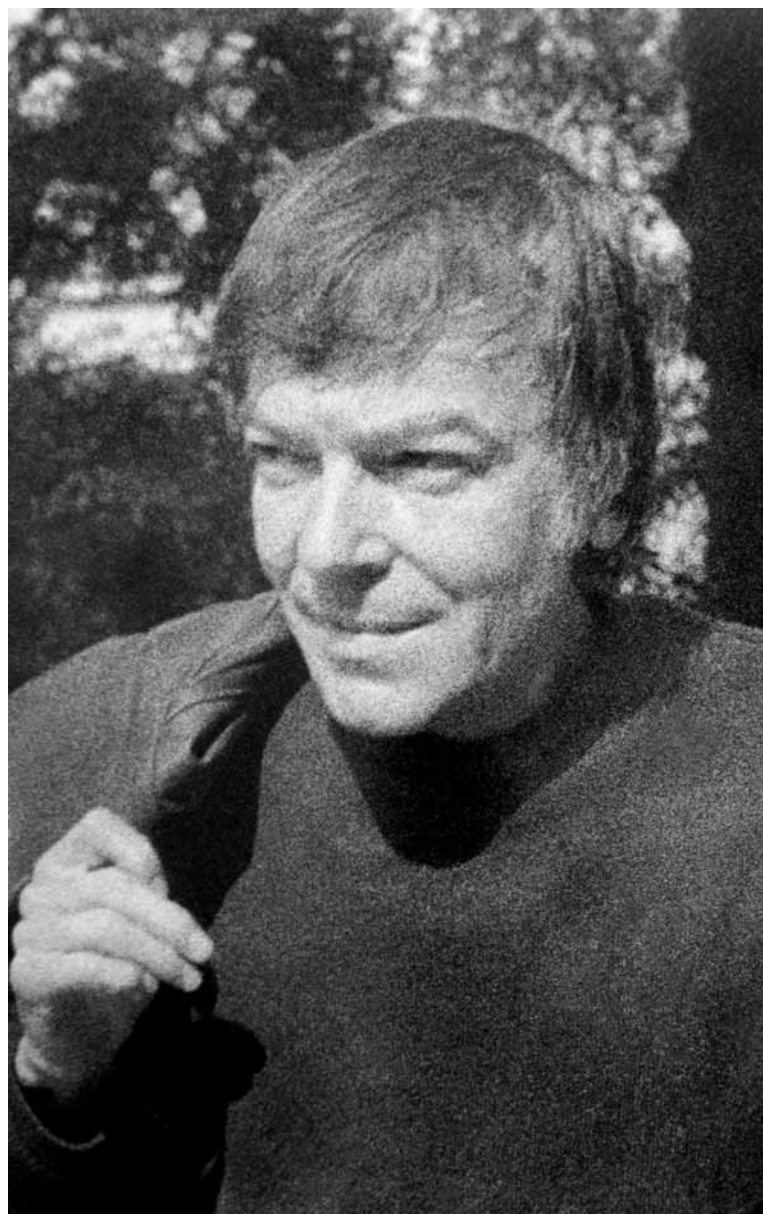
да бъда жив, не някакъв излишен

и мъртъв Христо Фотев да съм аз...

Тогава само „тридесетгодишен“, по-късно той написа:

Най-страшното

*не е смъртта ни, може би ужасното
е, че сте приживе във тъмната ѝ пластика!*

Това ми напомня древнокитайското учение *Yin-Yang* – всяко явление съдържа в себе си и противоположното на него – нощ (Ин) и ден (Ян), тъмно и светло, жена и мъж, луна и слънце, болест и здраве, смърт и раждане. Китайците са вярвали, че представени така, явленията и промените (*changes*) могат лесно (*easy*) да се възприемат и обясняват. Както и „присъствие в отсъствието“, описано в *The Book of Ease*, наричана още *The book of Changes*.

Така 75 години със или 7 години без Христо Фотев (1934–2002–2009) са цикли на явлението Фотев. Някой може да запита защо търся мъртвите сред живите – обратно на „Защо търсите живия сред мъртвите“ (Лука 25:5), изречено от ангелите пред гроба на Иисус Христос. Няма доказателство? – „отсъствието на доказателство не е доказателство за отсъствие“.

Вие казвате: в зетята той не тисли.

Нима като не тисли – не живее?

*Ний просто не разбираме езика
на хората, които са в зетята...*

(И той престава да разбира нашия.)

...Любими,

*неповторими същества, с които
живея аз сред живите – безшумно –
до ралото – отаяво – на смъртта.*

Христо Фотев вече разговаря с Иван Пейчев, Генко Генков, Георги Баяв, Стоян Добрев (Бизона), Петко Благоев – Пандири, Иван Кожухаров, Димитър Йотов – в кафене „Бургас“ в центъра на Рая, посещавано също от Лорка, Неруга, Пикасо...

Послепис

*Lumen mundi – Вие сте светаината на света
(Матей 5: 14).*

Изписано с латински букви, името на Фотев е по-метафорично като Photev, не като Fotev, защото от гръцки *photos* означава светлина. И *photon* е тялото на всички вълни (гама-, рентгенови,

ултравиолетови, инфрачервени и радиовълни). И фосфорът в морските вълни, който само Фотев може да види:

*... внезапно разрушавана се вдига тя, строи
тя своите мускули и в костите ѝ се надига
фосфора на най-дълбоката вълна.*

Photon се различава от електрон, протон, неутрон, фермион – фотоните са безтегловни при покой, нещо като ... *спра ли* – *ще се вкаменя. Ще се превърне в статуя деня.*

От лятото на 1995 г. поетът, който написа *единствено в бургаското пристанище животът те изтъква с възхищение*, изживя (по-точно изболедува) последните си 7 години в София. Тогава болестта все повече крадеше от гумите, мислите и метафорите на Поета – той боледуваше в дългите паузи на принудителното мълчание. И душата му с „отломъци от жестове“ формираше все по-кратки отговори – парчета от трогателни метафори – до последната в последната събота на юли 2002: *Не те търсете в паркинга на рая!*

ПЛАЧ ЗА ИВАН СТАНКУЛОВ (1944–2007)

Игнасио Санчес Мехиас е един от най-известните мамагори на Магрид и голям приятел на Федерико Гарсия Лорка. На 11 август 1934 г. един бик пронизва сърцето на мамагора и цяла

Испания е натъжена от смъртта му. Тогава Лорка написва поемата *Llanto por Ignacio Sanchez Mejias* (Плач за Игнасио Санчес Мехиас).

Иван Стоянов Станкулов е един от най-известните съдебни лекари в България и голям наш приятел. На 26 август 2007 г. *във седем часа сутринта, / точно в седем часа сутринта* (перифраза от „Плача“ на Лорка) хилядите срещи с ужасите на живота и с необратимостта на смъртта се събират в едно и пронизват

сърцето на лекаря и всички сме покрусени от смъртта му.

За първи път се срещнахме с Иван през есента на 1962 г. във Варна – той (18) студент първи курс, аз (22) – трети курс. Оттогава учихме, работихме и бохемствахме заедно.

Човек обаче винаги има и един последен път – мисъл, която е споделил, стих, който е прочел, чаша, която е изпил... Или последна среща на живо с Бога. Защото Иван изпълняваше посланието на сенъора Розария от Амантеа: „Човек, който пие вино, е по-близо до Бога”.

От всички нас, приятелите от студентските години, Иван беше патентовал философията на Алексис Зорба. Знаеше наузуст дълги пасажи от „Зорба Гърка” и с дълбока емоционалност ги рецитираше в по-късните часове на нашите „течни гискуси”. Иван започваше всеки рецитал с афоризма на Зорба: „Бос, човек се нуждае от малко лудост – иначе никога няма да скъса въжето и да бъде свободен”.

Много от общите ни спомени могат вече да бъдат епиуафии за Иван. Една от тях е на Никос Казанзакис: „Не се надявам на нищо. Не се страхувам от нищо. Аз съм свободен”. Прилягат му разбира се и онези гва стола, поставени край гроба на Джак Даниел – майстора на уску и бохемски живот от щата Тенеси – да седат жените, които го помнят – всичките с добро!

И най-важното, когато хората срещат Иван и Ангелина, ще казват: „Това са внуците на г-р Иван Станкулов!”. Така носталгията му за Живота ще бъде най-добре лекувана.

НЕ ОБИЖДАЙТЕ ХРИСТО ФОТЕВ, МОЛЯ!

Подгадене, да ти се подава да правиш нещо хубаво – ми каза бай Васил, тогава мой пациент, преди това учител в селското училище. Така, в края на 60-те на миналия век, като лекар в

карнобатското село Екзарх Антимово, научих тази гума. И до сега си мисля, че заедно с „дарование” това са най-сполучливите преводи на „талант” (гр. *talanton* – дребногръцка монета, мярка за тегло).

В нашата богата на таланти страна умеем ли да прощаваме този човешки „грех”? Тук накратко ще отговоря на този изключително важен въпрос с разказ за един човек, когото почти през цялото време ще наричам Автора. И как той не само не може да прощава, но дори анатемосва таланта на най-големия поет, живял в Бургас – Христо Фотев.

И този Никулден в Бургас, както в Париж за Хемингуей, бе един безкраен празник. Но този път Автора, дошъл от вътрешността на страната и станал известен поет в Бургас, ме разочарова с „проза от спомени” за един „Живот от вчера” – книга, която един приятел ми даде със същото възмущение, с което аз сега пиша тези редове.

Всичко на 30 километра от морето е провинция – казва Хемингуей. И провинциално мислене на хора, присадени край морето.

А Автора, като Прокруст разбойника, реже или разпъва краката на хора, за да ги нагоди към своите стандарти на мислене. И така да пише за най-бургаския поет, че „Не знам защо някои дами и господа се опитват да митологизират Христо Фотев! Това разни кафеджийки и кафеджии, които той черпи обилно, и вероятно сега те се опитват да го изкарат „легендарен герой”. Или: „Разни кафеджийки и софийски мастици с ръкопляскания и пиянски славословения го промениха. Ще кажа нещо по-граслично: полунтелигенцията го развали”.

И професор Светлозар Игов ли е полунтелигент, и той ли е черпен обилно от Христо Фотев, че в „Поезия на екстаза” пише: „Не знам много ли са българските градове, които могат да се похвалят, че са обезсмъртени в толкова хубави стихове. А и не знам дали е правилно да нарека Бургас родното място на поета Христо Фотев, а не Христо Фотев – родината на поетичния Бургас. Поне за мен Бургас винаги е

присъствал такъв, какъвто го е създал в поезията си Христо Фотев. Защото не градовете създават поетите, а поетите – градовете”.

На фона на този професорски анализ бруталните и цинични думи на Автора ми позволяват да го наричам посредствен, дребен човек. Знам, че той няма да е съгласен с тази диагноза. Но ние трябва да свикваме да не се обиждаме, когато умен човек ни каже, че сме по-малко умни, дори – глупави, така както не се обиждаме, когато някой ни каже, че очите ни са по-слабо кафяви от неговите. Това го знам от материята, която преподавам и изследвам – клетъчна и молекулярна биология.

А Автора настоятелно подчертава, че е поел риска да изрича истината. Но в един момент, усетил, че нарушава границите, пише: „Но по-добре да спирам, че все още има „полу”, които биха ме обвинили в хиляди грехове ... вие продължете, вие сте от тях и знаете още какво да кажете за мене”.

Какво кресчено на завистта – талантът на посредствените, на които не искам да прощавам! Защото „няма по-опасно явление за обществото от действителното невежество” – от локалните личностни до глобалните политически прояви на човека тази формула на Гьоте продължава да действа. За съжаление – и в Бургас!

И още: прокрустовата наслада е доминираща при описанието на светлите личности, с които Автора е имал честта да се среща: Генко Генков (като че ли скандалите в кафене „Малина” с жена му Гертруда са най-характерното за този голям художник), Радој Ралин (представен като сексуален маниак), Пеню Пенев, Славчо Чернишев. Господи, но всички те, заедно с Христо, са вече в ложите на рая – защо авторът си позволява да ги хули от партера на земята? И защо точно най-талантливият между тях – Христо Фотев – е най-много измъчван в прокрустовото легло? Слава Богу, Стефан Чолаков, Кръстьо Станишев, Васил Василев (Вас Вас) и Димитър Стойчев са пощадени. Автора разбира се не пести хвалбите си за някои „конюнктурни човечета”, с които се е срещал.

От Томас Ман и Зигмунд Фройд знам, че когато болестта не прави един автор по-кротък, авторът озлобява или просто си е бил злобен. Знам също така, че Христо Фотев ще му прости, защото проявяваше изключителна толерантност дори и към агресивната глупост на другите. Той носеше благата вест – не случайно е роден точно на Благовещение.

Нито пък е случайно, че аз искам по бургаски доброжелателно да кажа на Автора, че трябва повече и добронамерено да мисли, да се учи на благост към другите. И да му напомня, че Христо Фотев, а не той или някоя от тези, които хвали в книгата си, е написал „монолог на Дон Кихот“:

*О, слепота на глупаво родени,
Вий съществувате, зловеци детони,
вий, вещици с усмивки разкривени...
Вий идвате – сияещи насекоми,
влечуги седмоглави – и заспя ли,
във кръгове оплитате лицето ми –
заключвате ме в своите спирали.*

И още:

*Небето се съблаича със безмислено
спокойствие...Тъй нечовешки хубаво
се извисява ръстът му –
без никого
да унизи, за да изтъкне себе си...
(Какво по-недостъпно и по-нравствено?)*

Тогава и Автора, като умните и благородните хора, ще може да се възхищава, а не да ругае по-надарените от него. Защото „възхищението е привилегия на духовно богатите личности” – писа професор Асен Златаров.

PS: “Автора” не е Иван Сухиванов или Йордан Евтимов, нито Недялко Йорданов – заради липсата на рефлекс към такива “авторски” текстове, те обаче стават съавтори на “Автора”.

ОЩЕ ЗА ХРИСТО ФОТЕВ И БУРГАС

По повод „Поетът и морето” на Недялко Йорданов

От Морското казино в Бургас и кафене „Бамбука” в София – от 1960 г. бяхме приятели с Христо Фотев – до смъртта му през 2002 г. – през тези 42 години нито веднъж не съм срещал, тоест нито веднъж не сме пили заедно с Недялко Йорданов в компания с Христо – сега той нише спомени след спомени за Христо Фотев и Бургас – това е пропастта между таланта и морала – тя винаги ме безпокои.

За пет години след смъртта му Недялко Йорданов направи за Христо Фотев повече, отколкото през 40-годишното си приятелство с него. Награди на името на Фотев, пускане на стихове на Фотев в морето край Бургас, писане за Фотев в автобиографична книга и в „Поетът и морето” (вестник „Труд”, 11 август 2007 г.) и сега препечатано оттам в предговора на книгата „Колко си хубава, Господи!” – стихове и диск с песни по Фотев.

In vivo veritas – аз вярвам и уважавам живите неща, виталните действия. Затова възприемам тази, спрямо Христо Фотев, *post mortem* активност на Недялко Йорданов като форма на подсъзнателно търсене на опрощаване на грехове, натрупани от него към Фотев, когато беше жив, но много тежко болен – от лямото на 1995 г., излизайки от поредното съдебно дело за онаследяването на къщата му в Равадиново, Христо пада в граднката пред стария театър в Бургас. Следва вътрешното отделение на приятеля д-р Здравко Андронов, консултацията на невролога доц. Надежда Делева от Варна и хоспитализирането в болницата на Военномедицинска академия в София. Диагнозата е разбити нерви на тялото и мозъка, сърдечна и белодробна недостатъчност. Всеки състрагателен човек оттук нататък, като види Христо Фотев, трябваше да вика бърза помощ за неговото болнично лечение. А телевизионни и други журналисти тогава се сетиха да го интервюират по-често, отколкото като беше здрав. И да го награждават „бургазлиите в София за виден наш съгражданин... в салоните на ресторант

„Свети Валентин” – половин година преди да бъде погребан!

„... Но това не беше физическа болест, а особено състояние на поетичния му гений, някаква последна и може би висша фаза на мъдрост, извисеност и пълен отказ от земните неща” – така е написал Недялко Йорданов. Какви са тези черни метафори, когато на него и на съпругата му – и на други известни артисти и писатели – беше казано точно и ясно, че Христо е тежко болен и се нуждае от продължително болнично лечение.

И още: „Съгласи се да му направят скромен 60-годишен юбилей, но вече не беше същият. Затворен, мълчалив”. Но това беше на 25 март 1994 г. и Христо не беше „затворен, мълчалив” повече от груг път, а официалната (в Художествената галерия) и печната част на рождения ден (в Клуба на юристите в Бургас) бяха много различно организирани. Недялко Йорданов не беше на този рожден ден – нито в казиното в Приморско на 50-ия рожден ден на Христо.

И още: Недялко Йорданов несправедливо обвързва своето и това на Христо Фотев емигриране от Бургас в София – Христо тръгна по лични, Недялко – по политически причини – „особено след възобновяването на злословията по адрес на” неговия „покоен баща” и след плакатите „Недялко иги си от Бургас!” – в центъра на града, на другия ден след първия демократичен митинг (21 ноември 1989 г.). И пак писане за архиви, камери, записи (от телевизионното „предаване „Вариант 3” през февруари 1990 година”), където „Христо за първи път си позволява да отпрати жестоки гуми към Бургас, за да ме защити от нападките на новоизлюпените демократи” (за характеристиката на демократите няма да коментирам, въпреки че тонът е арогантен).

Не е за първи път – и не в контекста на Недялковата „жестокост” са думите на Христо Фотев. Както няма омраза в „Намразих този град” – както Христо му казал в писателското кафене в София.

...Бургас е най-жестокият театър.

И аз съм сам – без никакъв декор.

По-голям съм аз от северния вятър...

Христо Фотев го е писал, когато е бил
Тридесетгодишен.
Но българиин. И жител
на Бургас.

И още: „Когато се ожени за Уяна, като че ли малко се кротна. Получиха апартамент, роди се Мария – любовта на Христо. А после и Христо Втори”. Очевидно авторът не знае хронологията на раждането на първо Христо, а после Мария.

И още: описвайки Христо Фотев, Недялко Йорданов стои наставнически, менторски – „Христо и роман!? Къде у него толкова енергия и воля. Той пишеше рядко и дълбоко обмисляше после. Трудно се концентрираше за повече време” – хем „дълбоко обмисляше”, хем „трудно се концентрираше” – кое е вярното? Или е като отговора му на въпроса ми: „Недялко Йорданов да каже нещо за Христо Фотев – нали сега и двамата са в София?“, зададен в ефира на „Всяка неделя”. Същината на отговора беше: „Христо е мой кръвен брат. Не съм го виждал от година и половина” – как така хем брат, братът е тежко болен, а ти да не си го виждал година и половина. Нещата пак се взаимозключват.

И още от менторския език: „А и да го опарича малко”, „Той беше безкрайно неорганизиран... И толкова безотговорен” – „... важна среща, определим час... чакам... той не идва”.

Винаги съм се учудвал на способността на някого да мери със своя метър критично постъпките на друг, който очевидно е по-умен, по-талантлив от него – „безкрайно неорганизиран” и „безотговорен” имат други измерения при гениалния човек.

И още: „Беше артист във всичко, което правеше... Откъде се беше взело това? Едно момче, дете на бежанци – най-обикновени бедни хора, израснало в покрайнините на града. Не успяло да завърши дори гимназия – Христо учел в някакъв техникум, дори не помня какъв”.

Добре че следва: „Ако може да се говори за роден талант – той беше най-яркият пример за това ... – уникален, невероятен...”

Last, not least: Димитър Йотов – поет, мой приятел и съученик на Недялко Йорданов – казваше, че “Недялко Йорданов ще остане в българската литература с това, че направи спектакъла „Словесен пейзаж” по стихове на Христо Фотев”.

И с думите: „Словесен пейзаж” беше тържество на бургаския дух, триумф на най-големия бургаски поет. Христо излезе притеснен да се поклони. Мълчеше. Не произнесе нито една дума. Само ме презърна и не ме пусна цяла вечност. А публиката ръкопляскаше бясно и не искаше да си отива”.

COMMEDIA DELL' OPERA DI SOFIA

Войната срещу талантите продължава

Трябва да умеем да прощаваме на хората техния талант.

Андрей Н. Колтогорев

Известните парадокси на Зенон са четири. Те са лирични балади пред циничните пародии на българските парадокси – сега аз ще пиша за едн от тях.

Повод за това е мнението на гениалния цигулар Васко Василев, озаглавено „И Доминго не може да е шеф на операта ни” (вестник „24 часа”, 19 октомври 2007 г.).

Парадокс: колкото си по-талантлив, толкова повече си унижаван от властта. Този път Васко Василев не може дори да кандидатства на конкурс за директор на Националната опера – извърлен е от дирижираните условия, поставени в него – диплома за висше образование – циничен начин за отстраняване на точно определен кандидат – от чиновниците в Министерството на културата, водено от Стефан Данаилов.

Получил диплома от Бога, Васко Василев нямал диплома за висше образование! Той – първата цигулка на всички световни оркестри, музикалният консул на България по света, поддържан в конкурса от ръководствата на оперите в Лондон, Сидни и Хамбург – и от

бизнесмени с милиони долари годишен оборот! Васко Василев посочва за пример директора на Лондонската кралска опера и Пласидо Доминго – на Вашингтонската опера, които също така не биха могли да участват в софийския конкурс – първият е с икономическо, вторият – без висше образование. И Христо Фотев нямаше висше образование, но пак написа най-трогателната лирика за жената, морето, свободата, Бургас. И Бил Гейтс през 1975 г. нямаше диплома, но това не му попречи да създаде най-мощната компютърна компания, която през 2007 г. има 57 милиарда щатски долара.

От 45-годишния си стаж в университетското образование и наука добре познавам отбратителната пластика на този парадокс – сценарият е пълен с цианкалий за талантливи хора.

Така вместо уважение и грижи, в България продължава войната срещу талантите, от които имат нужда образованието, науката и културата, но не и държавата и нейните клакьори и сурогати, често наричани интелектуалци.

Как тогава и защо нашите талантливи емигранти да се връщат да работят в България?

О, самота с кошмарните претенции

на някаква родина,

на отечество!

... Там някъде –

на дъното на самотата – Родина!

Изгнание е тя – и нищо повече! (Христо Фотев)

ПЕТЯ ДУБАРОВА И ЕМИЛИ ДИКИНСЪН: МАГИЯТА НА AMOR FATI

Сега за Петя Дубарова и Емили Дикинсън – бургаската ученичка и американската градинарка – две поетеси, отдалечени във времето и пространството, но споделящи обща лирична природа.

Петя Дубарова е най-младата от прокълнатите поети на света - самоубийственият ѝ “скок от детството към небето” беше на 4 декември 1979 г. В Бургас - “най-синьото вълшебство на сенките, прогонили съня си”, където е родена и писала стихове, озарена от фотоните на поезията.

През 1980 г. само вестник „Учителско дело” публикува „Талантът се ражда крехък” - бургаският „Черноморски фронт” безмилостно не прие предложения ръкопис. Христо Фотев - генераторът на поетичните фотони в Бургас - по-късно справедливо запитва: „Видяхме ли го ние това чудо? Заслужихме ли го? И наистина ли е възможно да го заслужим?”

Да живееш кратко е трагично, несправедливо, нелепо, ужасно - отнесено към поетичния талант, означава и прокълнато, - защото се е случвало с много големи поети: Александър Вутимски (24), Николай Катранов (24), Христо Смирненски (25), Христо Ботев (28), Пеньо Пенев (29), Димчо Дебелянов (29), Гео Милев (30), Пърси Шели (30), Димитър Бояджиев (31), Пејо Яворов (36), Джордж Байрон (36), Сергей Есенин (36), Артюр Рембо (37), Федерико Гарсия Лорка (38), Едгар По (40), Джон Ленън (40), Александър Блок (41), Владимир Висоцки (42), Пенчо Славейков (46), Фридрих Шилер (46), Шарл Бодлер (46), Марина Цветаева (49), Пол Верлен (52), Емили Дикинсън (56)...

И на върха на тази трагична канонада - най-младата между тях - Петя Дубарова (17) - мегафотони ненаписана поезия.

С трогателна възхвала Христо Фотев написа за нея: „Където и да съм: към морето на моята надежда, към пристанището, ослепителната геометрия на нощните гларуси, към сърветата, изострени по посока на вятъра, към всичко, което е животът ми (и свободата да не ми принадлежи той), всичко, което е насочено срещу инертността и отчаянието ми, е и това малко, но извисено момиче, което „сържда причаква на въгъла” и мечтае за „дом, в който да се побере морето”... Понякога трябва да се надигна на пръсти, за да го погледна в очите... А изумлението от самата себе си? От тържествувачката вселена в цялото ѝ

същество? То още звучи в извисеността на нейната момичешка фигура, в свенливо-категоричното изящество на нейните жестове...”

И обещанието:

Ще бъда най-безавторна - щастлива.

Ще бъда просто така тайна.

Тайна, подобна на Емили Дикинсън – интровертна, хермитична, агорафобна, меланхолична, хортикултурна – поетесата, родена на 10 декември 1830 г. в Амхърст, щата Масачузетс – вгледайте се в нейни фотографии и ще видите, че тя е преродена в Петя Дубарова – крехкост на таланти, счупени в стената на бруталността, в която живеят.

Open me carefully (отвори ме внимателно, както Емили Дикинсън пише в писмата си за Сюзън – жената на нейния брат) – да отворим книгите на Петя и Емили и отново да ги прочетем: едната мечтае за морето, гъжда и луната, другата – за прерията, пчелите и цветята. И двете помонени в магията на *amor fati* (любов към съдбата) – цветя, верни на лиричната си природа:

*да не изматмши гъдрата природа,
като се трудиш неуторно:
да бъдеш цвете е гъбаока
отговорност.*

Послепис

От Лондон преди години написах следното на Христо Фомев:

„Вали вечерен гъжд. Вървя по улиците и на всеки ъгъл очаквам едно бургаско момиче „да се изправи на пръсти” и да поздравя гъжда.

Вечер, гъжд, улици и ъгли – Момичето не идва.”

ЦИВИЛИЗАЦИЯ НА ЖЕСТОВЕТЕ

*Защото ний изстрадахме магията на поздрава –
великото значение на простото ръкуване.*

*Христо Фотев,
„Литургия за делфините“*

Прогресът на обществото и икономиката днес се дължи на информационните и комуникационни технологии. Движението на човешкото развитие стана толкова бързо, че парадигмите се променят „пред очите ни” – от Декартовото *cogito ergo sum* вече стана *communicare ergo sum*, въпреки че „крещя, значи съществувам” (*reclamare ergo sum*) е по-популярно и печеливше (лат. *reclamare* – крещя).

През 2000 г. бе публикувана книгата „Пет епохи на цивилизацията” от William McGaughey – според начина на комуникация между хората цивилизацията се базира на: (I) пикторалното, идеографско писане по стените на пещерите, (II) буквеното, алфаветно/азбучиведно писане, (III) печатното писане, (IV) електронното записване и разпространение и (V) компютрите и интернетта.

Авторът обаче пропусна епохата на жестовете, езика на тялото – най-архаичната цивилизация. Жестовете на Алексис Зорбас: „Онова, което не мога да ти разкажа, ще го изтанцувам, бос” – невербална сигнализация с голям информационен заряд. „Марсел Марсо направи за по-малко от две минути това, което писатели не могат да направят с няколко книги” – казва познавач на пантомимата, след като гледал „Младост, зрялост, старост и смърт” на Марсел Марсо – от 1947 г. до 22 септември 2007 г. неговият клоун Бип говори с гушата на тялото си по всички големи театри на света. Особено „вървейки срещу вятъра” с лунна походка (*moon walking*) – калиграфията на движенията му, уникалната механика на тялото му. След Чарли Чаплин, Бъстър Китън и Лаурел и Харди никога друг не е говорил толкова реторично с тялото си, колкото Марсел Марсо.

И още – *duende* в телата на андалузките цигани, танцуващи фламенко под звуците на „Gipsy Kings”, мимоветете на Piazza Navona в Рим, гримиранието кодове на усмивките на гейшите в някой тацумура (ресторант) в Каназава – сегнали на пода край масата, заобиколен с гейши, се наслаждаваме на омотенаси (изкуството на сервиране), музика и танци – цената е 12 000–25 000 иени (100–200 долара) на човек – поносима за стипендията, която получавам от японското правителство като гост-професор.

И жестовете на мълчанието – ужасната българска истина, че „преклонена глава/ остра сабя не сече” – колективният жест на (почти) цял народ, който поддържа живота на диктатори и корумпирани политици. Които често ни показват обърнатия си наголу палец – присъдата „Да се убие!” – гревният жест на императора, насочен към гледиатора, който трябва да умре на арената на римския Колизеум.

Жестовете на лъжата – когато лицето се изчервява, човек започва инстинктивно да пипа носа си – нарича се синдром на Пинокио. И криптогенната ѝ същност, „златните протези на една лъжа”, прикривана с маски – нали Франсоа Ларошфуко писа, че „светът се състои само от маски”.

Жестовете на устните и най-реторичният от тях – усмивката, нейният чар, съгласие, доверие или пренебрежение, аrogантност, цинизъм. И тренираните усмивки на американското *keep smiling* – емотикони без заряд.

Жестовете на очите – нюансите на откровеност, почит, отегчение, отчаяние, страх. И на върха – сълзите, най-откровената реторика на тъгата и радостта.

Неотдавна американски учени предположиха, че жестът на обърнатите нагоре длани се появява на границата между маймуната и *Homo erectus* – молба за храна, за помощ, извинение? – учените разчитат жестовете като предтеча на думите.

Емотиконите на Smileу (Усмивко) са примитивни опити за виртуални жестове. Езикът на тялото губи пластичната си графика в *in silico* комуникациите, но може да се съхрани в „магията на поздрава – великото значение на простото ръкуване”.

Моля, вижте ръцете с длани, обърнати надолу – тихо, казват те. Тихо, че магията може да се развали.

Послепис

За изразяване на задоволство и радост човек разполага със 17, а за недоволство и гняв – с 43 лицеви мускули – затова ли по-лесно се гневим, отколкото усмихваме? Точно това изследва Алберт Мехрабиан – професор по психология в Калифорнския университет в града на ангелите (UCLA). Той е автор на десетки книги за създадените от него математически модели и психометрични скали за описание и измерване на емоциите. Мехрабиан установява, че има три компонента на *in vivo*, лице-в-лице комуникация между хората: гуми, тон на гласа, с който са изречени, и жестове на лицето. Правилото, което той установява е: 7% – 38% – 55% – съответно за гуми, глас, жестове, означавани също като “3Vs” – verbal, vocal, visual.

Нейната усмивка е 10 по скалата на Мехрабиан – това вече е сексуално тялопресение.

ЖЕСТОВЕ

Поради политически различия Зенон е бил измъчван от Неарх – тирана на Елея. Зенон поискал тиранът да се доближи, за да му прошепне имената на съмишлениците си – когато Неарх се доближил, Зенон захапал ухото му и бил пребит до смърт. Кой от нас може така да пошепва на ушите на депутати, министри и президенти?

Президентът на Франция Никола Саркози получи ордена „Стара планина“ в кутия, тъй като не поиска да бъде документиран с наведена глава, докато Георги Първанов му слага ордена на врата. Обратно – за голямото им навеждане пред властта български интелектуалци и политици получават ордена „Стара планина“.

На откриването на европейския конгрес по патология, състоял се в Истанбул, председателят на конгреса, след като го-

ворил за историята на патологията в Турция, казал, че има една изненада за аудиторията. И поканил на трибуната двамата 80-годишни синобе на основоположника на турската патология. За няколко минути изузената аудитория престанала да диша. Мечтата ми е някой от моите ученици – вече известни лекари и учени – да направят така със сина и внука ми.

ХРАНЕНЕ И „ФОНТАН НА МЛАДОСТТА”

Разговор на двамата учени след един симпозиум

Професор г-р Пол Трейхърн е ръководител на Катедра по биология на храненето и директор на Института по затлъстяване при Университета на Ливърпул, Великобритания. Участвал е на повече от 150 научни симпозиума – на 18-20 октомври 2007 г. и във Варна – на Първия международен симпозиум по нутригеномика, адипобиология и адипофармакология – науки за храната, гените и адипозната тъкан.

Започнах разговора с г-р Трейхърн, като му напомних, че през август 2006 г. известният американски илюзионист Дейвид Копърфилд обяви, че открил истинския Фонтан на младостта – на Бахамския архипелаг, в средата на група от четири малки острова, които той вече откупил за 50 милиона щатски долара. „Аз открих един истински феномен – казал магът в телефонно интервю на журналист от Ройтерс. – Когато поставите във водата умрели листа, те оживяват... насекоми, които са полуживи, след престой във водата започват отново да летят...” Копърфилд поканил учени да изследват легендарната вода, но засега Фонтанът на младостта остава затворен за посетители.

– Какво мислите за това „магическо откритие”? – запитах г-р Трейхърн.

– Сигурен съм, че когато говорим за здраве на човека, трябва да имаме предвид не само соматичното, но преди всичко интелектуалното и културното качество на живота и дълго-

летуето. А „откритието“ на Дейвид Копърфилд ми напомня за сините води край стотиците острови и рифове, лагуните и акулите на Бахамите. Доколкото си спомням, Хемингуей е живял на този архипелаг и там е написал „Старецът и морето“. Напомня ми и за философския камък на дълголетуето, който Хосе Буендиа търси в „Сто години самота“ на Маркес. И за „Фонтана на младостта“ на един немски художник. И една песен от албума *Are you gonna go my way* на Лени Кравиц – *Eleutheria* („гръцката“ свобода), също така име (*Eleuthera*) на един от островите на Бахамите, където е родена майка му.

И макар натъжен от загубата на Англия от Южна Африка в ръбви мача за световната купа, игран предишната вечер в Париж, г-р Трейхърн тихо запя:

All the birds in the sky are singing

Eleutheria the fire is burning...

Нали е от града на „Бийтълс“, знае и за американски певци – помислих си аз.

Но за легендарната вода на Мага не знаеше, тогава чу за първи път. Затова пък професорът ми разказа една научна история за червеното вино и здравето, за енологията (от гръцки *oinos*, *oenos* – вино) – наука, която изследва виното от посаждането на лозата до бутилирането. И чашите, разбира се! – добави Пол.

Като знам, че Дебора – съпругата му – е поетеса, изрецитирах Кирил-Христовото *Пиян съм аз от своите младини/ и от девиза дръзък, що нося с мене:/ Жени и вино! Вино и жени!*

Д-р Трейхърн обеща, че ще разкаже на жена си за българския поет, и продължи разказа си за виното, по-точно за лекуването с вино – енотерапия. И за здравословния смисъл на всекидневното пиене на 2-3 чаши червено вино. Хипократ първи обръщаше внимание на балансираното пиене на червено вино. Няколко века по-късно Гален предписвал енотерапия в Римската империя. Дори областта Калабрия в Южна Италия е наричана Енотрия – тук древните гръци са водели победителите от олимпийските игри – да пият известното и до днес „Чиро“ (ударението е на „о“, нали).

- Професор Луиджи Алое - другият голям от симпозиума във Варна - е роден в Енотрия - добавих аз. - И баба му Розария често казвала, че човек, който пие вино, е по-близо до Бога.

Д-р Трейхърн си спомни за своята баба и каза, че тя изричала същото за уискито.

- Има много пътища, по които човек може да стигне по-близо до Бога - казах аз.

Д-р Трейхърн се замисли одобрително и продължи разказа си: днес науката дава обяснения на емпиричните наблюдения на Хипократ и Гален. Неотдавна бе разчетен геномът на лозата - в него, като при човека, има около 30 000 гена. Във виното има химически вещества със здравословни свойства. Те се съдържат повече в червеното грозде и съответно - в червените, отколкото в белите вина; има ги също във фъстъците и соята. Особено важно значение има резвератролът - по химическа структура е сходен на естрадиола (женски полов хормон).

- *Cherchez la femme* - казах аз.

Д-р Трейхърн се усмихна на английски и продължи разказа си: резвератрол и други винени продукти имат противовъзпалителни, антиоксидантни и кардио- и невропротективни ефекти - при атеросклероза, диабет, рак, Алцхаймер и други болести. Те стабилизират молекулите на ДНК, правят ги поустойчиви на стрес и други вредни действия. Съвременни научни резултати показват, че резвератролът удължава живота на експериментални модели - от гъбички, мухички и червеи до мишки и плъхове. Вероятно така ще действа и на човека - *in vino sanitas!* Но балансирано и със здравословна храна.

И допълни: храненето е сложен биологичен феномен, контролиран от молекули на стомаха, червата, мастната тъкан и мозъка. И при двете му крайности - прекомерно и недостатъчно хранене или гладуване - човек се разболява. *A little fat is good* (малко мазнина е хубаво), така както много мастна тъкан е вредно за здравето - ставаш *Homo obesus*. Но не толкова самото затлъстяване, а свързаните с него атеросклероза, хипертония и диабет тип 2 са голям медико-социален проблем. Във

Великобритания разходите на зграбеопазването от недохранване и замлъстяване са 10 милиарда паунда годишно.

И още за храненето – от дълги години сме приятели с д-р Майкъл Гершон от Колумбийския университет в Ню Йорк. Преди 9-10 години той написа книгата *The Second Brain* – червата са нашият втори мозък, който говори на същия молекулен език като главния мозък. В червата има повече от 100 милиона нервни клетки – те съобщават на мозъка вкуса на храната и пиенето и мозъкът отговаря на тези сигнали с удоволствие или възмущение. Проблемът „съзнание и тяло“ започва уверено да се насочва и към червата – през един 70-годишен живот червата декодират информацията на десетки тонове храна и хиляди литри течност, които преминават през тях. Може да се каже, че червеният мозък също така мисли и чувства. Франсоа Ларошфуко интуитивно е достигнал до това, казвайки, че настроението идва от вътрешните органи. „Настроението се ражда в корема“ – казва „Вторият мозък“.

– И в кръчмите – допълних аз.

YUPPIES

Бохем, наричан още „бохо“ – бохемите са нестандартни, интелигентни хора – има ги по цял свят – в театри, ателиета, университети, кафенета и кръчми.

Дейвид Брукс е журналист на *New York Times* – той написа книгата *Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There*, където описва една нова социална класа, възникнала през 90-те в САЩ – нарече я bobo (от англ. bourgeois bohemian – буржоазен бохем) – те са yuppies (young urban professionals) – млади зградски/университетски професионалисти (които се интересуват да имат много пари и да купуват скъпи стоки – според някои английски речници).

Някои български юпити, хванати на хорото на Симеон

Сакскобургготски, се върнаха в България. Стотици хиляди отидоха на „хубавите места“ по света. И в двата случая страната ни е на загуба.

ET TU, TODORE?

Човек не трябва да обича властта повече от таланта си.

Константин Павлов

От гръцки *teratos* (изрод, чудовище), тератологията е наука, която изучава аномалиите, възникващи по време на ембрионалното развитие на човека. Неотдавна от утробата на Държавна сигурност (ДС) излязоха още 139 агенти (на жаргон – ченгета, научно – изроди) – сега всеки от тях ще остане много учуден, че е бил заченат в някое управление на ДС.

В тоя с толерантността не бих изключил вероятността някои от „новородените“ да имат основание за „оспорване на бащинството“. А други, като бургазлията професор Тодор Бояджиев, са били щатни служители, законни деца на ДС, така че не би трябвало да са обект на политическата тератология – наука за историята на БКП, БСП, НДСВ, ДПС.

Аз не искам обаче да разпростирам тези си разбирания толкова много, че да не спомена Георги Първанов, не-писателя Георги Марков, Ахмед Доган и други подобни политици – тяхното сътрудничество е „логично“ и не ме вълнува. Но!

На 15 март 44 г. пр. Хр., по време на заседание на римския сенат, Цезар, виждайки, че сенатори, водени от Брут, искат да го убият, изрича *Et tu, Brute?* („И ти ли, Бруте?“).

Сега, колкото и да не ми се вярва, като научавам, че доцент Тодор Колев е бил Петров, от площад „Независимост“ във Варна, изричам: „И ти ли, Тодоре?“

Жалко за големия му театрален талант. А разочарованието на студентите и зрителите? Кой ще им върне доверието

в учителя и артиста? Вместо театър, да правиш доноси за честни и способни хора – нали негови колеги агенти са информирали ДС за вицовете, които е казвал талантливият цигулар и бохем Александър Николов (Сашо Слагура), убит зверски от биячите в лагер край Ловеч, наричан саркастично „Слънчев ден”. Сега защо не съдействат на режисьора Никола Корабов, който каза: „Сашо Слагура е най-оригиналната и уникална личност от онези времена. Три пъти кандидатстваме за субсидия в националния филмов център, но всичко е напразно” – пропускаме още една възможност за катарзис на нашето общество – правим още една „красиво опакована мръсотия”.

Послепис и два въпроса

От ученик в Бургас се възхищавам на големия артист и човек Досю Досев. Като студенти в София, приятели от тогавашния ВИГИЗ ни даваха техните пропуски и така по няколко пъти гледахме пиесите, които много ни харесваха. Една от тях беше „Унижените и оскърбените”, постановка на Вили Цанков в Младежкия театър, в която Досю Досев играеше Иван Петрович: и сцената – очарователно дискретно осветена във виолетово – с ресторант, маса и два стола – и князът предлага чаша вино на Иван Петрович, а той казва: „Благодаря, не пия!” – анекдотът и до днес разказва, че това е най-трудната реплика в богатия репертоар на Досю Досев.

Въпрос 1: защо големият артист Тодор Колев не е казал „Благодаря, не искам!”, когато ДС му предлага да играе ролята на агента Петров? – гано опровергае или признае, но да не мълчи.

Въпрос 2: „Кой нормален човек извън политическите среди го вълнува темата за досиетата?” – зададен от Сергей Станишев.

Какво друго освен липса на политическа хигиена има в този въпрос, когато повечето българи, бидейки мишени и жертви на агентите, много се вълнуваме от агентурните интелектуалци и политици – за да има терапия на тератогенната симптоматика на българската политика.

2007-2008

*Вълшебникът си тръгна, но остави един вагон хапчета за смях
и щом Анди поиска да яде, му дават хапче. Той почва да се смее и
апетитът му изчезва. А в градчето Нату Туту идват отдалече, за да
видят единствения в света смеец се слон.*

Урсула Бонк-Кукхоф, „Слончето Анди и цветовете”

През 2007 г. българските учители справедливо стачкуват, правителството безотговорно мълчи – свидетели сме на тъжни есенни картини – дворовете на училищата са празни, учениците играят по детските площадки и дискотеки – университетите са пълни с познатата апатия. Децата от детските градини преждевременно научават нова дума от речника на демокрацията – „стачка”.

Празни училища през септември на учебната година 2007–2008 – от 681 г., а според Стефан Цанев и от по-рано, това не се е случвало в България! Нали всичко добро започва от ученето, училището, университета – свещените три У-та не могат да се преборят с арогантните три П-та (парламент, правителство, президент).

Това е пътят, по който утира светът.

Това е пътят, по който утира светът.

Това е пътят, по който утира светът.

Не с трясък, а с дъх, притаен от страх.

Така в поемата *The Hollow Men* (Кухите хора), публикувана на 23 ноември 1925 г., Томас Елиът описва западната култура след първата световна война. Такава е сега епикризата и на българската политика, която, като вълшебника от градчето Нату Туту, иска да раздава хапчета за смях вместо добри заплати, степенции и пенсии – иначе в България ще идват хора отдалече, за да видят единствените в света гладни учители и празни училища.

НА ДОБЪР ПЪТ, ЛЕБЕДИ МОИ!

Декалог на ученика и студента

15 септември 2009

Драги ученици и студенти, моля не забравяйте следните десет истини:

I. В началото бе “Който сучи, той ще сполучи” – перифраза на “Който учи, той ще сполучи” – любознание – само в нашия език тези две думи – любов и знание – се събират в една дума, римляните казват *sapere aude* (стремеж да си мъдър), гърците – *philosophia bion kybernetēs* (любовта за знание е пътеводител в живота) (1, 2).

II. Напред! Науката е слънце,/ което във гушите греи!
(Стоян Михайловски, 1882 г.) (3).

III. Знанието и начинът на мислене, не информацията, са основната цел на ученето.

IV. Да учиш без да мислиш е безполезно. Да мислиш без да учиш е опасно (Конфуций, 551-479 г. пр. Хр.). Подобно, “да не знаеш, а да мислиш, че знаеш, е най-голямото незнание” (Сократ).

V. Въображението е по-важно от знанието, защото знанието е ограничено (Алберт Айнщайн).

VI. Човек е чувстващо същество, което мисли (4-5) – мултиплекс от IQ, EQ и FQ (6, 7) И още нещо: гуша – “човекът е гуша, която си служи с тялото” (Сократ).

VII. Първо учи, след това се весели – обратният “словорег” е безсмислен! Така както и да учиш без да се веселиш! Помни “За какво съм гошъл тук?” Табела с този въпрос ми гадоха баща ми и майка ми, когато през 1960 г. ме изпращаха да уча в София. И ми казаха, че отговорът е ДА УЧА!

VIII. Свърх-активиране на рефлексите на Иван Петрович Павлов руши здравословния начин на живот, “super-sizing you”, разболява човека (8).

IX. Развивайте моралните си рефлексии – взаимно се уважа-

вайте и обичайте. Не завиждайте, радвайте се и се учете от умните и морални хора – прощавайте “греховете” им да са талантливи и съпричастни с радостите и мъките на другите.

Х. Тухлите не правят училището (Иван Вазов). “Истинското Училище и Истинският Университет са състояние на духа. Те нямат собственост, не плащат заплати и не получават субсидии от царе и министри. Другото е юридическо лице, което за нещастие носи същото име, но е нещо съвсем различно... То има собственост, плаща заплати, събира такси и се подава на законодателни и политически въздействия. Но този втори университет – юридическото лице – не може да преподава, не генерира и не оценява идеи, не създава позитивна иерархия на ценности” (9).

И не злоупотребявайте с толерантността на родителите и учителите си, която е базирана на мъдростта на Йордан Радичков: “Един циганин имаше няколко циганчета. Те бяха черни като дявола. Веднаж циганчетата се втурнаха в една локва, почнаха да си играят в нея и станаха по-черни от дявола и по-мръсни от дявола. Излезе старият циганин пред камуна, видя черните и мръсни деца в локвата и възкликна от умиление: “Лебеди мои!”

---

1. *Sapere aude* е мотото на най-стария университет в света, основан през 1088 г. в Болоня, Италия. Имануел Кант използва *sapere aude* за мотото на есето си “Отговор на въпроса: Какво е Просвещение?” Ето част от него: “Просвещение е изходът на човека от непълнолетието, което той сам си е причинил. *Sapere aude!* – имай смелост да си служиш със собственения разсъдък! Мързел и малодушие са причините, поради които една толкова голяма част от хората, след като природата отдавна ги е освободила от чуждата опека (*naturaliter maiorennes*), остават все пак охотно през целия си живот не-пълнолетни; ето защо е толкова лесно за другите да се самообявят за техни опекуни.”

2. През 1873 г. в Ню Йорк Ралф Емерсън изнася лекция, озаглавена *The American Scholar* (Американският учен). Лекцията е организирана от Phi Beta Kappa Society, носещо името си от *Philosophia Βίου Κυβερνήτης* (Φιλοσοφία Βίου Κυβερνήτης).

3. От “Кирил и Методий. Български всеучилищен химн” – написан в Русе на 15 април 1882 г. и публикуван в списание “Мисъл” кн. IX-X, 1882.

4. Антонио Дамазио, “Грешката на Декарт”.

5. Антонио Дамазио. “В търсене на Спиноза”.

6. Миналата година Даниел Гоулман написа още една книга за EQ – този път *ecological intelligence*.

7. Георги Чалдъков, Николаѝ Чалдъков. “Човекът: IQ + EQ”.

8. Морган Спърлок, филм “*Super size me*”, книга “*Don’t eat this book. Fast food and the supersizing America*”.

9. Александър Стойчев, перифраза от “Зен и изкуството да се поддържа мотоциклет” в статията “Апология за ... и Истинския Университет”.

HOMO BULGARICUS

През 1905 г., когато Алберт Айнщайн открива фотоните и $E = mc^2$, в Женева и през 1906 г. в Париж са отпечатани научните статии на неговия връстник – г-р Стамен Григоров (1878–1945). На 27-годишна възраст той открива *Lactobacillus bulgaricus* – „биологичната машина”, която прави вкусно киселото мляко – малко от нещата, които не са открити от евреи, но и от тях „Данон” (Groupe Danone) прави повече пари и наука, отколкото българската хранителна индустрия и наука за храненето. На 28-годишна възраст г-р Григоров – един достоен *Homo sapiens bulgaricus* – публикува във френското списание *La Presse Médicale* концепцията си за антитуберкулозната ваксина.

И сега, след като демократията отвори границите на нашата страна, групи талантиливи българи правят научни открития

в САЩ, Япония, Англия и други страни, където се ценят евристичното мислене.

След апокалиптичните новини, че „диктаторът на Уганда изял 500 хиляди души” и че „сърбин прави секс с таралеж”, сега (1999-2007) пък 40 % от българите желаят връщането на комунизма – според анкетиранията около 18 000 над 18-годишна възраст?

И още – 30 % от децата не учат и една четвърт от младите до 35 години са професионални аутсайдери – защото са необразовани.

Ако подобно проучване беше направено преди 1989 г., победоносно българите щяха откровено да изразят отвращението си от живота през 45-годишния комунизъм. Тогава ЗАЦО сега 40 % имат носталгия по диктаторите, които не бяха физически канибали като колегата си от Уганда, но пращаха невинни хора в концентрационните лагери в Белене, Ловеч...?

– Защо живеем в разбойническа демокрация, създадена от алчността и арогантността на клана на диктатора Тодор Живков и сътрудници, които отново са на власт?

– Защо новите демократи се оказаха назначени от комунистическите централи и първият демократичен президент сваля първото демократично правителство?

– Защо революцията през 1989 г. в България беше „нежна”, а не румънска?

– Защо все още няма натрупана критична маса от истински интелектуалци, които да бъдат пример за подражание, който да ни учи да протестираме срещу несправедливите решения на политиците?

– Защо продължава „обезчовечаването” на човека – една универсална дарвиновска еволюция, прозападно комерсиализиране, разюздана воля за удоволствия, недостиг на алтруизъм и на съпричастност към болката и радостта на другия, апатия към заобикалящата агресивна действителност, страх от началници и флиртове на интелектуалци с политици?

– Защо сме необразовани и бедни – избиратели и пациенти, а не изучени, нахранени и здрави – граждани на България?

ПРЕДСТАВИ СИ БЪЛГАРИЯ БЕЗ БЪЛГАРИ

От 1971 г. светът възхитено слуша *Imagine all the people living life in peace* – утопична лирика, написана и изпята от Джон Ленън.

Сега ще пиша за едно друго „Представи си“, като преди това ще използвам „Речник на чужди думи в българския език“ (1964 г.): “геноцид (гр. *genos* – род, лат. *caedo* – убивам) – унищожаване на отделни групи от населението по расови и религиозни мотиви, широко прилагано от империалистите”.

Пак тези палави „империалисти“ – враговете на комунистите, които от своя страна широко прилагат геноцид – унищожаване на народа. Убиване с „най-точна технология“ – преди с разстрели и мъчения, сега чрез принудителен нездравословен начин на живот – хронично недояждане, стрес, пушене и пиене на нискокачествено вино и ракия, водещи до болести и ранна смърт на демоса.

Навлизам в терминологията на тези брутални явления, защото един журналист чул „от устата на циганин злобещото „Смърт на българите“ и разбрал, „че това е сигнал за тревога, основание за бързи мерки“. И че „да се превъзпитават циганите е отлична, но отчайваща идея. Нейните резултати ще могат да се видят най-рано през XXII век, когато вече ще сме циганска нация“ (вестник „Про и анти“, септември 2007).

Страна, в която годишно се раждат по-малко хора, отколкото умират и емигрирането е спасителен начин на живот, изпада в тежка демографска криза, в която Дамоклевият меч виси предимно над главите на българите – етноса, който дава името на страната.

Така от геноцид и геноцид достига до *Imagine Earth without people* (Представи си Земята без хора) на Роберт Холмс, публикувана в английското списание *New Scientist* (12 октомври 2006). В статията е описано какво ще се случи, когато всички хора се прехвърлят утре на друга галактика – в лагер за екологично преобучение. Тогава безлюдната Земя ще започне да се възстановява

от мръсотииите, направени от хората. Най-добра илюстрация на този сценарий е видима и сега в местата около Чернобил след ядрения взрив. През първите няколко години след евакуацията на хората популацията на плъховете и мишките се увеличила многократно. „Аз – пише Роберт Холмс – не бях виждал вълк в Украйна, но видях много вълци в зоните около Чернобил, останали без хора”.

И чуд, че те казват: „Вълк за вълка е човек” – ехо от „Човек за човека е вълк” (лат. *homo homini lupus est*). Аз пък чувам *Imagine Bulgaria without Bulgarians*. И за пореден път разбирам, че ние трябва да действаме сега, защото косъмът, на който виси мечът, все повече изтънява. Коемо означава, че се губят следите на българите по тяхната собствена земя.

GOOD LUCK, MR GORSKY!

Тази история получих по електронната поща от мой американски приятел.

„На 20 юли 1969 г., като командир на Аполо-11, Нийл Армстронг беше първият човек, стъпнал на Луната. Точно след приземяването той произнесеъл енигматичните думи: Good luck, Mr Gorsky! (Късмет, г-н Горски!). Много служители на американската космическа агенция помислили, че Армстронг споменава името на някой руски космонавт. Всички проверки обаче показали, че няма космонавт с такова име в руската и американската космическа програма. Оттогава много хора са питали Армстронг какво означава това „Good luck, Mr Gorsky!”, но той само се усмихвал вместо отговор.

На 5 юли 1995 г., в дискусията след изнесена лекция в Тампа Бей, щата Флорида, журналист задал на Армстронг енигматичния въпрос. Този път Нийл Армстронг отговорил: „Mr Gorsky умря, така че сега мога да ви отговоря на въпроса. През 1938 година, когато бях дете, играехме бейзбол с мой приятел в двора

пред къщата ни. Моят приятел хвърли топката и тя през прозореца попадна в спалнята на съседната къща. Съседите бяха з-н и з-жа Горски. Когато се наведох през прозореца да взема топката, чух з-жа Горска да вика на з-н Горски: „Секс! Ти искаш секс? Ти ще правиш секс с мен, когато това момче стъпи на Луната”.

ПИСМО ОТ ГЕРМАНИЯ

И този път изпратих това, което съм написал, на много приятели. Следва написаното и след него отговорът от мой български колега в Германия.

Broadway, New York – в горещия следобед на 29 юни 2007 г. хиляди лекари, сестри и студенти с плакати „Здравеопазването е човешко право” и „Край на частното здравно осигуряване” изразяват подкрепата си на документалния филм *Sicko* на Майкъл Мур. Въпреки че от вътрешния брутен продукт се отделят милиарди долари за здравеопазването, 46 милиона (16 % от хората) в САЩ не са здравно осигурени. И лобита на частни здравноосигурителни компании отделят милиони долари за поддържане на политически кампании.

От английски *sick* – болест, боледувам (тук и в подтекста на психо – *psycho*/сайко), филмът *Sicko* критикува системата на здравно осигуряване в САЩ – сценарият е по книгата *Sick: The Untold Story of America's Health Care Crisis* на Джонатан Кон – в книжарниците на Ню Йорк е от април 2007 г. Премиерата на филма е аплодирана от 2 150 зрители на 19 май 2007 г. в Кан.

Michael Francis Moore е роден на 23 април 1954 г. в щата Мичиган – един от най-гласовитите американски критици на глобализацията, големите корпорации, престъпленията от свободната продажба и използване на лично оръжие, на политиката на президента Буш и войната в Ирак.

През 2005 г. списанието *Time* включи Майкъл Мур между 100-те най-влиятелни хора в света. Той изрече през очите на цяла

Америка: „Срамота, срамота!”, адресирана за президента Буш за войната в Ирак.

Малко българи така артикулирано критикуват днес политиците. Приветствието на Морфов след получаването на „Аскеер”-2007” е единственият, пост-Константин-Павловски императивен вик срещу бездействието на българските управници за финансирането на изкуството и културата.

Срамота за нашето търпение! Срамота за българското правителство, парламент и президент!

Ето какво ми писа колежата, който работи в Германия:

„Знаеш ли, тук в бившата ГДР всеки държавен служител, включително и чужденците като мен, при постъпване на работа подписват декларация, че никога не са били сътрудници на тайните служби. Преди няколко месеца имаше разкрития за най-обикновени полицаи, които били такива сътрудници, но са скрили това. Те бяха моментално уволнени, като това беше обявено по радиото и другите медии с гръм и трясък пред целия немски народ. Но това е Германия, в България за съжаление не е така!”

Аз му отговорих:

„Знаеш ли, тези дни тук разкриха 24 служители, работили с президентите Желев, Стоянов и Първанов, 12 от тях - с Първанов - повечето бивши или сегашни посланици. И самият Георги Първанов, под името Гоце, работил за тайните служби. И няма нито гърмежи, нито трясъци по радиото и другите медии! Но го няма и българския народ - докога?”

Докато се появи българският Майкъл Мур - отговори ми колежата, който работи в Германия. Той ще направи българските „Роджър и аз” - да критикува корупцията, „Боулинг в Коломбайн” - да критикува свободата на дрогата и проституцията, и „Фаренхайт 9/11” - да критикува президента Първанов.

Може и “Демокрация: една любовна история” - само американският капитализъм ли е любов? Премиерата на *Capitalism: a love story* беше през есента на 2009.

ПИСМА ОТ МАЙКЪЛ МУР

„Заради войната в Ирак – каза Айова на Хилари” – така започва писмото си Майк. След това той изразява възторга си от сенатора Барак Обама – кандидат на Демократическата партия, който победил в белия щат Айова и оставил Хилари Клинтън на трето място, изпреварена и от Джон Едуардс. „Каква прекрасна нощ не само за Барак Обама, но и за Америка!” – завършва писмото си Майкъл Мур.

Нещо, което го ядосва обаче, е, че преди да се качи на Air Force One на път за ранчото си в Тексас за посрещане на 2008 година, президентът Буш разписал сметка от 555 милиарда долара за разходи до септември 2008 г. на Конгреса и Белия дом и за войната в Ирак.

Това обаче не му попречи да ми пише за 114-годишната американка, която се регистрирала да гласува на 5 февруари на първичните президентски избори в Чикаго, заедно с внука си Джон.

Джон е на 82 години – пише Майк. Аз му писах, че ако Джон отиде с баба си в лондонската кръчма „The Live and Let Live”, ще му дадат да пие на кредит, защото на бара пише: „На кредит даваме само на хора над 80 години, придружени от родителите си”.

Майк ми писа, че се обадил на Джон, и продължи януарската си хроника – този път за град Оклахома. Според бюлетина за 2007 г. на Американското дружество за най-дебелите градове Оклахома бил на 15-о място в САЩ – това тревожело и жителите, и кмета на града, защото хората и самият кмет надбялявали, а знаели, че това е опасно за здравето – затова кметът издал декрет за въвеждане на здравословни менюта в ресторантите и отворил уебсайт за хората, които искат да не дебелят.

В отговор аз изпратих на Майк нашата статия „State-of-the-brain-and-heart: *Homo obesus bulgaricus*”, публикувана през 2007 г. в списанието на Международната академия на сърдечносъдовите науки.

От статията Майк научил, че българите сме също дебели като оклахомците и знаем, че това е опасно за здравето, но нито кметовете, нито сържавата учат хората да живеят здравословно. И продължи – този път за един австралийски

домашен питон, който бил много гладен и гълтнал четири топку за голф – помислил ги за яйца – и след това хирурзите извадили топките, но една от тях била вече отровена.

И му описах една университетска история за топку за голф: в началото на лекцията по философия, професорът показал на студентите една голяма празна кана за вода. И я напълнил с топку за голф. Попитал студентите и те отговорили, че каната е пълна. След това сложил в каната шепа гребни камъни и студентите пак му отговорили, че каната е пълна. След това сложил пясък и накра излял в каната две чаши вино. Професорът, казал, че ако беше сложил първо пясъка в каната, той ще я напълни и нямаше да остане място за топките за голф. Първо мислете за топките за голф, нещата които наистина имат смисъл – останалото е греболии, пясък. Тогава един студент попитал какъв е смисъла на двете чаши вино. Професорът отговорил, че човек винаги трябва да има време да изпие чаша вино с приятеля си.

Тогава Майк ми напомни един съвет на Ницше: “Има две житейски правила: правило 1 – не се тревожи за греболии; правило 2 – всички неща са греболии.”

Иначе знаех, че питоните са дълги, лакоми и неотровни змии, но не писах това на Майк – предпочитам той да ми опише атмосферата на изборите на 8 януари 2008 г. в щата Ню Хампшир. И дали пак ще ми пожелае Harry Blue Year – от президентските избори през 2000 г. синият цвят е символ на Демократическата партия („магаретата”), червеният цвят – на Републиканската партия („слоновете”).

ЛОЗАНА И ЖЕНЕВА–ЛОНДОН

Надявам се тези спомени да тонизират връстниците ми и да не отчаят университетските учени, чийто брой на публикации се увеличава.

На 23 февруари 1990 г. 50 приятели от Варна, Бургас, София, Москва и Сан Франциско – Калифорния, се събрахме за 50-ия ми рожден ден, запалихме 50 свещи на тортата – също в чест на американските щати – и основахме Дружеството на приятели на САЩ във Варна.

В един от постове на шега казах, че когато броят на публикациите на един учен стане повече от броя на любовниците му, мъжът е станал добър учен, но вече не е толкова добър мъж.

Сега, когато навърших 69 години, тази шега ми звучи като истина, която приемам на шега. Защото истинският мъж не трябва да разчита на една работа, една жена и едно питие, както казваше моя приятел Били.

AD 1992 – един спомен от езерото Леман в Лозана, груг – от въздуха между Женева и Лондон.

ЕЗЕРОТО. Домакините на симпозиума бяха организирали вечеря на кораба „Лозана“. В езерото Леман „Лозана“ плаваше романтично край швейцарския и френския бряг. Осветлението на къщите и казината мигаше като запалени свещи – като че ли всички французи и всички швейцарци празнуваха едновременно рождения си ден. Помолех капитана да използва телефона. Било е след полунощ в Бургас, когато говорихме с Христо Фотев. На другия ден му изпратих пощенска картичка, на която писах: „Капитанът спря „Лозана“ в сърцето на Леман: от едната страна – Швейцария, от другата – Франция. И двете сричаха стиховете ти на английски“.

ЖЕНЕВА-ЛОНДОН. Във въздуха, седнала до мен, летеше Елизабет – 18-годишно момиче от Франция. Лицето ѝ, поведението, жестовете, разговорът с френски акцент на английски и желанието ѝ да стане стюардеса – всичко бе момичешко, дори детско. Пилотът приземи самолета с лекота на *prima donna* от лондонския Кралски балет. Циментената глан на Gatwick airport прие дружелюбно металната птица на Сиатъл. Пътниците започнаха да стават и да се насочват към изхода на самолета.

Елизабет вървеше пред мен. Тогава, когато за първи път я видях изправена, тя като че ли искаше да каже: „Сър, аз не съм дете, аз съм лейди!“. Спомних си, че докато ми изглеждаше дете, седнало до мен, ѝ дадох един шоколад за довиждане, а тя ми отговори: „Сър, някъде в небето аз ще ви дам бутилка „Бордо“, когато стана стюардеса“.

Оттогава, когато летя, се вглеждам – биоестетично – във всяка стюардеса, за да разпозная в нея Елизабет. И както писа Христо Фотев:

*Пак те обзема старото безумие –
под всички покриви, във всички влакове!
Във всички самолети едновременно!
Съв всички стюардеси и без никоя!*

ИМЕНА 1

И даде Адам на жена си име Ева (Битие 3: 20). И даде човекът имената на всички животни и небесни птици (Битие 2: 20). Много след това Боб Дилън ще изпее *Man gave names to all the animals/ in the beginning, long time ago.*

Неотдавна учени откриха връзка между първото име и съдбата на човек. Ако това е така, имената Рикардо, Антонио и Пабло трябва да са носители на много добра съдба.

Рикардо Изексон дош Сантош Лейте – известен като Кака – един от най-добрите бразилски футболисти, от 2003 г. играч на италианския „Милан“, сега – на “Реал”-Мадрид – най-добрият футболист в света, който винаги благодари на Бог, когато вкара гол.

Антонио Киприано Джозе Мария и Франциско де Санта Ана Мачадо и Руиз – известен като Антонио Мачадо – един от най-големите испански поети, който в „Поговорки и песни“ написа:

*Отвъд живота и мечтите
има нещо по-важно:
събуждането.*

“Хората се различават по своя потенциал за въображение: на някой можеш да предложиш една идея и тя може да индуцира пет, шест или повече асоциации, докато на други можеш да предложиш пет или шест идеи и те не могат да направят поне една асоциация” – казва Пабло Диего Хосе Франциско де Паула Хуан Непомусено Мария де лос Ремедиос Киприано де ла Сантисима Тринидад Мартир Патрисио Клито Руиз и Пикасо – известен като Пабло Пикасо.

ИМЕНА 2

Някои хора са толкова много известни, че са достатъчни само инициалите им, за да ги разпознаеш:

L - Carl Linnaeus

N - Napoleon Bonaparte

FDR - Franklin Delano Roosevelt

JFK - John Fitzgerald Kennedy

TS Eliot - Thomas Stearn Eliot

RLM - Rita Levi-Montalcini

BHF - Brain-and-Heart Friend

И GE Moore - George Edward Moore, по-точно парадоксът на Мур: „Навън вали гъжд, но аз не вярвам на това”.

РОМУЛ, РЕМ, РИМ И РИТА

В заглавието може да има още едно италианско име, но за Романо Проди и романтичната любов съм писал другде.

AD 2009: Рим е основан преди 2 762 години, Рита Леви-Монталчини е родена преди 100 години.

Легендата разказва, че Рим е създаден на 21 април 753 г. пр. Хр. от Ромуло и неговия брат Ремо.

Рита Леви-Монталчини е родена на 22 април 1909 г. в Турино,

Piazza Navona, Roma

край италианските Алпи, в “краката на планината” (Piedmonte). И се изкачи на връх “Нобел” на 10 декември 1986 г. в Стокхолм.

Ромул очертава територията на Вечния град (*città eterna*) около хълма Campidoglio. Той е първият цар на Рим, създава армията и Сената на града. Рима Леви-Монталчини е първият учен, създава концепцията за клетъчните растежни фактори – протеини, които стимулират растежа на определени групи от клетки – през 1951 г. във Вашингтонския университет в Сейнт Луис, Мисури, Леви-Монталчини открива растежния фактор за нерви (nerve growth factor – NGF) – по-късно тя описва евристичната магия „да предскажеш непредсказуемостта”: от тумор на мишки, присаген на кокоши ембриони, през змийска отрова и слонните жлези на плъхове да откриеш молекули, които стимулират растежа на нервни клетки, е блестящ пример за евристика. От началото на 1960-те в продължение на няколко години Леви-Монталчини работи половин година в Рим, другата половина – в Сейнт Луис. След което създава Института по невробиология в Рим и се установява за вечно в един от централните райони на Вечния град. От Луиджи Алое на *Via Catania* минаваме няколко пресечки и влизаме в къщата на Рима Леви-Монталчини – поканени сме на вечеря по случай нейния стотен рожден ден. За известно време честта да си гост на нобелист се заменя от удоволствието да си консуматор на продукцията на Джована – повече от 20 години професор по кулинарна практика в къщата на Леви-Монталчини.

През 1986 г., 35 години след откриването на NGF, Леви-Монталчини получава Нобелова награда за медицина заедно със Стенли Коен – откривател на растежния фактор за епидермални клетки. Очевидно е, че ако има гени за Нобелови награди, то те са еврейски патент, в който „Коен” изпреварват „Леви”, но не и в Италия – от 50 000 евреи, живеещи в Италия, Рима Леви-Монталчини е петият Нобелов лауреат (за фамилията Коен пише в „Библейска генетика”). Днес със своите *cent'annos* и огромен опит и ерудиция на учен, учител и сенатор Рима Леви-Монталчини продължава да участва в научния, политическия и обществен живот на Италия и света.

Като се върнах във Варна написах: “21-23 април 2009: пак се срещнах с Р.Л.М.” – нещо като “Днес видях Д.Г.”, написано от Иван Вазов за Дора Габе.

ЛУИДЖИ АЛОЕ

*На сеньора Розария – за нейната всеотдайност
към Роко, Франко, Луиджи, Розария и Алфредо!*

Където и да пътувам по света, винаги тръгвам от и се завръщам в Бургас и Варна. Сега от Рим пренасям срещи и разговори с Луиджи Алое – научен директор на Института по невробиология и молекулярна медицина и доктор хонорис кауза на Медицински университет–Варна.

Луиджи е роден през 1943 г. в Амантеа – на 600 км южно от Рим. Тръгваме сутринта с „Ланчията“ и трябва да преминем областите Кампания и Калабрия, за да стигнем в Амантеа. По пътя спираме първо в Неапол и в скута на вулкана Везувий изтръпваме от ужасите, които е направил на 24 август 79 г. в Помпей.

Продължаваме между портокалите, маслините и лозята на Южна Италия – *Enotria* (земя на виното), както я наричали в *Magna Graecia* – изобилие от *Merlot*, *Pino Noir*, *Chardonnay*... И особено *Cirò* – по името на две грачета в провинция Кротон. С вино са посрещали олимпийските шампиони и най-големия между тях – Мило, спечелил 6 пъти борбите в Олимп.

- Южна Италия не е само вино, тя е земя на философи – каза Луиджи, когато „Ланчията“ излизаше от Кампания. Тук в Елея са били Ксенофан и сферата на неговият Бог, Парменид и „Пътят на истината“, Зенон и парадоксите му. И като ученик изрецитира стих от Парменид: „Бързо летях с колесницата си, а девойките ми сочеха пътя“.

И продължи: „Питагор и неговите ученици са също южняци – живели са в Кротон и са пиели „Чирò“ по време на симпози-

умите. В Калабрия са родени философът Томасо Кампанела и нобелиста по медицина Ренато Дулбеко”.

- *Hopos esti* (това е) - всички пътища водят първо към Еноприя, а след това към Рим - обобщил разказа си Луиджи.

През това време бяха изминали 6 часа и пристигнахме в Амантеа. Тук всеки втори човек се представя за първи братовчед на Луиджи Алое (както в Колумбия всеки е първи братовчед на Габриел Гарсия Маркес - знам го от Уилям Морено Бареро).

АМАНТЕА: СЕСТРАТА НА НЕСЕБЪР

Пиша за Амантеа, защото я обичам, а не защото тези дни медиите в Германия и Италия често споменават Калабрия и я свързват с мафията *Ndrangheta* - една от четирите големи, наред с *Cosa nostra* в Сицилия, *La camora* (*La grande mama*) в Неапол, и нейното гете *La Sacra corona unita* в областта Пулия.

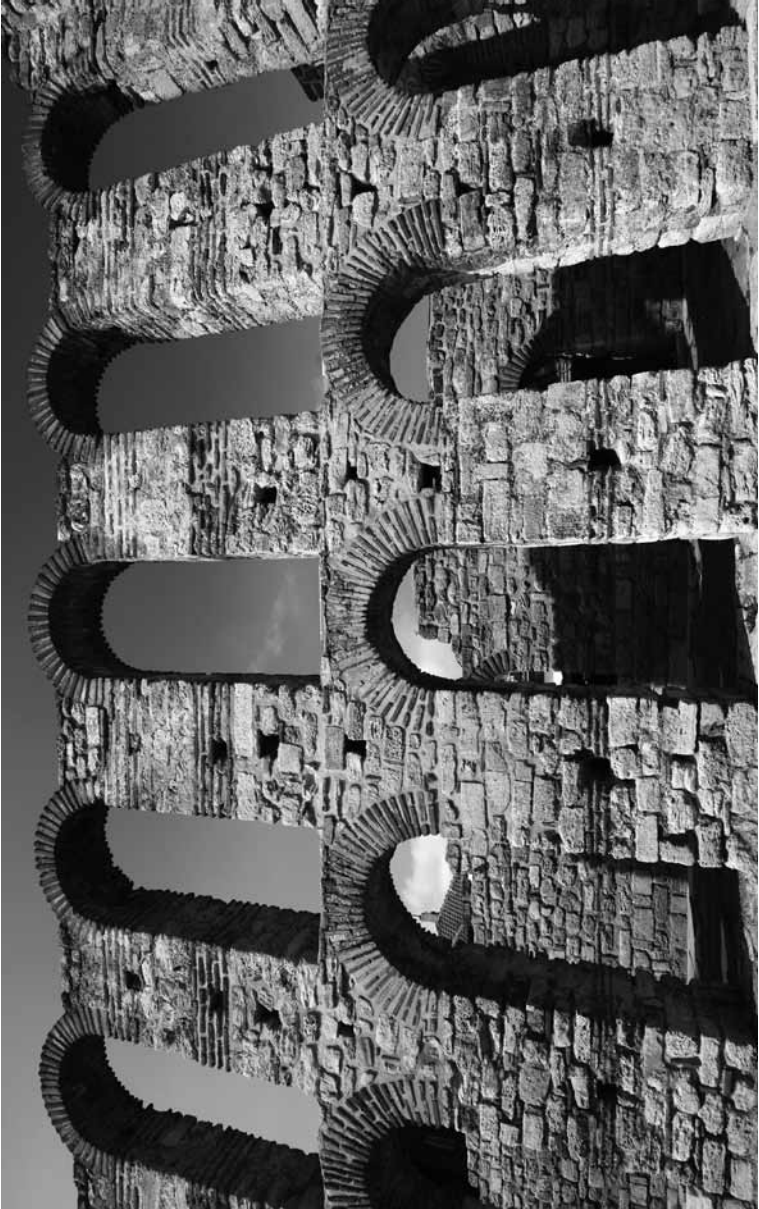
За Амантеа - с обич, защото в нея е роден и израснал Луиджи и семейства на неговите братя Роко, Франко и Алфредо продължават да живеят в този град.

И защото Амантеа ми напомня за Несебър.

НЕСЕБЪР, наречен от старите гърци Месембрия (по името на богинята на обедата), е един от най-древните европейски градове. Разположен е на 30 метра над Черно море в северната част на пиргоския залив, на 40 км северно от Бургас. През есента и зимата в Несебър живеят около 11 хиляди души, през пролетта и лятото - над милион чужденци. Те изядат тонове риба и изпиват хиляди литри вино и бира. В стария град има 42 църкви, което означава, че Несебър е мястото с най-голямата в света религиозна история на единица площ територия.

АМАНТЕА е сравнително по-млад град, разположен на 50 метра над Теренско море, в провинция Козенца, област Калабрия. През зимата в града живеят около 15 хиляди души, през лятото - над милион чужденци. Те изядат тонове риба и изпиват хиляди литри вино и бира.

Тук виждаш как планината Силия и Теренско море кавалерски са отстъпили помежду си място за града. И чувстваш по-добре смисъла на *bel paese* (красива страна). Рано сутрин с Луиджи и

Несебър

рибарите тръгваме в морето, в *tonnara* – зоните, където ловим туна. Вечер една змия – път в планината – ни отвежда в амфитеатъра на Сиция, пълен с кафенета и ресторанти.

Като се върнах във Варна, писах на Луиджи:

*Амантеа – откакто са родени, морето и планината
са прегърнати в изобилие от слънце, вино и риба.
Особено в ресторанта на Фердинандо!*

ФЕРДИНАНДО

Калабрия, като цяла Южна Италия, е сравнително по-бедна от Северна Италия – това не е толкова изявено през последните 10–15 години, когато много от емигриралите в Америка се завръщат и изграждат хубав бизнес – и по една *casa dolce casa*.

Един от тях е Фердинандо, където отсягаме с Луиджи още в първите минути след пристигането ни в Амантеа. И масата, отрупана с вино и прясно наловена риба, ни очаква.

– Тук е раят на света – казва Фердинандо.

По-късно Луиджи ми припомня за баба си Розария, която много усърдно се грижила за него и неговите братя и сестра. На нея е кръстена сестра му и една от дъщерите му – сега Розария кръсти една от дъщерите си Розария.

– Всички пътища на Алое тръгват от Розария – казва Луиджи.

Слънцето залязваше, когато си тръгнахме от Фердинандо. А имаше още и вино, и риба – за следващия път. *Ciao, la dolce vita Amanteana!* – ехото рекушира от Сиция, премина през *tonnara* и достигна на юг в Сицилия. А ние се връщаме на 600 км северно, за да продължим работата си в Рим.

По-късно написах на Луиджи:

*Няма я вече в Амантеа
сеньора Розария –
сеньора Розария ние в Рая
вино със Бога.*

IN FIORE: МАРКО ФИОРЕ

(In fiore е паралог на In flore – в разцвет)

Въпреки че мотото на гревния Рим е *Senatus Populusque Romanus* (сенатът и римският народ), за да се изучиш в *cursus honorum*, родителите ти трябва да са патриции (оптимас) или поне еквитас (“конници”) – плебеи не допускат в курсовете – с изключение на Марк Порций Старши (234-149 пр. Хр.) и Марк Тулий Цицерон (106-43 пр. Хр.) – *Homines novi*, станали сенатори и консули. (Тези достойни римляни нямат нищо общо с “новите българи” – *Homines mixti* – хибриди от българо-италиански мутри и мафиози.)

Известно е, че не всички умни римляни са Marcus, но всички Marcus, Mark, Marco са умни римляни – с изключение на Marcus Licinius Crassus (115-53 г. пр. Хр.), защото потисна похода за свобода на робите, водени от Спартак – и уби повече от 6 хиляди римляни на *Via Appia* – най-дългата улица на света, като остави труповете им по улиците на Рим – да потиска стремежите на хората за свобода.

Примери за други римляни с името Marcus:

Marcus Sato старши, който завършва всяко свое изказване в Сената с *Carthago delenda est* (Картаген да бъде разрушен), докато това наистина се случило през 146 г. пр. Хр.

Marcus Brutus старши и младши – на по-младия от тях Цезар каза: *Et tu, Brute?*, когато чува присъдата си *Sic semper tyrannis!* (Така винаги се пада на тираните), изречена от Брут на 15 март 44 г. пр. Хр.

Marcus Vitruvius – авторът на „Десет книги за архитектура“ (*circa* 25 BC).

Marcus Antonius – римският playboy, оратор, *Magister Equitum* на Юлий Цезар, един от мъжете на Клеопатра VII.

Marcus Aurelius – един от Големите петима от новата ера на Римската империя.

Апостол Марко – покровителят на Венеция, загинал в мъки на 25 април 68 г. – от 1945 г. национален празник на Италия.

Marco Polo – по копринения път от Венеция до Китай.

Marcus Quintilianus – автор на *Institutio Oratoria* – най-хубавият учебник по реторика.

И Marco Fiore, разбира се! Ако беше се родил поне преди 2 000 години, уверен съм, че щеше да е минал по всички стъпала на *cursus honorum* – 10 години в казармата и след това квестор, претор, консул, губернатор, цензор – никога обаче диктатор! Но винаги с виолетова тога, златна корона и диадема, подобно на Цезар ще казва „Аз съм Фиоре, не крал!”

От 1962 г. Марко Фиоре играе по улиците и площадите на Рим, катери се по стълбите на Piazza di Spagna, завършва *summa cum laude* Universita di Roma La Sapienza – най-големия европейски университет. И тръгва по “пътя на бъдещето” – *il futuro é passato qui* (бъдещето минава от тук) – мотото на La Sapienza. Печели първата стипендия от Фондацията на Рима Леви-Монталчини и оттогава работи в Института по невробиология – най-добрият ученик на проф. Луиджи Алое. От 1998 г. правим съвместни научни изследвания и сме приятели с Марко и сега мога на висок глас да изреча:

Д-р Марко Фиоре е полимат – невробиолог, етолог, фотограф, познавач на историята на изкуството и науката и разбира се превърженник на “Рома”. Родственник на Архимед, Епикур, Марк Теренций и Леонардо да Винчи – едновременно! И *capo di cinacolo* – описан е в “Душата на кръчмите”.

И още – Марко е първият италиански професор по биоестетика, съпруг на Катерина и баща на Спартакус и Манрико – сега те се катерят по стълбите на Piazza di Spagna заедно с Елена и Луиджи – родителите на Марко.

Cent'anni, meus amicus! – Живот и здраве за сто години, приятели!

ИМЕНА 3

Както преди години, и сега валеше тих, утринен лондонски дъжд. Лъчите на изгряващото слънце се промушваха между канките, дъждът казваше *goodbye* на небето и цветната дъга правеше още един мост над Темза.

Имената на кръчмите в Лондон са колоритни. С „Файтонът и конете” спряхме до „Старият дъб”. Край него на странен

Σπαρτακό Φυοπέ

английски разговаряха помежду си „Зеленият човек”, „Старият петел”, „Грите хрътки”, „Кафявата мечка”, „Белият кон” и „Черният лъв”, дошли като че ли от магическите реалности на Макондо и Аракатака на Маркес.

И влязохме в „Сърцето на гъба” – „Синеоката жена” „Александра” яхна мечтите си на „Хеликоптерът” и махна първо на „The George” и „Лебедът и агънцието”, след това – на „Еленът” и „Таралежът” и когато от „Сърцето на гъба”, потънало в „Хоризонта”, се виждаше само „Опашката на коня”, „Александра” седна до „Синята котва” при „Циганският молец” в Грийнуич, погледна „Половината път до небето” и видя „Човек на луната”

Точно тогава в „Сърцето на гъба” с „Ръката на цигуларя”, по-точно с „Душата на цигуларя”, спряхме да мислим за „Краят на света”. Още повече че и *Минаващите цигани ни казаха/ изпяха ни по-точно, изтаникуваха/ че се отаага краят на света* – както писа Христо Фотев в „Елегия Равадиньоти”.

И усетихме „Вкусът на живота” в „The Live and Let Live” – спомняте си надписа над бара, нали: „На кредит даваме само на хора над 80 години, ако са придружени от родителите си”. Въпреки че в България този тип кръчми са госта трудни за мен, в Лондон – защото Wellcome Trust Foundation ми даваше госта прилична стипендия – често посещавах „The Live and Let Live”.

Заради символа на името. И гъщерята на собственика – зеленооката Антоанета.

ИМЕНА 4

Гарваните са свещени птици за Лондон. От векове има поне 7–8 гарвана на The Tower of London. Заради оплакването на неговия астроном крал Чарлз II е поръчал премахването на гарваните от Кулата. Това обаче не станало, защото кралят чул легендата, че ако гарваните напуснат Лондон, цялото кралство ще падне. Така обсерваторията била преместена в Грийнуич, а гарваните си останали в Кулата. От бомбардировките през втората световна война оцелили само два гарвана – Grip и Jim Stow.

The George Pub, London

Сега на Кулата са осем гарвана – ето имената, пола и възрастта им: Gwyllm (М/18), Thor (М/15), Hugin (Ж/11), Munin (Ж/11), Branwen (Ж/3), Bran (М/3), Gundulf (М/1), Baldrick (М/1). Ветераните от войната Grip и Jim Stow са живели по 44 години.

Засега няма точна статистика за имената, пола и възрастта на гарваните в България. Сигурно обаче е, че Константин Павлов (1933-2008) е от тях, умря в София – на няколко метра от къщата, откъдето отлетя лиричният гарван – Христо Фотев (1934–2002). Кой сега ще ни казва истината?

ГРИЙНУИЧ

Англичаните го произнасят „Гринич“ – квартал на Лондон, по южния бряг на Темза – в един от парковете на хълма е сградата на Кралската обсерватория. На 22 юни 1675 г. крал Чарлз II поръчва на архитекта Кристофър Уорън, на когото много му пречели гарваните около Лондонската кула, да построи нова обсерватория с цел да се направи „линията“, която разделя „кълбото“ на източно и западно полукълбо. През 1851 г. тя вече е нулевият меридиан и се превръща в око на всички мореплаватели.

И абстракция за посетителите – каменна линия, широка около 25 см, излизаща от вратата на обсерваторията – надолу по хълма към Темза. Прекрива меридиана и сме едновременно на двете полукълба. След като посетителите си тръгнат, всички вrabчета на Грийнуич идват и се нареждат на меридиана – погледите им все още са обърнати на Запад.

ЦИГАНСКИТЕ МОЛЦИ

Сверихме часовниците си и тръгнахме към Темза, където в сухите докове – тъжни, но горди – са ветроходният кораб „Къти сарк“ и яхтата „Gypsy Moth IV“. Преди години корабът пренасял памук от Китай в Англия. С четвъртия си „Цигански

Грийнуич, нояври 1991

молец” Френсис Чичестър обиколи света през 1966-1967 г., за което кралица Елизабет II му даде титлата сър.

До „Къти сарк” и яхтата на сър Френсис има още един „Цигански молец” – типична английска кръчма. Докато синът ми разглежда кораба и яхтата, Тим пие бира, аз – уиски, а на съседната маса един човек – уиски и бира. „Този е шотландец – каза Тим. – Те пият така – глътка уиски, глътки бира. Ние, англичаните, изпиваме годишно толкова бира и уиски, колкото е дебитът на Ниагарския водопад, но никога не ги пием заедно” – и продължи: – Водата прави шотландското уиски. От гъждовете, които се прецеждат през планинските скали”.

Николай разглежда кораба и яхтата около 2-3 часа – сигурно си е мислил за своя „Диоген” и за „Кор кароли” и „Тангра”. На няколко „секунди” западно от Грийнуич къщата, където живеем, ни посрещна доволни и двамата – всеки от своя „Молец”.

ОКОТО НА „ЧЕРНИЯТ ЛЪВ”

Въпреки че температурите в Лондон спадаха под нулата, това не пречеше на художниците да нареждат картините си покрай оградата на Хайд парк. Всяка неделя идват сутрин с колите си, нареждат картините на протежение повече от километър, хората се разхождат, спират пред картините, купуват или трогателно ги подминават.

Тази неделя Николай също нареди свои фотографии покрай оградата на парка. Аз влязох в „Черният лъв” – на ъгъла на „Куинс уей” и „Бейсуотър роуд”, пиех уиски и от време на време поглеждах през окото на „Лъва”: хората минаваха, спираха пред фотографиите, някои купуваха или трогателно ги подминаваха.

Колкото разликата в температурите между „Черният лъв” и оградата на Хайд парк ставаше по-голяма, толкова по-доволен се чувствах – Николай прогаде още една фотография, аз изпих още едно уиски.

ТЕО ЛИРКОВ

За Тео са писани стихове, новели и романи – аз ще изпиша само визитката му.

Тодор Лирков е роден на 30 ноември 1924 г. в Малко Търново, учи във Варна, завършва гимназия в Бургас, преминава българо-турската граница през 1946 г., прекарва две години в имиграционни лагери в Турция и Гърция, след това – шест месеца в Италия и оттам – на свобода в Австралия, където живее 13 години, от 1963 г. – в Лондон, журналист в British Broadcasting Corporation (BBC) – сърцето му бе свито 45 години за България, отпусна го през 1991 г., когато за първи път от 1946 г. дойде във Варна и гласува за СДС.

Тео живееше в южен Лондон на „Кавендиш роуд“ – от двете страни двуетажните къщи във викториански стил са подгредени като английски гвардейци пред Бъкингамския дворец – само по номерата на вратите им ги разпознаваш, 89 означава къщата на Тео. Преди да позвъним, видяхме бележка, мушната в пощенската кутия на външната врата: „Георги и Николай, отивам да купя хляб и вестници. Връщам се след няколко минути. Имате уиски, докато дойда. Тео”.

По вътрешната стълба се качихме на втория етаж и стаята ни посрещна с класически бохемски натюрел: маса, чаши и бутилка уиски. Докато отпивахме първите глътки, Тео влезе лъчезарно в стаята – не носеше хляб, а бири, бутилка уиски и *Evening Standard* – вечерното издание на този 180-годишен лондонски таблоид, който излиза три пъти дневно.

После всичко тръгна по сценария, на който бележката беше само пролог. От BBC дойде Радко Попов и Тео продължаваше да илюстрира с фотографии дългата си емигрантска одисея. Към полунощ решихме Радко да пуска обяви в български вестници, че „мъж на солидна възраст, със солидни английски доходи и навици за ред и домашен уют, търси за съпруга чаровна и образована жена, не по-възрастна от 39 го-

дини”. Тео тогава беше на 69 и гържеше на разлика, равна или по-голяма от 30 години между него и бъдещата съпруга. След месец-два на „Кавендиш роуд” 89 пристигнаха фотографите и автобиографиите на 95 кандидатки. Жури с председател Тео и членове Радко и ние със сина ми избра една от тях – най-чаровната, най-образованата, 39-годишната жена от едно градче във Великотърновско. Радко и жената на Георги Марков станаха кръстници на младоженците, те живяха десетина година с любов и разбирателство и Тео се спомена през 2002 г.

Не мина година и Радко пусна обяви в български вестници, че „жена със солидно английско наследство и навици за ред и домашен уют търси за съпруг симпатичен и образован мъж, не по-възрастен от 39 години”. Жената тогава беше на 49 и гържеше бъдещият съпруг да бъде поне 10 години по-млад от нея. Тя не покани никого от нас на кастинга и така не разбрахме кой е новият стопанин на „Кавендиш роуд” 89.

РАДКО ПОПОВ

Световната служба на *BBC* е в огромния архитектурен комплекс „Bush House” (няма нищо общо с баща и син Джордж Буш, а с името на американския бизнесмен Ирвин Буш, който през 1923 г. плаща строежа на сградата). Посрещна ни Радко Попов – варненски приятел, емигрант от комунистическите години, журналист в българската секция на *BBC*.

Точно по това време *BBC News* излъчваше поредния метеорологичен бюлетин:

Англия – разкъсана облачност, преваляване, нежен лондонски гъжд.

Уелс – разкъсана облачност, преваляване.

Северна Ирландия – ветровито, облачно.

Шотландия – сняг и уиски.

Площадь Трафалгар, Лондон

УИНСТЪН ЧЪРЧИЛ

Беше 6 часа следобед, когато пред нас се появиа Уестминстърската катедрала, Парламентът и часовниковата кула Биг Бен. Мелодията ѝ подскочи по мостовете на Темза и се удави в реката.

На пиедестала край тях продължаваше да стои изправен Уинстън Рандолф Чърчил – без пурата, с шинел, леко приведен, подпрян на бастун, в крачка, като че ли всеки момент ще влезе в Парламента и ще каже: „Желязната завеса се вдигна от Европа”, за да перифразира онова, което бе произнесъл на 5 май 1946 г. във Фултън, САЩ, а преди това в телефонен разговор с американския президент Труман: „Една желязна завеса падна през Европа”.

– Ако сър Уинстън можеше да тръгне, първо щеше да влезе в някоя кръчма и след това в Парламента – каза Тим.

На което сър Уинстън му отговори: „Всичко, което мога да кажа, е, че аз взех от алкохола повече, отколкото алкохолът взе от мен”.

Тогава аз казах и на двамата, че тази мисъл може да се конкурира с „Пиенето е враг на мъжа, но нали Бог е казал: „Обичай врага си!” на Франк Синатра. И с „Във виното има мъдрост, в бирата – свобода, във водата – бактерии” на Бенджамин Франклин.

За да изрази съгласието си с този конкурс, сър Уинстън продължи своя *liquid lunch* (течен обег) с колегите си – в The White Horse на Fleet Street, на няколко пресечки от офисите на Роутерс. Като се върнах в България, въведох течните дискусии след лекциите на Биомедицинския форум. Нали и Хипократ е създал теорията за четирите течности (хуморалната теория – от гр. *chymos* – течност): кръв, секрет, жълта жлъчка и черна жлъчка, нарушената пропорция между които води до болести. След години в Рим Гален написва „За темпераментите”, където хората са саневиници, флегматици, холерици и меланхолици според преобладаването на една или друга течност. А Хераклит вече е казал: *panta rhei, panta kineitai* – всичко тече, всичко се движи. За да има основание

Аристотел да изрече *proton kinun* (първично е движението), а аз – „Човек не може да изпие една и съща бутилка два пъти”, което звучи по-витаално, отколкото известната мисъл на Хераклит, че „човек не може да плува два пъти в една и съща река”.

ДЖОН АТАНАСОВ

През 1972 г. Юнеји Masuda (1905–1995) замисля *joboka shakai* – имформационното общество. За този проект японското правителство дава 65 милиарда долара за 10 години – каква изумителна далновидност на учени и политици, а наши интелектуалци се карат за кандидат-президенти и кметове.

След 2000-ата година японският проект е в своя разцвет – от него се ражда *H. informaticus* и неговият първи братовчед *H. irretitus*. Защото светът е несправедлив (бедни–богати, грамотни–неграмотни), само 400 милиона граждани на Земята днес са *netizens* (граждани на мрежата).

В началото на всичко това бе Джон Винсент Атанасов (1903–1995).

От село Бояджик до Хамилтън

Иван Атанасов от село Бояджик, Ямболско, емигрира в САЩ, става електроинженер и се жени за Ива Лучена – учителка по математика. Джон Винсент е роден на 4 октомври 1903 г. в Хамилтън, щата Ню Йорк, и е първото от деветте деца на семейството. С изключителното си подаване в математиката през 1925 г. той получава бакалавърска степен за електроинженерство. Завършил *summa cum laude*, Джон Атанасов е поканен от много университети, включително от Харвардския, но избира колежа на щата Айова (Iowa State University, Ames).

От Bourbon до ABC

През 1937 г. в САЩ стават поне две големи събития: (I) „гласът” Франк Синатра издава в Балтимор първата си плоча и (II) „мозъкът” Джон Атанасов, отчаян, че не може да създаде новото

„сметало”, тръзва с колата си в безцелна посока – след като е изминал около 125 мили, той отсяда в крайпътен бар до Рок Айлънд, Илинойс, пие едно (?) уиски *Bourbon* и мислите му започват да се подреждат – прибира се ободрен в Айова и започва, заедно със студента си Clifford Berry, да прави сметалото, наречено по-късно ABC – Atanassoff-Berry Computer – възстановеното копие днес можете да видите в музея на Университета в Айова.

ГЕОРГИ МАНДУШЕВ

Телата на Платон имат 4, 6, 8, 12 или 20 многоъгълни стени – тетраедър (пирамида), хексаедър (куб), октаедър, додекаедър и икозаедър. Те са красиви и смислени – в един от диалозите си Платон свързва четирите елемента на вселената с тези тела: Земята – с куба, Въздуха – с октаедъра, Водата – с икозаедъра, Огъня – с пирамидата. Аристотел добавя Етера, който изпълва пространството между другите четири – римляните го наричат *quinta essentia* (квинтесенция) – петият елемент, идеята. Платон я свързва с додекаедъра и той става символ на вселената в модела на Йоханес Кеплер.

Принос в българската наука и български принос в науката са коренно различни оценъчни критерии – от първия се правят звания без знания и има много примери за това, вторият се прави в чужбина – Георги Мандушев е роден във Варна, завършва физика в Софийския университет и докторантури в Канада и САЩ, където работи през последните 10 години – това, което не направиха космическите телескопи „Хъбъл” и „Спицър”, Георги Мандушев го направи с телескопите в Калифорния и Аризона – той откри най-голямата *Stella Nova* извън Слънчевата система – екзопланетата TrES-4, която лети в съзвездието Херкулес.

Така вече има и българин в семейството на *Astronomia Nova* на Николай Коперник, Галилео Галилей и Йохан Кеплер.

КИРИЛ И СИНОВЕ

На 1 март 2006 г. инженер Кирил Генов стана на 65 години. За рождения ден тримата синове, всички преуспяващо живеещи в Германия, му подариха зона на ниско атмосферно налягане, която да носи името му, без някой от тях да предполага, че може да носи и урагани. За подаръка внасят 199 евро за поддържането на метеорологичната станция в Берлин. След това ураганът „Кирил” уби 46 души в Европа и направи други разрушения на стойност 3 млрд. евро. Англичаните са имали предвид подобни събития, когато са казали, че „пътят до ада е покрит с добри намерения”.

А руският националист Жириновски протестира срещу кръщаването на урагани със славянски имена – в Русия те трябвало да се наричат Ханс или Джон – брутални алюзии, особено на фона на „Ел Ниньо” – топлото „малко момче, младенца”, който се появява на Коледа в океаните около Южна Америка (за *La niña verde* пише в „Експеримент с малко гуми” – името ѝ знае само г-р Уилям Морено – живее в Колумбия на улица „Диагонал” 51А в Богота).

УИЛЯМ МОРЕНО БАРЕРО

В началото на 1980-те майка му донна Роза го изпрати с обратна разписка във Варненския медицински институт. Уилям учеше и се веселеше с похватите на магическия реализъм на братовчед си Габриел Гарсия Маркес.

Сестра му Мерцедес му писа, че в къщата им в Богота има хлебарки и пълхове. Уилям ѝ изпрати 20 негови паспортни фотографии и писа да сложи по една на всеки ъгъл на стаите. След няколко дни Мерцедес му отговори, че всички хлебарки и пълхове избягали от къщата.

Сега главният редактор на пулмологичното списание *In spiro* иска да му изпратя моя паспортна фотография за страницата, на която пиша – ще му изпратя, но ме безпокои, че читателите ще избягат от списанието.

ПОРКЕТО ВЕЧЕ Е ЛЕКАР

В една вечер на 1980-те Уилям Морено ме запозна с Фернандо Миранда и боливиийката Нели – студенти в София. Поканихме ги във Варна и Нели изнесе лекция за кечуанския език. И сега помня разказа ѝ за това как „всяка сутрин водачът на инките казвал на своите хора: „Не крадете и не лъжете!”, а те му отговаряли: „И ти също!”

Синът на Нели и Фернандо ходеше на българско училище и както казва Ноам Чомски, бързо усвояваше нашия език. В началото обаче малкият Фернандо смесваше българския с испанския. И тъй като на испански „защо” и „защото” звучат еднакво – “порке”, той отговаряше с „поркетото”, когато искаше да каже „защото”. Така Поркетото стана неговото българско име, с което си замина за Колумбия.

Сега Фернандо Миранда младши е докторант по психиатрия в Медицинския факултет на Университета в Богота – темата му е „Психоанализ на стогодишната самота”.

РЕНЕ ДЮБО

Французин, живял по-голяма част от живота си в САЩ, Рене Дюбо (1901-1982) е ренесансова личност – лекар, микробиолог, патолог, еколог и философ. „Мисли глобално, действай локално” е негов мисъл, изречена на една конференция на ООН през 1972 г. По-късно от „глобално” и „локално” се получи „глокално” – „също като портманто, нали разбираш – с две прегради вътре. Та и тук е така – имаш една дума с две значения вътре” – обяснява Хъмпти-Дъмпти значението на думата „глокално”. – „Разбрах – замислено отбеляза Алиса.”

Така след „глобализация” и „алтерглобализация” се появи „глокализация”.

МИЛЕНА ПЕНКОВА

В Дания бях за първи път през 1983 г. на път за Рочестър, Минесота. От Копенхаген ходих за 2-3 дни на гости на колеги в Одензе – градът на Ханс Кристиан Андерсен. В къщата-музей имаше изложени книги с негови приказки, преведени на много езици. Видях и въжето, с което той не се е разделял – имал е пиррофобия и е разчитал на него да излезе от къщата в случай на пожар. Десет години по-късно пак бях в Одензе и пак посетих музея на Андерсен – вече имаше книги, преведени на български – подарък от Милена Пенкова, така пишеше в книгата за дарители.

След още 10 години се запознах с Милена, първо в интернетa, след това я поканих да изнесе лекция на Биомедицинския форум във Варна.

Знаех, че има интересни публикации в реномирани научни списания, но като биоестет ме вълнуваше и как ще изглежда – докато я чакахме на летището във Варна все това си говорихме с Антон.

Успокоих се, когато я видях – стройна, лицето и тялото ѝ излъчваха чар и интелект едновременно – жена, достойна за персонаж на Йовков. За да напише “Безгрешна е тази жена и хубава!” – симбиоза на етика и естетика. И знание!

Родена е в Копенхаген, майка ѝ е българка, баща ѝ – датчанин. Сестра ѝ носи фамилното име на баща си, но Милена се чувства повече българка и затова е Пенкова. Тя е най-младият професор по невробиология – не само в Дания.

– Защо не! – така отговори тя, когато във Варна една журналистка я запитва ще получи ли Нобелова награда за медицина.

Напомни ми за Джон Фицджералд Кенеди – той е казал *Why not!* (Защо не!) за събития, които все още не са се случили, докато конвенционалното мислене пита *Why* (защо?) за неща, които вече са се случили. Разликата е голяма, нали?

Some men see things as they are and say: Why?

I dream things that never were and say: Why not!

PS: Когато сте в Копенхаген, възгледайте се в колите – само на едно Ферари няма номера, пише MILENA.

Миленка Пенкова в Медицински университет-Варна

НОМО VIATOR

Сократ и Диоген са казвали “Аз съм гражданин на света”, но не са излизали от Гърция, докато Ричард Бъртън, Илия Троянов и унгарският математик Пол Ердош са наистина пътуващи хора. Предпочитам да пиша за тях, отколкото за новите консуматори, наричани трансуматори, защото често са в “транспортна-ща се” състояние – живеят в *rent-a-house*, пътуват с *rent-a-car*.

Англичанин, пътешественик, писател, войник, етнолог, антрополог, преводач, дипломат, 29 пъти полиглот и най-същественото – поет и любовник, живял през 1821-1890 – това е Ричард Франсис Бъртън. За пътешествията на този “пътуващ човек” най-много знае българският писател Илия Троянов, самият мой е *H. viator* – описани са в неговите романи “Събирачът на светове” и “Номад на четири континента”. “Светът е голям и спасение дебне отвсякъде” – е също написан от Илия Троянов и (g-p) Стефан Командарев получи отличия на големи кинофестивали за филма по тази книга – дори с една ръка докосна “Оскар”.

MADE IN BURGAS

Ще посоча само някои от големите: Стефан Каракостов, Апостол Карамитев, Генко Генков, Георги Баев, Христо Фотев, Хиндо Касимов, Нейчо Попов, Димитрина Пурова, Асен Проданов, Димитър Панайотов, Жеко Грозев, Илия Томов, Георги Димитров – Червения, Янаки Петров, Катя Зехирева, Райна Кабауванска, Георги Калоянчев, Антон Дончев, Васил Константинов, Тончо Русев, Кирил Дончев, Петър Петров, Стефан Робев, Данаил Бончев, Никола Саботинов, Евгени Головински, Георги Дюлгерев, Стоян Стоев, Дечо Карабелов, Петър Райков, Стоян Цанев, Недялко Йорданов, Руси Чанев, Георги Райков, Васил Лакров, Керан Коларов, Мария Статулова, Живко Иванов, Стефан Диомов и Тони Димитрова, която преди години издаде албума “Made in Burgas”.

И разбира се Димитър Георгиев-Лисика: когато искаше да спомене, че в Бургас са родени много талантиливи хора, казваше: “Бургас е майката на всички идиоти.” Самият той бе един от тях – роден, израства, учи, работи, пише, жени се и пак пише – всичко в Бургас, не беше ходил по-далеч от Малко Търново. В почти кахетичното си телосложение имаше голяма гуша. И голяма сръчност – ментранпаж, майстор на страници на вестниците в града. Погълнал килограми олово и молибден, той ги детоксикираше с редовно пиене на водка с лимонада. И когато беше едновременно майка, баба, баща и дядо на внука си, той не наруши “лечението” си – носеше малкия Митко навсякъде, в печатниците и кръчмите – изгледа го от пеленаче до 10-годишната му възраст. В един ранен следобед го качи на самолета и го изпрати на гърцера си в Холандия – сега Митко е най-добрия футболист на юношите на “Аякс”.

БЛАГОЙ ТОДОРОВ: НОМО LUDENS НА БУРГАС

Целият му живот беше една игра, в която той беше сценарист, режисьор и актьор. Основната сцена на представленията беше в Бургас.

Игра 1. Когато баща му се ожени повторно, той се притесни, че тя ще вземе голяма част от богатото наследство. И започна да тормози младоженците. Чукаше по вътрешната страна на вратата и казваше на въображаемия гост: “Родителите ми са тежко болни, моля не ги търсете”. Така по няколко пъти – през деня и вечер. Докато една сутрин баща му каза “хванах ли те – ти сам чукаш по вратата и сам си отговаряш”.

- Играта свършва тогава – отговорил му Били.

Игра 2. Около коледните и великденски празници, пускаше един по един циганчетата в къщата си, даваше им парче хляб и луканка, и по една бутилка Кока-кола и накрая извикваше големия

Благой Тогоров

циганин. Влизаше той в къщата, седнаше край масата, Били го нахранваше и напиваше, отрязваше му лявата вежда и дясната страна на мустака и го пускаше на улицата. Като видяха големия циганин, циганчета възкликнаха от умиление: “Тата се пострига!”

Игра 3. Поне веднаж в годината “получаваше” инфаркт или инсулт. За бърза помощ викаше тревожно снаха си – съпругата на брат му, когото са съседи на Били. Той лежи неподвижен в леглото, отляво устните са леко увиснали, има пяна по устата, тя го храни с лъжичка в устата, носи му вестници, включва телевизора и радиото. Лечението продължава няколко дни и “инсултът” или “инфарктът” преминават.

Но не и на 16 февруари 2006 г.: капитан Илия Бахов имаше хубав повод, за който събра много приятели в един ресторант – но Били все не идваше. Тогава капитан Бахов извика циганския оркестър и го изпрати да търси Били – същия оркестър, който обикаляше бургаските кръчми и дълги години бе на разположение на Били – той много пъти го бе канил в ресторантите, където се събирахме. Този път обаче оркестърът търсеше Били – минали циганите през любимите му кръчми и като не го открили, отишли пред къщата му и започнали да свирят под прозорците – светело, но никой не отговарял на музиката. На другия ден всички разбрахме това, което никой от нас не бе предполагал – Били умрял (или е умирал), докато циганите са свирили под прозорците на къщата му.

От принтера на компютъра му беше излязла една страница, на която пишеше:

“Наскоро една чаровна млада жена ме запитва “Били, откъде имаш толкова много енергия за живот?”

- От спомените с хубавици, като теб – отговорих ѝ аз.

- Това означава, че си имал много спомени?

- Може би – отговорих кратко, като онези “понякога” и “не съвсем” на Хорхе Луис Борхес.”

Поставен в рамка, на стената стоеше:

Декалог на бургаския бохем

1. Не изневерявай на жена си и на любовницата си.
2. “Любовница” е само в множествено число.
3. На света има три жени: майка, съпруга и любовница.
4. Не разчитай на една работа, една жена и едно питие.
5. Ако нямаш пари за хляб, купи вино.
6. “Да бъдеш велик, означава да бъдеш погрешно разбран”
(Ралф Емерсън).
7. Освен оргазъм, има и бургазъм (Людмил Станев).
8. Няма протези за мозъка и гушата.
9. *La vida breve*, важно е да го живеем с удоволствие.
10. *Timeo hominem unius libri* – “пази се от човек на една книга”,
както и от човек на десет водки.

В „Летни попадения” и „Заклучени улици” Васил Лаков описва Били по-колоритно. Ето един пасаж от „Попаденията”:
„Сцената на действието: барчето на Чочо. Действащи лица: Били Бой, Турука, аз и други.

Били Бой: Душите ни са като ластици, не знаят мир какво е! Покоят е за ситите дебелаци! За тия, дето мислят, че ще ги погребат като гревните римляни: заедно с апартаментите, колите, гаражите с перденца... Между двете скръстени ръце – спестовна книжка – там долу да не мислиш, че не се плаща! И там има корекоми за едни, а за други – не! И там има „Долар ген”.

Ако това е така, пак ще си *il primo uomo*, Били!

ДИМО ДИМИТРОВ

*...и отидох на паажа на своето детство.
Паулу Куеляу, „Воинът на светлината”*

През 1946 г. в училище „Петър Берон” в Бургас бяхме първокласници с Джими, както по-късно започнахме да наричаме Димо Кръстев Димитров – любимец на учителката ни в часовете

по биология и история, защото на въпроса „С какво се храни чехълчето?“ отговаряше: „Чехълчето се храни с попчета“ а на въпроса „Между кои страни се води руско-турската война?“, отговаряше: „Между Русия и Китай“, защото така му подсказа един ученик от първите чинове.

Като завършихме четвърто отделение (тогава така се наричаха първите четири училищни години), Димо продължи образованието си в „Кирил и Методий“ – в новооткритата прогимназия, наричана „образцова“. Тогава се срещаме по-рядко, но за приключенията му се разказваше във всички училища на града.

Прякорите му Джими и Бугито дойдоха по-късно, в гимназията – от гуражгийството, което означаваше да ходиш край пристанището, да знаеш немски (за английския не се чуваше през тези години), да купуваш от чуждестранните моряци „Кент“, „ПалМал“ и „Марлборо“ и след това да ги продаваш. Правенето на чейндж за долари беше също част от приключенията. Целта вероятно е била да имаш някой лев повече от тези, които получаваш от родителите си. За какво? – да изядеш в сладкарницата някоя паста повече и да гледаш някой филм. Тогава, като ученици, не пиехме алкохол и не пушехме цигари.

Гуражгийците и чейнджмените обаче бяха преследвани от милиционерите и други подобни служители на властта – считали са ги за врагове на народа. Така през 1960 г. Джими и Били бяха прибрани за една година в комунистическия концлагер край Ловеч. От тях научихме, че пред очите им са убити много хора, както и Славчо Петела – известен интелектуалец от Бургас, – защото говорел няколко чужди езика и отказвал да троши камъни в кариерата. Изстрадали от жестокостите на комунистическите биячи, след освобождаването им от концлагера и двамата започнаха прогресивно да се алкохолизират – с бохемство искаха да забравят ужасите, които бяха преживели в каторгата край Ловеч. То им даваше куража с достойнство да вървят по улиците на Бургас. Намираха спокойствие и в това, че все още „чуваха камбаните, които звънят на гъното на морето“.

На 20 декември 1993 г. Димо Кръстев Димитров внезапно спря пиенето. Ако беше направил това по-рано, можеше да стане по-голям адвокат от брат си – проф. Добри Димитров.

ЗЕЛЕНАТА БРАДА, ХРИСТО ЗАХАРИЕВ И ДЖАНИ МИРАНДИ

Ноември е.

Сезонът на легендите и чашиите.

Христо Фотев, “Морето”

Известно е, че моят английски връстник Ричард Доукинс е влюбен в Дарвин и гените – до сега е написал десет книги за еволюцията, най-провокиращата от тях е *The Selfish Gene* – в нея разказва за мислещите за себе си гени и за гените на “зелената брада”.

Късноесенна вечер в Бургас. С приятеля Христо Захариев, известен като Ичо-Петлярката, защото получаваше само петици в училището, седим в “Малкият лисик” – регистрирана като “Латинка” на името на първата любов или първата любовница на собственика, гървената кръчма, като оазис в сред жилищни блокове, е сгушена под високите гървета зад гърба на “Краставицата” – архитектурно величие на един от крайбрежните райони на града. Интериорът на “Малкият лисик” ни посреща с ергономично опростената си погресба: девет маси, една класическа печка с зачервени гърва, и кухня, в която се правят най-хубавите клофтета и кебапчета – реминисценция на онези през ученическите ни години с Петлярката и със собственика Стоян Георгиев, по прякор Малкия лисик, брат на Димитър Георгиев-Лисика – и двамата най-добрите печатари на града през миналия век.

Точно в тази късноесенна бургаска вечер любовнанието на Петлярката ме провокира да му разкажа историята на гените на зелената брада – една метафора на Ричард Доукинс, която наскоро бе доказана научно: внесените в САЩ огнено-червени мравки (*red imported fire ants* – RIFA) опазват популацията от мравки, които имат алтруистични гени и изяждат цариците,

които нямат такива гени. Дадох на Ичо отпечатък от статията на Keller и Ross, озаглавена *Selfish genes: a green beard in the red fire ant* (*Nature* 1998; 394: 573-575). И той се зачете – любознанието му винаги е било по-силно от желанието му да пие водка. Задълбочен в историята на зелената брада, Петлярката заговори на глас, кръчмата се превърна в аудитория, клиентите – в студенти, Христо Захариев – в професор по еволюционна биология.

Ето само откъси от лекцията: “Ефектът на зелената брада се ръководи от група гени, които осигуряват първо – синтеза на сигнали със специфична миризма, в случая с мравките – феромони, второ – разпознаването на тези сигнали и трето – съхраняване на популацията, която излъчва алтруистичната миризма. Накратко, уважаеми колеги, зелената брада е вид генетичен непомизъм.” По-нататък, професор Захариев каза, че “непомизъм” произлиза от латинското *nepos* (внук, племенник) и, че от студентските ни години до днес непомизмът често идва в България.

Лекцията приключи, кръчмата стана пак кръчма, клиентите – клиенти, професорът – Ичо-Петлярката. Ние продължихме разговора си и той възбудено изрече “Джани Миранди”, но аз чух “Джани Моранди”, и го запитах какво свързва *Occhi di ragazza* (Очите на момиче) на този италиански певец със зелената брада на Ричард Доукинс, а той ми отговори: феромоните миришат, нали!

- Да – отговорих аз.

- Джани Миранди е бургаски жаргон за миризма. От “мирон” – миризма, и от Джани Моранди, става Джани Миранди. Нали знаеш, че етимологията на бургаския жаргон е много асоциативна. Спомни си легендарните спасители на бургаския плаж преди да сме се родили – Пандира, Ганата, Ташо Негъра, Тома Курназа, Шерифа, Рингата. И ми кажи как от Христо Георгиев-Рингата става доктор Ринджу Валер – каза Петлярката. А когато става дума за феромони, миримата може да се нарича и “торсегорас” – кубинките, които огъват пурите по бердата си. Наздраве за “торсегорас”!

Масите продължаваха да се греят от класическата печка, Малкия лусик пак носеше клофтема и вино, но разговорът отиде в съвсем друга, неакадемична посока: как преди много години нашият приятел Били запознал две красиви бургазлийки с десет английски моряка...

Зелената брада седна до Петлярката и заедно с нас продължи да слуша бургазски истории. Тихо, на ухото на брадата, той изрецитира

*Дърветата плачат
Жълто-кафеви съзвиза,
натежали от аято,
танцуват край нас.
Ние вървим по килим
от идваща есен,
отминало аято.*

Финалният акорд на чашите затвори “Малкият лусик” след полунощ. Всеки от нас тръгна към къщата си, а зелената брада се завърна при огнено-червените мравки.

WELL DONE

За Еро Тойвонен (и Романов)

Сценарият е по книгата *We Were Soldiers Once and Young* на Харолд Мур и Джоузеф Голуей – генерали от запаса на американската армия във Виетнам. Премиерата на “Ние бяхме войници” е през 2002 г. – с Мел Гибсън в ролята на лейтенант Мур.

По-късно, като емигрира във Варна, Еро Тойвонен ни разказваше, че през 1965-та е бил един от 395-те американски войника, тогава – лейтенант, обградени от 4 000 виетнамци. Останал жив в “долината на смъртта”, Еро става капитан, след това – полковник, накрая – генерал в запаса. С тези военни отпущия се появи във Варна през 2002 г. – затова някои от нас го наричаха

Полковника, друзи – Генерала. Едър северняк, финландец, емигрирал млад в САЩ, привидно тронав в походката и говора си, в усмивката му имаше благост и съпричастност. На врата му – военен ID медалион с изписани името и кръвната му група. Всичко това, както и белезите от раните по тялото му, бяха неотлъчно с него. Вероятно и спомените му, които той споделяше повече с инфузионно отпиващите глътки водка, отколкото с нас. Понякога само – от дълбочината на четвъртата водка – изричаше “Войната не е това, за което сме се готвили. Не е филм, в който главният герой винаги оживява.” И никога не пропускаше да каже войнишкото “хаба, хаба”, когато край масата преминаваше чаровна жена. Като разбрахме великия смисъл на “хаба, хаба” и ние го използвахме при повишена естрогенна концентрация край нас.

От 1919 г. американците имат Ден на ветераните от войните. Veteran’s Day се чества на 11 ноември, защото мирният договор от 1918 г. на първата световна война е подписан в 11 часа преди обед, на 11-ия ден на 11-ия месец. Няколко седмици преди това Еро напускаше Варна, отиваше във Финландия, където живееха семействата на двете му момчета и дъщеря му – и тяхната майка, неговата първа жена. Точно на 11-ти ноември в 11 часа преди обед самолетът кацваше на летището “Джон Фицджералд Кенеди”, посрещнат от друзи ветерани. След няколко часа масите в Metropolitan Club в Ню Йорк са окупирани от Зелените барети, тези които оставиха много свои войници във вьетнамската Долина на смъртта.

Така пет поредни години Еро минаваше по маршрута Варна-Хелзинки-Ню Йорк-Metropolitan Club – и обратно. С изключение на 2007 г., когато отлетя за Хелзинки, видял се с децата и внуците си, и завинаги остана във Финландия – там, където бе роден през 1935 г., завършил офицерското училище и заминал за САЩ, оженил се за финландка, децата му се изучили и се върнали във Финландия, а той се развел и се оженил за друга финландка, с която пристигна във Варна, и след като тя умря, се ожени за българка – на терасата на нейната къща се събрахме и Еро правеше барбекю. Всичко беше *well done* до деня, когато се разболя и замина за Хелзинки.

Последис

“Познанството ни започна от разказите на Еро за американските Зелени барети” – каза един наш приятел, български колега на Еро. И продължи: “Естествено говорихме за армията, за подготовката и стигнахме до войната. По това време една позната се опита да корезира английския ми и Еро отчетливо ѝ забрани да прави това.

- Ние сме войници и се разбираме прекрасно, защото говорим един език – каза той.

Веднъж бяхме на гости у един приятел и той поиска да влезем насаме в кабинета му. Тогава аз бях с военната си униформа – и Еро ми връчи полковническите си знаци на офицер от Зелените барети и нагърдния си парашутен знак. По стара американска традиция, когато те произведат в по-горно звание, следва да предадеш тези знаци на офицер, който ще ги носи с чест. Тогава Еро се разплака, а аз не можех да повярвам. Нали преди 20 години бяхме врагове!

Няма да забравя и как той изглеждаше на летището в Балчик. Аз бях на скокове с морския специален отряд за борба с тероризма. Поканих Еро да дойде. Посрещнах го на портала и го отведох до старта. Като видях парашутите, парашутистите и самолета, погледът и осанката му се промениха – имах чувството, че се върна поне 30 години назад, когато самият той е скачал с парашути. Еро направи изключителни снимки като скачахме. Като слезе от самолета имаше сълзи в очите му. А аз не можех да повярвам, че това се случва. (И до сега не мога да разбера къде точно се намира кладенеца на сълзите на истинския войник.)

Убеден съм, че това беше последния му полет с военен самолет.

Такъв го запомних него: Врага. Генерала от Зелените барети.

Казвал ми е „Аз съм един шибан пияница, женкар и дяволски добър войник.”

Повярвах му и добавих:

- И човек! За това толкова много хора те помнят и говорят за теб. А аз ще те помня Генерал Еро Тойвонен. И Романов.”

TON RICH

За Антонио Вито Костантини

Д-р Антонио Костантини е американски модел за онова, което през 1983 г. научих в Медицинския университет в Рочестър, Минесота: да превърнеш мечтите си в действие. Когато за първи път дойде в България, Тони беше на 65 години, а позитивните сили на лобознанието му бяха, като на първокурсник по медицина – знаеше всичко, което е публикувано за фунги (гъбички), фунгални токсини и антифунгални лекарства. Той концептуализира знанията си в фунгалбионна хипотеза, която започна да популяризира чрез новосъздадените Институтути по фунгалбионика в Германия и Франция и в Центъра по микотоксини в храната към Световната здравна организация. Публикува много статии и четири монографии, всяка повече от 500 страници, озаглавени *Hope at Last* – най-после надежда за лекуването на рак на гърдата, рак на простата и атеросклероза. И една надежда за дълголетие. Подзаглавието на всяка книга е “Храните, които причиняват, и храните, които предпазват”. Колосален труж за популяризирането на една нова превенция и терапия, която Тони беше създал – и много вярваше в нея. От март 2008-ма, когато вече го няма нито във Фрайбург, нито в Сан Франциско, не знам дали неговите научни съмишленици ще развият по-нататък фунгалбиониката.

Антонио Вито Костантини не е от сицилианската Коза ностра, нито от калабрийската Нгрангета. Италианец, роден преди през 1924 г. в Сан Франциско, Калифорния, той не знаеше нито дума на родния език на майка си и баща си, не познаваше дори *pizza napoletana* и *pasta italiana*, никога не бе ходил в Италия, и нямаше носталгия за нея.

Антонио, или Тони, както той казваше да го наричаме, е биокултурен продуцент на италиански гени и американски мему – Франка и Себастиано са 18-годишни, когато корабът “Esperanza” ги завежда в пристанището на Ню Йорк и те поемат дългото

си пътешествие към Калифорния, по местата, които по-късно ще бъдат наречени Силициева долина. В младото италианско семейство се раждат четири деца, второто от които е Антонио Вито. Тони завършва медицина в Stanford University Medical School, пациентите му оздравяват от прилагането на придобитите знания, расте броят на клиниките, които открива в градове по залива на Сан Франциско, влюбва се в американка и има три деца от нея. Вечер, след като е прегледал пациентите си, изпива половин бутилка уиски и пакет цигари – поддържа този стил на живот до 45-годишната си възраст, когато, натъжен и уплашен от ранната смърт от рак на белия дроб на брат си, спира пиенето и пушенето. Има ли причинно-следствена връзка или не, но точно тогава се жени за втори път – 18 години по-младата от него германка Зигрид ражда четири деца и след години Тони, Зиги и Тоня, Антон, Йохан и Себастиан започват да живеят в две къщи – едната в Фрайбург, Германия, другата в Сан Франциско, Калифорния.

В края на 1980-те, докато персоналът на неговите клиники работи упорито в Калифорния, д-р Костантини решава отново да се завърне към научната медицина – неговата хипотеза е, че повишена консумация на храни, които “узряват” чрез гъбички – хляб, сирене, бира и други – са вредни за здравето на човек – повече, отколкото храни, богати на холестерол. Финансово напълно осигурен, той търсеше съмишленици на хипотезата в много университети по света – така през март на историческата за България 1989-та, д-р Костантини пристигна във Варна и изнесе лекция за “Фунгалбионика: една нова профилактика и терапия на болести”.

С Тони мислехме на различни биомедицински езици, но споделяхме общи разбирания за личния и социален живот на човека. Постепенно ставахме приятели – през април на 1989-та участвахме заедно на европейския симпозиум по атеросклероза във Виена, от там ходихме при колеги в медицинските университети в Братислава и Будапеща. Тони Костантини беше първият американски гост на новосъздаденото през март 1990-та Дружество на приятели САЩ във Варна. Тогава ние слушахме с голямо внимание

лекцията му “Аз усещам аурата на демокрацията в България”. Той с гордост ни припомни мотото на Станфордския университет: *The winds of freedom blow* (Ветровете на свободата духам). Подари на Дружеството един голям флаг на САЩ, а Зиги “осинови” едно надарено българско момче-цигулар в тяхното частно музикално училище “Kinder Akademia” във Фрайбург. През 1991 г. аз изнесох лекция във Фрайбург, организирана от Тони. Бях една седмица гост на къщата му, отрупана с цигулки, картини, книги и хладилници.

- Джордж, каза Тони - може да пипаш всичко в тази къща, освен Зиги. Спазих с лекота съвета му, защото това е мое традиционно разбиране за приятелските отношения. Не докосвах Зиги, нито цигулките, вземах някоя книга, сядах в градината и правих онова, което Тони беше спрял да прави, когато навършил 45-годишна възраст.

Като се върнах във Варна участвах на един международен симпозиум. Срегнах един колега от Сан Франциско - за мен това означаваше да се сетя за Тони Костантини. Показах визитката му, колегата я прочете и каза с умиление: *He is ton rich* - той е много богат!

- И много човечен - отговорих му аз.

ЛЮДМИЛ СТАНЕВ

Профил на половината път на живота

Д-р Людмил Станев е роден на 11 август 1959 година във Варна. Сега живее във Варна-София-Пловдив. Може да го срещнете и в амфитеатъра “Аполония” в Созопол, на плажовете на остров Крум и в Les Deux Magots - парижкото кафене на Камю, Сартър, Пикасо и Хемингуей. Някоя събота е в “Atmosphere Beach” край морето на Варна. Людмил Станев има син на име Мишо и “Няма такава книга”, “Неприятният татарин”, “Ненакърнимо”, „По малко”, “Приятели мои“. Автор е на сценария „Клиника на третия етаж” и шоу спектакъла “Какъв прекрасен свят”. За книгата си “Малка нощна приказка” получава награда “Христо Г. Данов”

през 2004 г. “Людмил е майстор на късия разказ, какъвто няма в българската литература – каза литературният Младен Влашки на премиерата на “Приятели мои“.

„Отказването от четене е много трудно, почти невъзможно. Но все пак може да опитате, като от силни минете на слаби текстове и накрая на ...партийни програми и предизборни обещания. Така ще стигнете до отбращение от четенето“. Това е написано от Людмил Станев в разказа „Четенето като опияняващо удоволствие“ в книгата му „Ненакърнимо“.

Когато се притесняваше защо се занимава повече с писане на разкази и театър, а не с медицина, която беше завършил с отличие, често си говорехме с майката на г-р Людмил Станев. Веднаж тя ми каза, че писател не е професия, а диагноза.

Времето минаваше. Людмил все повече пишеше разкази и стихове. И все повече се отдалечаваше от докторската работа. Докато един месец я напусна. През последните 15 години публикува седем книги и написа няколко сценария за кино и театър. Читателският интерес преиздаде книгите му в големи тиражи. Така г-р Людмил Станев стана известният писател-поет-сценарист Людмил Станев.

А като ученик е играл футбол и крикет в отбора на „Черно море“...

Людмиле, Людмиле, знаеш ли кога майка ти се поуспокои отново диагнозата, която ти бе поставила? Когато в предговора на „Ненакърнимо“ написа „Не съм писател“. И до днес, заради мъдростта на майка ти, това ми звучи като „Не съм диагноза“. Тогавя тя ми каза, че вече си излекуван. Потвърди го и самият ти, особено с „Адажио“, “Реквием за баи Йордан и китовете“, “На старите поети (тъжна румънска мелодия)“, “Приятели мои“... И “Фотоувеличение” на един “детски профил”.

Не е така обаче с една друга диагноза, поставена за нас, българите, от чешкия професор Константин Иречек. През декември 1881 г. той написал: „За мен най-лошото в България е чудесното наслаждение, което тук имат хората да се преследват един друг и да развалят един другимо работата“. Не вярвам, че ако кажем „Не сме българи“, ще осъзнаем диагнозата си и ще се излекуваме. Трябва да сътворим своите адажио, реквиими, поети, учени... И *детски про-*

фили. А когато не можем, да не пречим на гругите да ги направят. „Когато седите във влака, помислете за това“ – пише Людмила Станев в разказ за диференциална диагноза на буквите Е и Ш.

Да, има такава книга!

Имената на кръчмите в Лондон са колоритни – една от тях е “Half way to the sky” (Половината път до небето).

Людмиле, Людмиле, кога ще отидем на Лангерхансовите острови и каква нова книга ще напишеш през 2059?

(Лангерхансовите острови са група от клетки в панкреаса, открити от Paul Langerhans през 1869 г. – те секретират инсулин и други хормони, регулиращи концентрацията на глюкоза в кръвта.)

ИВАН ИВАНОВ VERSUS JOHN SMITH

През 2009 г. 175 869 българи носят името Иван, в западните страни милиони хора са John. Има ли взаимно уважение между Иван Иванов и John Smith? И защо, когато един германец направи нещо неприлично, българите и сърбите не казват пренебрежително „германска работа“, а ако го направи българин и сърбин, германците казват „балканска работа“? Сега нещата ще се балансират ли с „европейска работа“?

Спомням си лекцията „Недостиг на взаимно уважение“ на наш професор по изкуство преди повече от 20 години в Хайделберг – професорът каза, че ние уважаваме постиженията на западните страни, но е желателно и те да уважават нашите. Преди пет години изнесох подобна лекция в Рим – заглавието беше „Диоген в Европа: *Ното reciprocans quaequo*“. Говорих и за трибология на междуличностните „приплъзвания“. От гръцки *tribo* (приплъзвам се), трибология е наука за триенето на повърхностите на материали – целта е постигане на по-висока ефективност и по-малка загуба на взаимодействиящите си повърхности – корозията и ерозията са едни от обектите на изследване, защото всяка година от тях се губят милиарди долари. А от корозията и ерозията на човешката трибология – още повече.

ТОВА НЕ Е ЧЕСТНО!

Тези дни един мой колега беше избран за президент на Индийското гружество за проучване на диабета. Това беше отразено и в *The Hindu* – един от националните вестници на Индия. След като прочетох новината за колежата, попаднах на статия, озаглавена *Might is Right* – правото е на силния. Там се обсъждаше кой точно е автор на публикуваната през 1890 г. книга със същото заглавие и гали Дарвин е прав, че в еволюцията преживява най-преспособеният. Статията завършваше с извода, че “ние трябва да сме по-силни, за да се борим със силния” (*we have to be mightier to fight might*).

Тогава си помислих за човешките права – една от най-рекламираните максими на демокрацията. Както и в груги социални и политически доктрини, дяволът е притаен в детайлите. И когато президенти, подкрепяни от премиери, изгубят моралните си компаси, изпращат самолети, които пускат бомби в Белград, Нови сад и Ниш през 1999 г. И в Ирак, където от март 2003 до април 2009 г. войната за човешки права и демокрация уби повече от 650 000 мирни иракчани, 9 315 иракски войника и полицаи, 4 342 американски войника, 318 войника от армии на други страни, включително 13 българи, и 164 журналисти.

И в България има различни прояви на “демократични войни” – една от тях искаше да не се учи “Аз съм българче” на Иван Вазов, гругата – да забравим кирилицата и да пишем на латиница, третата ни убеждаваше, че е нямало баташко клане, нямало е и турско робство, имало е османско присъствие. И още, Open Society Institute, който е козметична мимикрия на постулатите на отвореното общество на сър Карл Попър, е в действителност “шорош-изация” или в американизираното ѝ произнасяне “сорос-изация” на *second hand* страни, като Албания, Азербайджан, Армения, Босна и Херцеговина, Грузия, Косово,

Киргизстан, Македония, Молдова, Румъния, Сърбия, Таджикистан, Турция, Узбекистан, Черна гора. И България.

Тост нещо, което лорд Томас Маколей е изрекал по-откровено на 2 февруари 1835 г. Тогава, в английския парламент, той казал: “Аз обиколих цяла Индия и никъде не видях нито един просяк, нито един крадец – видях богатство и висок морал. Аз мисля, че ние няма да можем да завладеем хора с такива стойности освен, ако не разрушим основите на тяхното духовно и културно наследство. И следователно предлагам да заменим образователната система и културата им и индийците да започнат да мислят, че английската култура е хубава и по-голяма – и така Индия ще изгуби достойнството и родната си култура и индийците ще станат такива, каквито ние искаме – една наистина завладяна нация. Ние трябва сега да направим всичко възможно да формираме класа, която да бъде преводач между нас и милионите, които ние управляваме – класа от хора; индийци по кръв и цвят, но англичани по вкус, по мнения, по морал и по интелект.” Този проект на лорда, известен като *Minutes on Indian Education*, превърна Индия в най-голямата англоезична страна в света.

That's not fair! – знаят го и капучино маймуните на чаровната американка Сара Броснан.

ЯПОНИЯ

Логограми, изписани с пиктограми – в японския език гумите се изписват с „картини“, наричани канджи (от „кан“ – старото име на Китай, и „джи“ – знаци). След прогимназията японецът знае 881, след гимназията – 1 850, след университета – 3 200 канджи – гостатъчни да четете вестници, списания, писма, документи. За другите канджита има речници. Юкио Ямори, Хироши Ямамото и Шигео Цукахара са световноизвестни професори – те рядко ползват речници – всеки от тях знае повече от 10 000 канджи. И може да види 15-тия камък в *Roanji garden* в Киото – въпреки че където и да седне друг чо-

век може да види 14 камъка, а 15-тия остава скрит от погледа му. Посланието на Буда е, че трябва да сменяш посоката на наблюденията си, за да видиш цялостната картина на нещата и явленията.

През 7-и век японският принц Шотоку в писмо до Китай изписва името на своята страна с две канджита: „ничи” (слънце) и „хон” или „пон” (корени, произход). Японците наричат страната си Нихон или Нипон, което означава „страна на слънчевите корени”. Така „слънце” и „корени” се срещат за първи път в „нихонго” (японския език) – получава се метафора, нещо по-хубаво от „изгряващо слънце”.

Подобно на саке, че е ракия, а то е вино от ориз, Страна на изгряващото слънце, като име на Япония, е неточно (както и легендата за японската любезност).

НАМАОКЕ

Караоке („кара” – празен, „оке” – оркестър; ти си певец) тръгна по света от Япония. Негов вариант е намаоке („нама” – свеж; оркестър свири на живо, ти пееш) – най-хубавото намаоке е „Ваташино-мичи” (Моят път) в Изумо – *тагнит опус* на Юаса сан – бивш учител по пиано. Казваш му коя песен искаш да изпееш, той ти дава нотите и текста, излизаш на подиума при оркестъра, вземаш микрофона и пееш. Другите те слушат, ният или танцуват.

Само Юаса сан и жена му имат една и съща роля всяка вечер: той свири на пианото или с тропнета, тя сервира. Когато няма желаещи да пеят, Юаса сан сам свири и пее – най-често енка (като нашите градски шлагери) или свои композиции.

Ролите на всички свършват точно в полунощ. Ако бутилката ти с уиски не е изпита, оставяш я на жената на Юаса сан – тя ѝ закача медальонче с името ти и бутилката те чака, докато пак отидеш във „Ваташино-мичи”.

КАЕРУОКЕ

Има и още едни японски оркестри – каеруоке („каеру” – жаба). Независимо дали ще е годината на заека или пълха, през април–май всички японски жаби се надпреварват да пеят. В първите дни на април се напълва с вода „тамбо” (оризово поле – геометрията му е подобна на бургаските солници), посажда се оризът, оризът покълва, жабите идват и всяка вечер изпълняват своите композиции – репертоарът им е по-беден, но по-креслив от този на радичковите врабчета – „сто гайди” са камерна музика пред хиляди жаби. В нощите на първите им концерти заспиваш по-трудно, след това така свикваш с тях, че всяка музикална пауза те събужда. През есента оризът е пораснал повече от метър, жабите отдавна са напуснали „тамбото”, реколтата се прибира и започва да пълни чиниите и чашиите на японците. Тогава – за компенсация на липсата на каеруоке – можеш да прочетеш „Сто жаби” – книга с хаіку на Мацуо Башо:

*Чуй! Една жаба
скочи в тишината
на старото езеро.*

АДАЧИ САН

– Тудей файф гесто – ю енд агър фор – ми казва Цутому Адачи всяка вечер, като се връщам от лабораторията в университетския хотел.

Дали гостите са четирима или петима, можеш сам да разбереш – ако има четири чифта обувки в предверието, означава, че в хотела са се прибрали четирима гости – така традицията „събуване на обувки” има не само хигиенна, но и информационна стойност – можеш да разбереш и колко са мъжете и жените, прибрали се в хотела.

- Турей файф гесто - ю, хасбанг енд уайф, енд магър енд сан
- казва Цутому Агачи.

Само той знае третия вариант на мъж-жена.

Няма значение дали ще е преди или след полунощ, Агачи сан очаква и най-късният гост да се върне в хотела. Пиете по няколко глътки Suntory и си разменяте *Good night* - само тези думи означават за Агачи сан, че е свършило работното му време.

ХИНОМИСАКИ

От Изумо до Хиномисаки е около 20 километра - пътят следва релефа на брега на Японско море. Ако вървиш пеша по брега, пак можеш да стигнеш до Хиномисаки, но морският бряг е много скалист - това обаче не е единственото неудобство на такова пътуване - ако тръгнеш по брега, не можеш да спреш във винарната на префектурата Шимане.

Вече са изминали 25 минути в колата и ти си в Хиномисаки - тесните улчкчи ти напомнят за Созопол и Несебър. Още преди да си слязъл от колата, усещаш кулинарното изобилие на „сто петдесет и три“ вида риби - иваши, сабе, сама, аджи, унаги, хамачи, салмон саке (с хайвера икура), магуро, ика („октопод“ с 10 крака), тай - с червената кожа, поднася се за „добре дошъл“ с ориз, кулинарно станал червен - за японците червеният цвят е символ на щастие, защото слънцето и огънят са червени.

В Хиномисаки рибата е повече от ориза. И още - раци, миди, водорасли, охлюви - в различни вариации на цветове и форми - и разбира се сашими (сурова риба) и суши (тънко парче сурова риба или мида върху ориз) - „Ойши, не!“ (Вкусно, нали!).

Животът на цялото Японско море е събран в Слънчевият поглед от хоризонта към морския нос - името на Хиномисаки. С 39-метровия фар - най-високия в Япония - когато си на върха му, виждаш винарната на Шимане.

МНС ИЛИ ВНОС НА ПЕПЕРУДИ ОТ ИРЛАНДИЯ

Европа не е просто територия, Европа е концепция за хуманна ценностна система – казва „Противозачатъчната Мери“, която по-късно става „Нашата Мери“ – Мери Робинсън – президент на Ирландия (1990–1997).

Тогава Негово превъзходителство посланикът на Ирландия в България Джефри Кийтинг, обяснявайки, че в Ирландия първопричината за икономическото е психологическото чудо, каза: „Не мисля, че става дума за някаква написана стратегия. По-важното е друго: в началото настъпи една генерална промяна на настроението. Тогава нещата започнаха да се задвижват в правилна посока“ (от „Един гъблинчанин в София“ – интервю на Марина Караконова, вестник „Дневник“, 2 февруари 2007, стр. 11–12).

Като в победението на нелинейните динамични системи, катализатор за големи позитивни събития може понякога да е т. нар. минимална необходима промяна (*minimium necessary change* – МНС). В атмосферата например локални, малки явления могат да породят верига от действия, които да доведат до големи, глобални промени в екосистемата, въпреки че като цяло тя е детерминирана и няма случайни параметри. В теория на хаоса този феномен е метафорично известен като ефект на пеперудата – наричан така от заглавието на лекцията „Може ли движението на крилата на пеперуда в Бразилия да направи торнадо в Тексас?“, изнесена през 1972 г. от Едуард Лоренц пред AAAS (American Academy for the Advancement of Science).

Кои са ирландските пеперуди? – халбите с „Гинес“ във всички дни на годината и особено на 17 март – деня на свети Патрик, рокмузиката и „Ривърденс“, споменати от посланик Джефри

Кийтинг. Или “Водният паяк” на поета Уилям Бътлър Йейтс – носител на Нобелова награда за литература през 1923 г.?

И още ирландски мотиви: на 23 януари 2007 г. правителството на Ирландия представи новия си Национален план за развитие (2007–2013 г.). В него е вложена исторически голяма сума пари – 183,7 млрд. евро – за икономическата, социалната и образователната инфраструктура на страната (от тях за наука – 20 млрд., за образование – 25,8 млрд.). Но това вече не са перепрудци, а програмата „Да трансформираме Ирландия – по-добър живот за всички”. Ето как една реална политика, съпричастна с човешкия живот, в страна с подобни на нашите проблеми през 1980-те, ражда келтския икономически тигър в края на 1990-те години (както преди това в Сингапур се появи азиатският тигър).

Желателно е следователно много радикално да се замислим (I) как да трансформираме нашето мислене от негативно в позитивно, (II) как „да настъпи генерална промяна на настроението ни”, (III) как да открием нашите „Гинес”, рок банди и танцьори – или може би вече ги имаме, и (IV) как да премахнем наслоеното с годините негативно мислене на западноевропейците за балканските народи. Защото Петър Берон, Борис Христов, Йордан Йовков, Пенчо Славейков, Пею Яворов, Джон Атанасов, Асен Йорданов, Илка Попова, Дечко Узунов, Панчо Владигеров, акад. Асен Харджиолов – младици, Гена Димитрова, проф. Камен Узунов... не им стигат, за да не определят една българска постъпка с арогантно „балканска работа”.

Как да стане трансформацията на нашето мислене, когато ние самите продължаваме, дори със задоволство, да се иронизираме – по повод и без повод повтаряме, че сме нобелисти по завист и байганьовци. Тази автоагресия няма да ни направи по-малко завистливи – такива има и в други страни по света. По-възпитателно е с позитивни български примери да се мотивираме за промените, които трябва да направим в страната ни, за да стане тя „хубавото място” за българите.

Това ще можем да видим и нашите пеперуди: Васко Василев, Борис Христов, Александър Морфов, Кирил Маричков, Самуел Финци, Илия Троянов, проф. Михаил Давидов, г-р Дарина Кръстинова, доц. Коста Костов, Стоимен Стоилов, Михаил Мутафов, Стоян Алексиев, Веселин Топалов, Димитър Бербатов, Людмил Станев, Христо Шопов, Люба Лукова, Свилен Димитров, Антони Христов, Момчил Карамитев, Евгени Томов, Калоян Махлянов (Котоошу)...

Негово височество посланикът на Ирландия „се приведе и започна бавно, тихо и замечтано да говори на езика на келтите: когато не си силен, трябва да си умен”.

И да имаш пеперуди.

PS: Американският математик и метеоролог Едуард Лоренц предлага заглавие на лекцията си, в която се размахват “крила на чайка”, но председателят на научното заседание на 139-та конференция на AAAS ги замества с “крила на пеперуда” – и така не чайките, а пеперудите стават птици на “Същността на хаоса”. Историята започва от разказа “Глас на бурята” на Рей Бредбъри, където смъртта на една праисторическа пеперуда променя резултатите на едни президентски избори. Във философски контекст “крилата на пеперудите” ни учат, че крайните резултати на дадено събитие зависят от MNC в началото – накратко, крайт зависи от началото.

Напомня на нашето “генят се познава от сутринта.”

TERRA RUMANEASCA

Мащаби на мислене и действие

Ще опиша как едни хора са научили философията на действие (в Румъния), а други, постоянно оплакващи се, чакат някога да действат вместо тях (в България).

На латински Terra Rumaniasca означава румънска земя. На румънски *Țara Rumaniasca* е Власия – земята между южните Карпати и Дунав. Тук пиша за цяла Румъния, включваща Власия, Трансилвания и Молдова.

Прегистория

Тогава – през 1991 г. – не повярвах на това, което ми каза един приятел от Бургас, завършил медицина в Букурещ, който през 1970-те отиде на екскурзия във Виена и от там – в Лондон. Как да му повярвам, след като българският фолклор за Румъния често изразява негативни, „мамализарски” представи за тази страна. А бургаският приятел от Букурещ-Виена-Лондон ми беше казал: „(Преди години) когато румънецът отиде в Америка, иска да стане инженер, а българинът – зидар”.

Варна-Клуж

Сега обаче видях, че не само географските, но така също културните и академичните мащаби на Румъния са значително по-големи от тези на България – резултатите на това „проучване” се отнасят предимно за Клуж-Напока, сравнен с Варна.

Славяни и прабългари е възможно да са внесли вариации в генофонда, но според съвременната историография и антропология румънската нация е конгломерат на даки и римляни, превзели през 106 г. Дакия и основали легионерското селище Напока – „зад гората”, в сърцето на Трансилвания. След това Напока – забравян и възкръсващ във времето – се превръща в проспериращ град, наричан Клуж, и от 1974 г. – в Клуж-Напока – клисура и седем хълма, между които тече река Сомеш. Повечето стари църкви и къщи са в стила на късната готика и улиците са по японски чисти.

На 1 декември 1918 г. на юг от Клуж-Напока, в град Алба Юлия, е подписана декларацията за обединението на Власия, Трансилвания и Молдова – затова първи декември е национален празник на Румъния. На 23 ноември 1919 г. в Клуж-Напока проф. Юлцу Хацегану изнася първата лекция на румънски в новооткрития Университет по медицина и фармация, кръстен по-късно на негово име.

На 5 декември 2007 г. в Националния румънски театър и опера се проведе Gala Extraordinara „Medicina, Arta, Cultura” – церемонията за връчване на почетното академично звание *Doctor Honoris Causa*. Така в матрикула на този 88-годишен уни-

верситет бе вписано за първи път името на български учен – наред с имената на двамата Нобелови лауреати за медицина – Джордж Паладе и Гюнтер Блобел, удостоени със същото почетно звание през 2003 г.

Мащабите

Самото наименование на румънската „Gala” – „Медицина, изкуство, култура” – говори за по-големи мащаби на мислене от тези в България, където рядко има академично събитие, обединяващо тези три висши прояви на човешката мисъл и дух – ние сме по нарцистичните паради на политици и конюнктурни интелектуалци. Корените на различието са предимно в трансфера на културните, не толкова на биологичните гени – въпреки че сме географски близници и че споделяме една вяра – ортодоксалното християнство. Вероятно и затова, че Мирча Елиаде, Йожен Йонеско, Емил Чоран, Джеордже Енеску, Джордж Паладе и Ана Бландиана се различават – в тяхната привързаност и отговорност към родината – от нашите емигранти Христо Явашев, Юлия Кръстева...

И още: диктаторът и диктаторката на Румъния бяха убити в първите дни на революцията през декември 1989 г., докато в България охраняваха диктатора и сега внучката и охранителят му участват активно в политиката и бизнеса на страната.

В цифрови измерения Клуж-Напока и Варна си приличат само по броя на населението – по 500–600 хиляди живеят във всеки един от тях. И по това, че в Клуж (наричан тогава Коложвар) е роден един от кралете на Унгария – Матеш Корвин – син на известния във Варна Янош Хуняди, който през 1444 г. удва да освобождава България от турско робство. Оттук нататък мащабите на мислене и действие са 2–10 пъти по-големи в Клуж-Напока, сравнени с тези на Варна.

Клуж-Напока

Броят на студентите тук е около 70 000 – от тях 50 000 учат в Университета „Бабеш-Бояи”, където има 21 факултета и се преподава на три езика – румънски, унгарски и немски. В града има още пет сръжбавни университета, кон-

серватория, художествена академия и три частни университета. В Университета по медицина и фармация се преподава на румънски, френски и английски – на повече от 1 000 студенти за учебна година: по 250 румънци учат медицина и стоматология, 150 румънци – фармация, 300 студенти от френски говорещи страни и 150 студенти от английски говорещи страни учат медицина, стоматология или фармация. Университетът има собствен триетажен хотел, ресторант, стадион, плувен басейн и триетажна библиотека. Напомня ми за Рочестър, Минесота, където всичко е Mayo (Mayo Clinics, Mayo Foundation, Mayo Medical School, Mayo Theater) – в Клуж-Напока всичко е UBB (University Babeş-Bolyai) и UMF (University of Medicine and Pharmacy). И разбира се – „Самотният овчар”, идващ от флейтата на Георге Замфир, и “Четири месеца, три седмици, два дни” – филмът на Кристиан Мунгиу, който спечели Златната палма във Венеция през 2007 г.

Варна

Броят на студентите тук е 15-20 000 – от тях 10 000 учат в частния Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”. А в Медицинския университет има около 300 студенти за учебна година, 20-25 от които се обучават на английски език. Университетът има един апартамент за гости и част от един етаж за библиотека.

И още – нито пред сградата на театъра и операта, нито пред университетите се виждат изправени основателите на тези институции – мащабите тук са в порядъка на бюстове – паметникът на цар Калоян е миниатюрно копие на паметниците на румънските крале.

Клуж-Варна

След седмично гостуване в Клуж-Напока България ме посрещна с „Вече *каютвате* в Румъния” – където пише, че българите ходим да работим в Румъния, защото заплатите там са високи.

Все пак химнът на България за първи път звучи в Националния румънски театър и опера в Клуж-Напока – навярно чул и от

изправените пред сградата румънски поети – Михай Еминеску (1850–1889) и Лучан Блага (1895–1961), които „знаеха всичко”, но не посмяха да го кажат, за да не се превърнат в Богове.

Послепис: Джордж Паладе – румънецът в Рокфелеровия университет в Ню Йорк – е Нобелов лауреат за медицина за 1974 г. Нобеловият комитет на Шведската академия на науките пренебрегна обаче трима румънски учени в медицината – Виктор Бабеш – през 1901 г., Николае Паулеску – през 1923 г. и Георге Бенга – през 2003 г. А поетите Лучан Блага (1956 г.) и Нукита Стънеску (1982 г.) бяха номинирани за Нобелова награда за литература.

Но Стокхолм, като гревният Рим, традиционно не отговаря на протести – *Roma locuta, causa finita* (Рим каза, случаят е приключен).

КАЖИ QOL (И ЧИСЛАТА НА ФИБОНАЧИ)

Възприетите международни показатели за благосъстоянието на човека и страната, в която живее, са три: (I) качество на живот (КАЖИ, от англ. *quality of life* – QOL), (II) човешко развитие (*human development*) и (III) стандарт на живот (*standard of living*).

През 1962 г. в Ню Йорк бе публикувана книгата *Towards a Psychology of Being* – тя постави основата на концепцията за КАЖИ. КАЖИ се определя от субективното усещане на човека да изпитва радост, удоволствие и мотивация за работата и живот – с емоционална и духовна, не само материална задоволеност. Като показател КАЖИ е сходно на „човешкото развитие”, но различно от „стандарт на живот”, който се определя от икономическия потенциал на дадена страна (покупателна способност на човека и доход per capita от вътрешния брутен продукт – за 2007 г. България е на 65-то място в света по данни на МВФ).

Неотдавна един български емигрант ми разказа, че когато се връща в Австралия, веднага след проверката на летището в Мелбърн, чиновниците от Националната осигурителна агенция го засичат и докато се прибере в къщата си, получава известие за социалните пари, които ще получава, защото временно е безработен. Това ми напомни за китайския колега, който ми разказа, че след 4-5-годишна работа в Япония, САЩ или друга „научена“ страна, веднага след проверката на летището в Шанхай, чиновниците от Националния научен институт, където е разположена „мозъчната банка на Китай“, го засичат и докато се прибере в къщата си, получава известие за хабилиране за доцент или професор и назначение за ръководител на лаборатория или институт в област на науката, в която е работил в чужбина.

Индексът на КАЖИ (life-satisfaction score) е въведен през 1985 г. от Карол Феранс и Марджори Пауърс. Определя се по десетобална система от следните основни фактори: (I) продължителност на живота, (II) образование, (III) осигурена работа, (IV) заплата, (V) свобода на словото и (VI) политическа стабилност на страната. Кажу QOL – ние все още сричаме смисъла и не познаваме практиката на КАЖИ – водещи страни са Ирландия, Швейцария, Норвегия, Люксембург, Швеция и Австралия. През 2005 г. България с 6,162 точки е на 57-о място между изследваните 111 страни в света – и изпреварва само Румъния, Литва, Латвия и Естония в Европейския съюз.

Независимо или може би точно затова някои колеги след 5-10-годишна работа в чужбина се връщат в родината. Преминават проверката на летището в София, но чиновниците в Министерството на образованието и науката не знаят, по-точно нехаят за това. При което и родната *Alma mater* изпитва същите чувства към своите „одисеевски“ възпитаници – вместо проследяване на развитието им, университетските ръководства, доценти и професори, унесени в надпреварата за звания (без знания), не предоставят необходимите условия за реализация на завръщащите се талантиливи учени. Затворени

в пространството на университета или научния институт, доцентите, професорите, член-кореспондентите и академиците като зайците на италианския математик Леонардо Фибоначи се самовъзпроизвеждат прогресивно – 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144 ... (всяко число от 3 нататък е равно на сумата от предходните две числа).

Очевидно е, че бездействието на държавата в областта на науката и образованието е стил на управление в България. Това е вреден национален феномен, политически грях, защото в КАЖИ има и епистемологичен заряд, представен от натрупаните от човека информация, знания и начин на мислене. Днес за този важен социален процес има мениджъри по човешки капитали (англ. *human resources* – HR). Това е стратегия, базирана на доказателства (*evidence-based*), за осъществяване на човешките възможности и споделената интелигентност, за позитивно стимулиране на междуличностните взаимодействия. Днес HR мениджърите най-често работят в бизнеса – целта е да се постигнат по-големи печалби на базата на качествена продукция, добре фокусиран маркетинг и висока култура на диалог между производителите и клиентите. Така знаещият е *Homo faber* – двигател на фирмените успехи.

Разгледано като концепция и стратегия, а не като партийно-политическа проява, управлението на знанията (и на званията) трябва да стане съществена дейност и в системата на образованието и науката. Относно „одисеевците” формулата може да бъде ефективна, ако университетите и научните институти имат „мозъчна банка” за емигрантите. И тя проследява развитието на „капиталите” и стимулира инвестирането им, като ги кани да ръководят лаборатории и институти в области на науката, в които вече са водещи учени в света.

„Преодоляване на различието между това, което правим, и това, което сме способни да правим, е достатъчно да реши повече от световните проблем” – дано политиците чуят тези гуми на Махатма Ганди.

Останалото е по-често купуван *one way ticket* от талантивите българи и отчуждаването им от родината. Камо цяло това ще продължава да служи на прогресиращото обективизиране на нацията и съответно – на способността ѝ да избира политици, които могат да работят за осъществяването на големия човешки и медико-социален смисъл на КАЖИ. През последните 20 години в медицината има концепция за *health-related QOL* (свързано със здравето КАЖИ). Съвременната медицина включва не само физическото и психическо оздравяване, но и КАЖИ на пациента. Както и концепцията за персонална медицина и за здравословен начин на живот – засега най-ефективните средства за дълголетие и профилактика на болести.

Посленик

Числата на Фибоначи са получени по следния математически сценарий: „Някой поставя двойка зайци на място, оградено от всички страни със стена, за да разбере колко двойки зайци ще се родят в течение на година, ако природата на зайците е такава, че след месец двойката зайци ще възпроизведе на бял свят друга двойка, а зайците ще могат да раждат груги зайчета от втория месец след своето раждане”. Леонардо Фибоначи (1170–1250) е автор на „Книга за изчисления”, където е описана и неговата задача за зайците. От тази книга Европа научава и арабските цифри. Освен Fn (числата или редът на Фибоначи) има и „коэффициенти на Фибоначи” – отношението на всяко число към следващото се стреми все повече към 0,61803... , докато отношението на всяко число към предишното се стреми към 1,61803... (виж по-горе 0,61803...) – това е прочутото „златно сечение”. Числата и коефициентите на Фибоначи намират приложения и във финансовите операции.

„На всяка човешка дейност са присъщи три отличителни особености: форма, време и отношение – и всичките те се подчиняват на реда на Фибоначи” – казва Ралф Елиът, един от финансовите експерти на Wall Street през 1930-те.

НАЧИН НА МИСЛЕНЕ И ЧУВСТВАНЕ

„Всъщност невероятното е, че съвременните методи на обучение още не са съвсем удушили свята любовознателност, тъй като това нежно растенийце изисква, освен поощрение, преди всичко свобода – без нея то неизбежно ще загине. Голяма грешка е да се мисли, че удоволствието да се наблюдава и търси може да се породи от насилието и чувството на задължение. Струва ми се, че дори зравото хищно животно би загубило лакомията си, ако с помощта на бича го заставят непрекъснато да яде даже когато не е гладно и особено ако не си е избрало храната, която насила му дават” – Алберт Айнщайн, от „Нещо като автобиография”.

В “Целта на образованието” Афрег Уайтхед пише: “Културата е дейност на мисълта и усещане за красота и човешки чувства – информацията няма нищо общо с това.” Няколко години след това – през 1934 г. – в “Скалата” Томас Елиът запитва:

Къде е възрастта, която изгубихте в знанието?

Къде е знанието, което изгубихте в информацията?

Аз се старая да уча студентите да вървят по трите основни стъпала на образованието: информация, знание и начин на мислене. Често им казвам, че трябва да чувстват информацията, за да я направят свое знание.

“Творчеството липсва в нашето образование” и “училището убива творчество” са думи на един от големите познавачи на образованието – сър Кен Робинсън ще навърши 60 години на 4 март 2010 г. Всеки учител от училища и университети трябва да знае неговите “елементи” – в книгата му *The Element* е описано как Айнщайн, Бъкминстър Фулер, Пол Макартни, Паулу Коелю, откриват навреме *своя “елемент”*, *своята “зона”*, където индивидуалните способности се развиват и постигат успехи.

И своите метафори – “Достоевски ми даде повече от Гаус” (Айнщайн).

Аз „искам да презръцам раменете на луната“, да се науча как вълната „пресова всяка своя капка, във името на/своето единство. На своето движение – и сила... там на завоя остър за Несебър/по пътя за Бургас... да превъзможна своя страх – да скоча/в студения и кристаличен въздух./В обятията на самия март – да стъпя/на тънкия му слънчев лъч и кратък/под съждовния му купол, да балансирам...” (Христо Фотев)

Казвам ги на моите студенти, защото вярвам, че ще им помогнат да са по-добри лекари и учени.

АДМИНИСТРАЦИУМ

И друг път съм стигал до извода, че сега в *Монитор-а* на централните български вестници има *24 часа Труд* за поддържане на *Стандарт* на *Капитал-а* и *Класа-та* на цензурата. Тези дни от един български американец получих новината, че е открит администрациум (AD) – най-тежкият елемент в Менделеевата таблица. По-нататък в новината пише, че AD няма протони и електрони и така има атомен номер 0 (нула). Той обаче има един Неутрон и много заместник-Неутрона и помощник-Неутрона. Този нов стар елемент е много токсичен и е във високи концентрации не само в медиите, но особено много – в парламентарите, правителствата, президентствата, здравеопазването и университетите.

За нас особено тревожно звучи съкратеното изписване на елемента, защото AD на български означава “ад”.

HOW GOOD AND YET HOW SAD IT IS

През студентските години във Варна жадно поглъщахме знания за медицината и метафори за живота. В една от тях – наивна латиноамериканска поезия – се разказваше за геца, когото

се веселят около убита от бащите им огромна костенурка, която майките приготвят за обег. Като гледал това, Хуан Мигуел Антонио казал “колко хубаво и все пак колко тъжно е това”.

Хубавата тъжна история, която ще разкажа, се случва по времето на най-голямото шоу на Земята. Добрият наш “герой” Ричард Доукинс изнася лекция за гените и мемите – след лекцията един студент му подарил тенис фланелка, на гърба на която пише *The Greatest Show on Earth*. Към него Доукинс прибавил *The Evidence for Evolution* и се получило заглавието “Най-голямото шоу на Земята: доказателства за еволюцията” – неговата десета книга, през септември 2009 г. тя се появи в книжарниците на Ню Йорк, Лондон и Рим.

Аурата на генетичната част на “най-голямото шоу” е през 1865 г. в една манастирска градина в Бърно – там Грегор Мендел кръстосва семена от грах и открива първите закони на наследствеността.

През ноември 1951 г. в King’s College в Лондон Розалинд Франклин изнася лекция за изследванията си на структурата на ДНК. Джеймс Уотсън, тогава 25-годишен, също присъства на лекцията. След това той се връща в Кембридж и заедно с Франсис Крик продължават да правят техния модел на ДНК. По същото време и американецът Линус Полинг (нобелист за химия – 1954, за мир – 1962 г.) изследва структурата на ДНК. През май 1952 г. той иска да отиде в Англия и да се срещне с Розалинд Франклин – властите на САЩ обаче не му дават виза, защото бил комунист. През януари 1953 г. Полинг изпраща на сина си, който учи в Кембридж, копие от ръкописа си за ДНК. Уотсън познава сина, прочита ръкописа, прави копие и го дава на Франклин за коментар. Тя обаче отказва, считайки това за неетично, тъй като ръкописът не е адресиран до нея. Уотсън и Крик имат и копие от кристалографския портрет на ДНК, направен от Розалинд Франклин на 2 май 1952 г. в King’s College. Така те правят „своя” модел на ДНК – завършват го в събота вечер на 23 февруари 1953 г. в стая № 103 в Кавендишката лаборатория в Кембридж. След това отиват в кръчмата *The Eagle* (Орелът) и съобщават на приятелите си, че са открили “структурата на

живота”. (След години Douglas Noel Adams - автор на известния “Пътеводител на галактическия стопанския” – се гордее, че съкратено имената му се изписват DNA (DeoxyriboNucleic Acid) – и, че е роден в Кембридж една година преди нейното “раждане”).

“И все пак колко тъжно е това” – евристичните приноси на Розалинд Франклин са омаловажени в книгата „Двойната спира-ла” на Джеймс Уотсън – арогантност или “научна” амнезия, какво точно е това да си голям учен, а да не уважаваш постиженията на колегите си? Въпросът се отнася и за *Nature* – на 25 април 1953 г. списанието публикува статията на Уотсън и Крик пред статията на Франклин. И Нобеловият комитет на Шведската академия на науките се отнесе пренебрежително към тази чаровна жена, отпадна от гетето на науката – тя се превърна във „феминистката икона”, „черната лейди на ДНК” и умря само на 38 години от рак на яйчниците, а Уотсън, Крик и Морис Уилкинс получиха Нобеловата награда за медицина през 1962 г.

„Морала търся” – отговаря Дюоген по улиците на Стокхолм.

МУЗИКАТА НА ДНК

Молекулите на ДНК са гълки двойни спирали, разположени в ядрата на клетките. Те изграждат гените, в които е кодирана наследствената информация. Защо тогава всеки се обижда, когато му кажат, че е глупав, а никой не се обижда, когато му кажат, че очите му са кафяви? (ДНК има и в клетъчни структури, наричани митохондрии – митохондриалната ДНК е кръгла, прилича на бактериалната и е в значително по-малко количество, отколкото ядрената ДНК, но това не ѝ пречи да контролира когнитивни функции на човека и така да повишава стойностите на IQ.)

През 1990 г. Националният институт за здравето на САЩ предостави три милиарда долара за проучване на човешкия геном – общият брой на гените на гаден организъм. През 2005 г.

ръководителят на проекта - онова 25-годишно момче от “Орелът” в Кембридж - съобщил, че са открити около 30 000 гена, но само два процента от тях имат работещи кодове, останалите са *junk DNA* - “боклук”, неизползвана ДНК. И още, “между двамата човека има 0.5% разлика в профила на ДНК, докато разликите между шимпанзе и човек са само 1.23%. Ние сме генетично по-близо до шимпанзетата, отколкото е мишката спрямо плъха.”

Това още повече разгневи анти-дезоксирибонуклеиновият Денис Нобъл - професор по сърдечносъдова физиология в Оксфорд - и той публикува книгата си “Музиката на живота. Биология извън генома”. Наред с другите лобознателни истории, описани в книгата, Денис Нобъл сравнява броя на човешките гени с броя на тръбите на двата най-големи органа в света - единият е във Филаделфия и има 28 482 тръби, другият - в Атлантик сити и има 33 114 тръби. Органите в Royal Albert Hall в Лондон и в Sydney Opera House са с по-малък генетичен заряд - всеки един има 9 999 тръби, докато органът в катедралата Notre Dame в Париж - само 8 523.

СНИП: БИОСЕМИОТИКА НА ДНК

ДНК е цифрова (дигитална) информационна молекула. Като биоархитектура, ДНК е двойна спирала, поддържана от комбинациите на 4 химически „знака/букви”, наречени „бази” - аденин, тимин, гуанин и цитозин, обозначаващи съкратено като А, Т, Г, Ц. Те изграждат “стъпалата” на спиралните “стълби”, при които А винаги е свързана отсреща с Т, докато Г е свързана - с Ц. Във всичките “спирални стълби” (в генома) на човека има 3 милиарда “стъпала”, научно наричани “базични двойки” (base pairs) - само “веригите до Луната” (*Nine Chains to the Moon*) на архитекта Бъки Фулър, споменати в “Earthicans”, са по-дълги от “стъпалата” на ДНК.

Тигабайтови потоци информация текат от ДНК през рибонуклеинови киселини (РНК) до протеините на клетките. Човешкият геном е енциклопедия, съставена от 600 000 000 гуми, представени в 700 тома, всеки от тях по 1 000 страници, общо 700 000 страници. Сега, във времето на системната клетъчна

биология, изникват въпроси за “манията за ДНК”, “геномът ли е програмата на живота” или интерактомиката, взаимодействието между молекулите е по-висшата изява на живота на клетките – за социалните прояви на тези взаимодействия пиша по-нататък, в “*Homo interactomicus*”. И Денис Нобъл – в статията “Mind Over Molecules: Activating Biological Demons”, където Съзнанието казва на Молекулата: “Ти си молекула, защото взаимодействаш с други молекули – *сама, ти си нищо.*” Срещата е описана през 2008 г. в списанието на Ню Йоркската академия на науките.

Single Nucleotide Polymorphism (SNP, произнася се „снп“) означава вариации в подредбата на една от 4-те букви на ДНК – те водят до нова подредба на аминокиселините в молекулата на даден протеин, протеинът става неефективен и човек се разболява от атеросклероза, хипертония, диабет, рак или други болести. Напомня ми на “човек е прекрасна гума, написана с много правописни грешки”, изречено от Йордан Рагичков.

От философски аспект „снп“ показва, че в ДНК и раждащите се от нея протеини е кодирано сакралното значение на присъствието на цялото във всяка негова част – великото значение на индивидуалността – така *One Man is a society* на Ралф Емерсън може да бъде изписано като „еден снп е една болест“. За това откритие генетиците Андрю Файър и Крейг Мело получиха Нобеловата награда за 2006 г.

НОЕТИКА И НОМО NOETICUS

Наистина ли човек живее в много сфери? В сферата на въздуха – атмосфера, на водата – хидросфера, като цяло – в геосфера, а самият човек е част от биосферата. Или от литосферата? Аз “предлагам” безсърдечните хора да се лекуват не от кардиолог, а – от литолог, може и петролог.

Сега хората, по-точно някои от тях, влизат и в сферата на мислите – ноосфера (гр. *nois* – съзнание). Появи се духовният човек (*Homo noeticus*) и ноетика (*noetics*), подобно на генетика и меметика. Появи се дори ноокрация, като политическа доктрина

на. И нооцити – клетки с изключително бързо размножаване, които изяждат света – екофагия, описана през 1983 г. в научно-фантастичната новела „Кръвна музика“ на Грег Бийр.

Така в сферата на мислите се зароди хипотезата за ноо-еволюцията, базирана на трансформация на съзнанието (не на мутации на биологичните гени, което е сравнително бавен процес) – „Това може да се случи през следващите няколко века, като резултат на хармонизация на културната и биологичната еволюция и на колективната, симбиотична интелигентност“ – каза в интервю американският писател Джон Уайт. Тогава би трябвало да спомена и Петър Дънов и неговата Шеста (Славянска) културна епоха и произтичащата от нея бъдеща Шеста раса – но това са „езерата“ на лекаря и поета Димитър Калев.

Телеологично, културата ражда и отглежда йерархия на ценности, поведение, ритуали, символи, обличане (събличане), обобщено – стил на живот, начин на мислене, религиозни, научни и политически доктрини – меметика, в която кодовете на семейството, детската градина, училището и университета имат съществено значение в културната антропология.

Концепцията за ноосферата е въведена през 1926 г. от руския учен Владимир Вернадски в книгата му „Биосферата“. Едгард Мичел е американският космонавт, който с Аполо-14 през 1971 г. се разходи до Луната. През 1973 г. той създаде Институт по ноетика, в който работи и Джон Уайт.

HOMO GRACILIS

Или, Лентин, момичето на Оубий, родено в Ню Йорк

С д-р Антонио Костантини преди 20 години във Варна наблюдавахме с електронен микроскоп клетките на аорта от зайци, заболели от атеросклероза от консумирането на храна, богата на холестерол. Между разговора за клетките, Тони ми каза: „Ти, ако обичаш микроскопа, можеш да говориш за него с „ши“ (*she*) – тя.

Василий Лавров

От векове в английския език “кораб” и “яхта” са “ши”. В Америка всяко същество, към което изпитваш сантимент, е също “ши”.

Сега моят сантимент се нарича Лептин. В превод името ѝ означава “елегантна” (гр. *leptos* – тънък). Когато стомахът ти е напълнен с храна, Лептин съобщава на мозъка и той казва “спри да ядеш”, предпазва те от напъняване. Колегите, с които работим заедно, познаваме живота на това момиче от нейното раждане – на 1 декември 1994 г. в научното списание *Nature*, том 372, страници 425-432 е изписано нейното кръщелно свидетелство. От тогава до днес – 28 януари 2010 г. – името ѝ се появи в 17 157 научни статии, публикувани в реномирани международни списания – написаха се 15 книги, провеждоха се повече от 15 симпозиума по света.

Лептин бе избрана за Мис Научен свят за 2009 г. Тя̀ като е все още непълнолетна, научният ѝ баща – Джефри Фригман, и научният ѝ вуйчо – Дъглас Гоулман – получиха един милион долара от Фондацията “Шау” в Хонг Конг – нобеловата награда на Далечния Изток.

Преди да бъде представена в *Nature*, Лептин се появи в Лабораторията по генетика на Рокфелеровия университет в Ню Йорк – на York Avenue между 63rd и 68th Streets в горната източна махала на Манхатън. Фригман е ръководител на лабораторията, а Гоулман донеси в Ню Йорк “гебелите мишки” – от неговата Jackson Laboratory в Сан Диего, най-големият резерват на генетично увредени мишки в света. Една от показаните горе-вляво симпатяги е очевидно по-гебела – на тази мишка е увреден гена в мастните клетки (адипоцити), които раждат Лептин – а мишка без лептин, яде без насита и надебелява, става *Mus obesus* (замлъстяла мишка) – за това генът се нарича *ob* – съкратено от лат. *obesus* (англ. произношение: оу бий). Така Оубий е биологичният баща на Лептин. Ако той е увреден при хората, се получава *Homo obesus* – един от най-големите врагове на човешкото здраве.

В 100-годишната история на Рокфелеровия университет има 23-ма Нобелисти по медицина. Заслужават си бюджет от два милиарда долара за 2008 г. – на Харвардския университет обаче е 20

милиарда, но там не е открита чаровната и талантлива Лептин. Но там работи Джефри Флайър, който заедно с Фригман и Гоулман, могат да получат Нобелова награда в следващите години.

Докакто подготвих лекцията си “*Homo gracilis*: Лептин, момичето на Оубий, родено в Ню Йорк”, писах на Джефри Фригман. Той ми отговори:

“Драги г-р Чалъков и колеги,

Благодаря за това, че организирате Harry Birthday Lecture, посветена на 15-тия рожден ден на лептина. Аз щях да пропусна честването на това откритие и съм ви благодарен, че ми напомнихте. Трудно е да повярвам, че толкова много време е минало от тогава. Надявам се, че вие ще имате едно хубаво тържество и ви желая радост от откритията.”

“Радост от откритията!” – когато те станат повече от радостите, идващи от примитивните удоволствия на наркотиците, алкохола, чалгата и други субкултурни сурогати, ще можем и ние да родим някоя наша “ши”.

PS: Когато един вестник публикува това есе, не показва “симптомите”, а на тяхно място постави моя фотография – да бях поне *Homo obesus*, щеше да е в синхрон с написаното. В такива случаи казваме *take it easy*, както писа Васил Лаков в “Заклучени улици”: “кажи го на английски, че целят български народ да те разбере.”

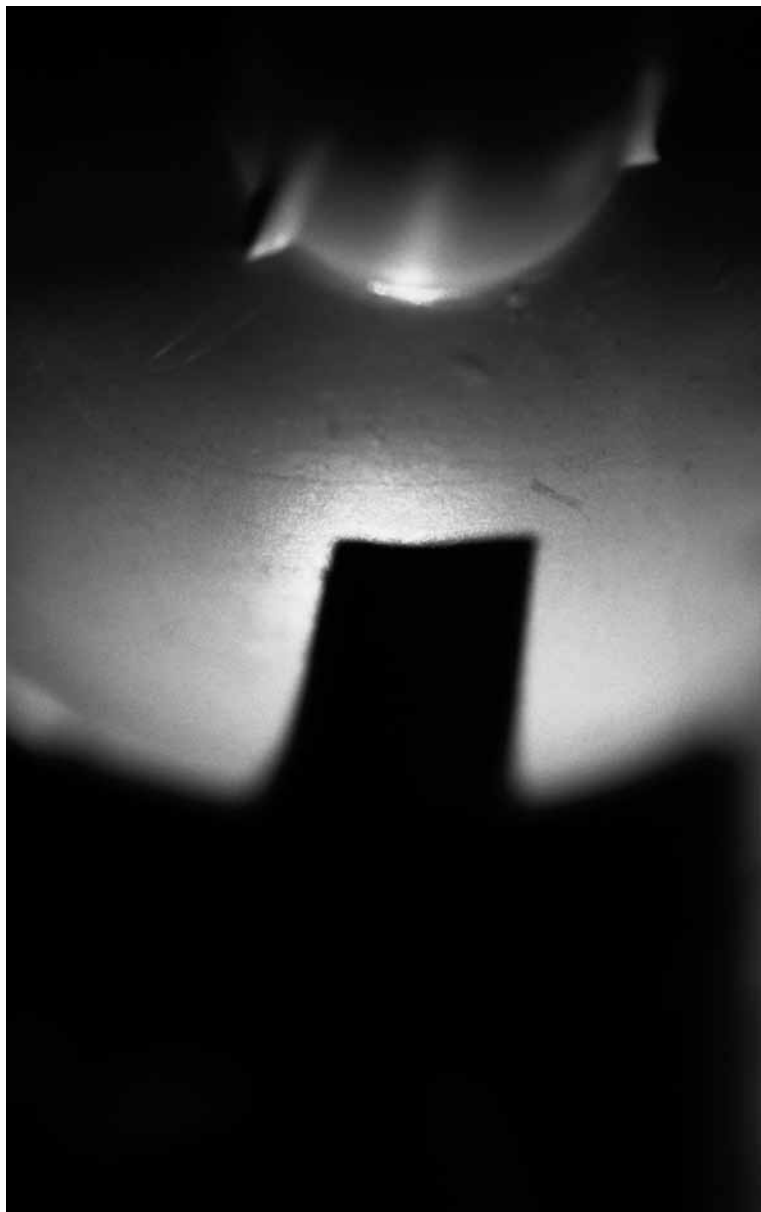
НЕВРОПОЛИТИКА И АДИПОПОЛИТИКА По случай 20-годишната свобода в България

При каадеенеца имаше развалини от стара каменна стена.... на другата вечер видях отдалеч моя малък принц седнал горе с провесени крака. И го чух да казва:

- Не си ли спотняш?

Антоан дьо Сент-Екзюпери, “Малкият принц”, Глава XXVI

Невробиологията (невронаука) е една от най-сложните биомедицински науки – мозъкът заема централно място в нейните изследвания. Човешкият мозък има повече от 100

милиарда нервни клетки, всяка една прави 5-10 000 връзки (синапси) с други нервни клетки, което означава трилиони синапси. Метафорично, само скоростта на светлината е по-бърза от пренасянето на информацията между нервните клетки – “фотоните” на синапсите се химически молекули, наричани невротрансмитери. С образи, получени чрез магнитен резонанс (MRI) и с други съвременни технологии, невронауката предоставя ценна информация за молекулната и клетъчната природа на памет, мисли, обучение, емоции. И на върха онова, което най-трудно ще се разбере – съзнание, интелект, разум.

Сега, като пиша за невро- и адипополитика, това не се отнася за биополитика в смисъла на Мишел Фуко и Джерemi Рифкин. Неврополитика, невроетика и невроикономика са клонове на невронауката, адипополитика и адипоикономика – на адипобиологията.

Година преди президентските избори-2008 американски невролози с MRI изследваха 20 регистрирани избиратели и онагледиха в цветове областите от мозъка, които се активират при показване фотографии на кандидат-президентите и при задаване на въпроси, свързани с партията на демократите и републиканците. На 11 ноември 2007 г. *New York Times* публикува статия, озаглавена “Това е твоят мозък за политиката”.

Сега аз пиша “Това е твоята мастна тъкан за демокрацията”. Адипополитиката и адипоикономиката изследват съответно политическите и финансовите аспекти на мастната (адипозната) тъкан. Защото хората в съвременния свят най-често умират от усложненията на затлъстяването – инсулти, инфаркти, злокачествени тумори. По данни на СЗО в света има около 2 милиарда хора с наднормено тегло и поне половин милиард болни от затлъстяване. От финансов аспект това са стотици милиарди евро годишно за лекуване, пенсиониране и инвалидизиране на хората, засегнати от “затлъстелите” болести – проблем, който не може да се реши без политическа воля и стратегия. За това ЕС има План за действие 2008-2013 – глобал-

на стратегия за профилактика и контрол на затлъстяването и сърдечнометаболични и туморни болести. И в “Човекът” има есе “SOS за Homo obesus”, което означава и SOS за България.

Адиποполитически анекдот

През 60-те години на миналия век италианските политици Джорджо Аменгола и Джорджо Наполитано често са ходили заедно по кафенета, канцеларии и улици на Рим. Приятелите им шеговито ги наричали “Giorgio o chiatto” и “Giorgio o sicco” – “Дебелия Джорджо” и “Слабия Джорджо”. Заради неговото “o sicco”, Наполитано достигна 81 годишна възраст, когато през 2006 г. бе избран за президент на Италия. Изводът е, че мастната тъкан играе важна роля за здравето на човека – и за политиката на Италия.

И Великобритания – Уинстън Чърчил е типичен пример за учебниците по адиποполитика. Майка му, богатата американка Дженни, го ражда през седмия месец на бремеността – според съвременната парадигма за обезитас и програмирано вътреутробно развитие това е причина сър Уинстън да е потвърждение на максимата “дебелото бебе е дебелият политик”.

Сенатори и журналисти в САЩ сега често обсъжда “is Al Gore too fat?”, “политика на мазнините” и “такси за мазнини”. Някои политици дори искат да пренесат стратегията срещу тютюнопушенето в тази срещу затлъстяването. Ще бъдат ли “дискриминирани” дебелите хора, както сега са пушачите, и ще има ли, примерно, “Бургас без дебелите хора”? – засега “представи си всички хора на света са елегантни” остава една утопична лирика на адиποполитиката.

Независимо от това, съвременното бебе се ражда с около 8 милиарда адипоцити, при възрастния те, заедно с другите клетки на мастната тъкан, стават около 100 милиарда, които, като хипофизата и хипоталамуса в мозъка, произвеждат хормони и растежни фактори за нерви. Хипотезата, че мастната тъкан функционира като трети мозък на човека бе публикувана през 2009 г. (за червата като втори мозък писах във “Фонтан на младостта”). Това обаче не означава, че колкото си “по-мазен”, толкова си по-умен!

Накратко, мастната тъкан, като мозъка, е невроендокринен орган – тя произвежда повече от 100 хормона. Според Уинстън Чърчил тя не е идеалната ендокринна тъкан, но в човешкия организъм няма по-голям ендокринен орган от нея. Приликата с демокрацията е впечатляваща.

20 години по-късно

“Спях със свито сърце, но все още не разбирах. Тогава и аз погледнах към подножието на стената и подскочих! Към такия принц се бе проточила една от онези жълти змии, които убиват човек за трийсет секунди.”

- Но има звезди и цветя, които знаят да се смеят – каза такият принц.

- И никой възрастен никога няма да разбере колко важно е това! - отвърна Екзюпери.

Освен “Малкият принц” прочетете и “есенцията” на адунополитиката, представена на таблицата.

Локализация на натрупана мастна тъкан: варианти +

СОЗО**	слаб отвън, затлъстял отвътре
СОСО*****	слаб отвън, слаб отвътре
ЗОЗО*	затлъстял отвън, затлъстял отвътре
ЗОСО***	затлъстял отвън, слаб отвътре

- Същественото е невидимо за очите - повтори такият принц, за да го запотни.

- Разбира се - отвърна Екзюпери.

+ Както за хотелите, броят на звездите означава качество, в случая – качество на здравето. Следователно, бъдете СОСО! Да се знаят тези съкращения е значително по-добре, отколкото съкращенията от преди 20 години, като ЦК на БКП, ОФ, БЗНС...

ПОЛИТИКА И ЩАСТИЕ

В една статията, публикувана през 2008 в *Psychological Science* том 19, страници 565-572, Narier и Jost описват защо консерваторите се чувстват по-щастливи от демократите.

Авторите са от Катедра по психология на Ню Йоркския университет. Те изследват връзката между политическата ориентация и чувството за щастие и установяват, че 47 % от консерваторите (републиканци, десни) описват себе си като “много щастливи”, докато при либералите (демократи, леви) този процент е 28, при което религиозни, икономически и други причини имат малко влияние върху усещането за щастие. Разликите идват предимно от влиянието на политическата доктрина върху начина на мислене – рационализирането на икономическото неравенство е характерно за консерваторите. Защото те виждат “неравенството”, като резултат от меритократската парадигма на ясно-ориентираната политическа идеология – уважението на “властта на заслужилите с труда си” изгражда емоционалния буфер срещу негативните последици от икономическото неравенство, които се посрещат в позитивна или поне в неутрална светлина от консерваторите. Учените не са изследвали обаче дали щастливите консерватори имат *feel-your-pain fashion* – онова, което е “доколко си моя, чужда болко” – ще помоля бургаския американец Илиян Иванов – психиатър в *Mount Sinai Medical School* в Ню Йорк – да направи това романтично изследване.

Иначе ляво-ориентираните “нещастници” – особено много тези в източноевропейските и латиноамериканските страни – чакат милостиня от социалните си президенти и министри. Сега – за кой ли път! – големият социален и политически въпрос в България е ще могат ли десните политически партии да направят българите по-щастливи? Ако това не се случи, за мен ГЕРБ ще означава Гастро-Езофагеална Рефлуксна Болест – най-добрият лекар за нея е професор Искрен Коцев.

БИБЛЕЙСКА ГЕНЕТИКА

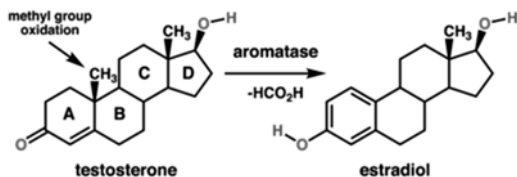
Гените са съставени от кодиращи и не кодиращи участъци, наричани съответно екзони и интрони. Мутации в екзоните за жизненоважни протеини водят до болести и чрез естествен подбор не се предават на поколенията. Мутациите в интроните обаче се запазват. Голяма част на Y хромозома (мъжката) е съставена от интрони, които складираят мутациите в поколенията. Именно тези участъци могат да служат като генетичен погнис за мъжкото поколение. При жените за тази цел се изследват гените на вътреклетъчни структури, наричани митохондрии – тези гени са кръгли, а не двойноспирални и се онаследяват само от майката.

И така *exon* означава тази част на гена, която се експресира (изявява), а *Exodus* (гр. – заминаване) е втората книга на еврейската библия Torah. Според нея всички евреи с фамилно име Cohen произхождат от един общ предшественик – Арон, брат на Мойсей. В списанието *Nature* бяха публикувани резултатите от изследване на стотици Cohanim (множествено число на Cohen). Установено е, че всеки от тях има общ генетичен маркер на Y-хромозома – това предполага, че Cohanim преминават без прекъсване през повече от 100 поколения за период от 3 300 години.

Другият важен извод е, че жените Коен са били верни съпруги. Изследванията ще покажат дали е така и с фамилията Леви.

Наскоро антрополозите откриха митохондриалната Ева и Y-хромозомният баща, които за първи път се срещнали в райската градина в Едем и там била змията, която каза на жената, че няма да умре, ако яде от гърбото за познаване добро и зло, но жената взела от плодовете му и яла, па гала и на мъжа си да яде, защото гърбото дава знания, но Бог знае, че в деня, в който вкусат от плодовете, ще им се отворят очите, и ще бъдат като боговете, знаещи добро и зло (перифрази от Битие 2: 8, 9; 3: 4-6). Защо Бог не е искал хората да познават добро и зло, е сюжет на философията, а тук пиша за библейска генетика.

От Битие 2: 21-23 знаем, че Господ Бог създава жената от реброто, взето от мъжа. Молекулното обяснение на този произход е, че женските полови хормони (естрогени) са създадени от една химическа връзка, взета от мъжките полови хормони (тестостерон). Божествената роля в хормоналната градина се изпълнява от ензима ароматаза (P450arom), показано схематично по-долу. За повече информация по библейска химия – професор Станислав Янев, международен експерт по фармакология и токсикология.

КИТАЙ

На стената в един таоистки манастир видях изписано нещо, подобно на италианското (също манастирско) *questo passa il convento* – „това е включено в договора“. Китайският смисъл е, че ти се съгласи да вървиш по този път (тао). И да правиш всичко с любов, опростено и скромно – трите съкровища на тао. Както и да не се надпреварваш да бъдеш първи в света, защото първият е изложен на разрушителните сили – в превод от китайски на английски звучи по-ясно: *as above, so below* (колкото по-нагоре, толкова по-надолу).

Един будистки монах решил да преодолее забраната за пиене на алкохол и внесъл в манастира „ханя-то“ – чисто саке, но монахът казал, че внася билково питие за лекарство – в превод „ханя-то“ означава „истинско знание“. След години така направил и един японски монах.

На китайския език „корен“ и „книга“ се изписват с едни и същи знаци, защото китайците вярват, че корените на знанието са в книгите.

Китай има и най-високия процент на увеличаване на финансирането на научните изследвания – годишно с 18 % през последните 5 години (3 % в САЩ, Япония и ЕС), – защото водещите китайски политици са хора от науката и технологиите – премиерът Ху Цзинтао е инженер по образование и той често произнася посланието „Да възродим науката. *Chinese Science on the Move*” – пише в американското списание *Science* (7 декември 2007).

Китай е най-многолюдната страна в света, има най-гълга стена, най-динамично развиваща се икономика, най-голям валутен резерв, най-богата фирма (PetroChina), най-голямо яйце – олимпийския стадион, най-голям дракон – летищния терминал, най-голям износ на стоки – и на въглероден диоксид в околната среда. Преди години най-голям враг на Китай бяха САЩ, сега – има Кимерика, икономически диалог между Китай и Америка.

СИНГАПУР

Неотдавна едно пътуване ме събра в самолета с четирима сингапурци – майка, баща и син – китайци, снахата – евразийка – очарователна амалгама от португалски и китайски гени. Сингапурците ми се оплакаха само от едно – главният остров бил много малък и се задушавал от четирите милиона хора.

Но преди години – поясни бащата – моите родители са били много бедни и искали да се върнат на Голямата земя – в комунистически Китай. И ми разказа, че през 1965 г. Сингапур става независим от Великобритания и държавата влага много средства в образованието – „Така лъвът (емблемата на Сингапур) става един от азиатските икономически тигри” – обобщил синът, докато майката през цялото време на разговора одобрително кимаше на китайски.

Не беше няма, защото за довиждане ми каза на благозвучен английски: „Вие сте първият българин, с когото имах честта да говоря, сър!”

ЯПОНИЯ

В цъфтежа е цвата – писа Емили Дикинсън.

И през 2004 г. сакура – цъфтежът на декоративни вишни в Япония – започна в края на март – първо в най-южния остров Окинава, след това сакура се изкачи на север и през островите Шикоку, Кюшу, Хоншу достигна Хокайдо – трафикът ѝ се отразява редовно в метеорологичните дневници на медиите. Японците сега по цъфтящите вишни и се черпят – ако минете край тях, най-любезно ви канят да седнете край „масата“.

Цъфтежът на вишните продължава около 15 дни – щастие то е кратко и ние трябва да му се радваме – казва гън будизмът. Сакура е също така символ на раждането – затова учебната и финансовата година в Япония започва на първи април.

Защото е красива, Сакура е и име на жена – направена е в съавторство с икебана.

Това беше изключителен шанс – вдигнаха за нас бамбуковата преграда и влязохме с жена ми в „kògo“ – учебните зали на „Тенрю-гъжи“ – един от осемте най-големи будистки манастира в Киото. Според гън будизма, за да си доволен, трябва да правиш всичко с удоволствие – заслжително условие е да си измерил тавана на собствените възможности – тогава ще си поставяш цели, които можеш да изпълняваш успешно – иначе ще бъдеш разочарован от неуспеха, което може да те отчае, фрустрира, депресира.

Именно това е сърцевината на японското „Аз познавам само удоволствието“, но не в смисъла на *I can't get no satisfaction* на Rolling Stones. Нито на *Once minutos* (Единадесет минути) на Паулу Коелю – въпреки че според международния индекс за ерекtilна функция средното време на ерекцията е 18,9 минути.

Преди 20 години като се върнах от Япония, приятелите ме питаха какво ми е направило най-силно впечатление – отговарях

им шеговито: „Където и да се обърнеш, все японци виждаш”.

По-важното е, че в Япония можеш да видиш всичко, което има в западните страни, но в западните страни не можеш да видиш това, което има в Япония – симбиоза на традиции и иновации – цяла Япония се отразява във всяка нейна изява – път на елегантност (*figa-no-michi*) на Мацуо Башо.

И стремежът търпеливо да вървиш нагоре:

Охайюв

катери планината Фузжи,

но бавно, бавно! (хайку на Кобаяши Исса)

Послепис

Какво е Япония без гейши! – но сега е силно намаляло присъствие им. От 80 000 в началото на миналия век, днес в Япония има около 2 000 гейши, средната възраст на които е около 40 години.

„Гей-ша” на японски се изписва с две канджита (китайски знаци, използвани и от японците) и означава човек, „правещ изкуство” – през 17-и век – мъже, след това – жени. Те не са антураж на къщите с червени фенери, нито хетери от вида Сафо – никои друг освен окасан („майкама”) не знае обаче какво се случва след работното време на една маико – изучена гейша.

БЪЛГАРИЯ МЕЖДУ РАДОСТТА И НАДЕЖДАТА

– Стигнахме ли, Ру? – попита Пух задъхан.

– Почти, Мечо. Мисля, че любимата ни поляна е ей там.

– Е, добре – отвърна Пух.

– Ето я, Пух – извика Ру. – Стигнахме!

На 1 януари 2007 г. и „Върви, народе възродени” запя „Ога на радостта”:

Радостта е тощ основна,

*златен лост на вечността,
на световния часовник
когелата движи тя.*

Така българският гений на Стоян Михайловски се слива – в Химна на Европейския съюз – с този на Фридрих Шилер и Лудвиг ван Бетовен.

„Европа не ни счита за нищо и с удоволствие би гледала смъртта ни” – е написал професор Боян Пенев на 28. VII. 1913 г. в своя „Дневник”. Безпокои ме, че преди няколко дни един български колега ми писа подобна мисъл от Германия.

ПОРОЧНИЯТ КРЪГ НА БЪЛГАРИТЕ

Не беше късноесенна вечер, но пак бе “сезонът на легендите и чашите” – единственият сезон на Бургас. И пак бяхме седнали в “Малкият лисик” – говорихме си за народопсихологията на българите и един от приятелите цитира по памет гуми на професор Петър Мутафчиев – след време видях, че са от “История на българския народ”, издателство на БАН, 1943 г., стр. 89. Там пишеше: “Когато прабългарите виждали сред сънародниците си някой, който особено се отличава по талант и ум от останалите, казвали, че повече му прилича да служи на Бог и го обесвали на някое дърво. Така изпращали в отвъдното надарените.”

- Такъв беше обичаят в последните няколко десетилетия и на съвременните потомци на прабългарите, които си “бесиха” всичко каърно...” – каза друг от приятелите.

След това трети продължи: “Тогава деканите и ректорите се събираха на съвет и казваха: какво да правим? Тоя човек има много хипотези, изследвания, публикации, канят го да работи в чужбина. Ако го оставим тъй, всички ще повярват в него и ще дойдат студентите и ще ни изгонят от кабинетите.

След моя съвет се сговориха да го изгонят от университета. А главните асистенти и доцентите се сговориха да изгонят и най-близките му ученици.” – след време видях, че това са перифрази от Йоан 11: 47, 48, 53; 12: 10.

Седях, като Мечо Пух, и мислих: защо се учим от прабългарите, византийците, турците, руснаците и американците? А не се учим от Аз, Буки, Веди, Глаголи, Добро (Азбуката Знай и Говори Добре), написани от светите равноапостоли Кирил и Методий. И техните сакрални послания:

*Поетни буквите, учи да говориш!
Добре е да живееш здраво на зетата!
Защото, както хората мислите,
наша е Той опора.
Изричай саовото твърдо!
Нагоре всеки да лети!
Върви! Избягвай червее!
Покорявай висотите!
(Ти) мъж, (ти) юноша, (вие) хора!
Човече!
(С) ум и разум!
Във вярна посока и с ясно съзнание.
Напред! Слава!*

Другото, макар и вярно като фактология, е *Circulus vitiosus* – ние сме в неспирната въртележка на порочните кръгове на “осана-и-разни Го”, възхвала-и-отричане, “ура-и-уу”, надежда-и-разочарование – един перманентен *film noir*; когато е наречен “Дзифт” обаче, е прекалено черен за мен (говорете с Явор Гърдев и Михаил Мутафов).

Тетро di mutamenti – “Време за промени” е книга, написана от нобелистката Рита Леви-Монталчини – време е да я прочетем. Все пак някой трябва да е Маестро, да даде позитивния тон – вярвам, че хорът е готов да запее. Иначе ще продължава песента на козите.

В “Малкият лусик” всички слушаха и пиеха, понякога само пиеха – забеляза Мечо Пух.

ОЩЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ

Италианците казват *camra cavallo che l'erba cresce* (Яж, коньо, докато тревата е зелена) – ние казваме: „Трай, коньо, за зелена трева”.

Нашето поведение е настроено негативно – американците казват: „Който работи – той ще яде”, ние казваме: „Който не работи – няма да яде” – също така децата ни пеят: „Зеленчуци, който не яде – той голям няма да порасте”.

Ние се различаваме от другите предимно във философията на действие – оплакваме се от „лошото място”, но не правим „хубавото място” – не осъзнаваме мъдростта в стиховете на Антонио Мачаго:

*Пътнико, твоите стъпки са
пътят, и нищо повече;
пътнико, няма път,
пътят се прави от твоето вървене.*

ВРАБЧЕТАТА

В „Ние, врабчетата” Йордан Рагичков пише за един циганин, който имал много циганчета – като влезли в локвата с кал, те станали по-черни от дявола – видял ги циганинът и възкликнал от умиление: „Лебеди мои!” (тях ги споменавам и в “Декалог на ученика и студента”).

През 1937 г. Маргарет Найс описва живота на неещите американски врабчета (*Melospiza melodia*) – всяко мъжко врабче знае по 30 песни и като Милчо Левиев има хиляди импровизации за тях – американските врабчета не съм чувал, но за импровизациите на Милчо Левиев съм сигурен – ако питате японците, и те ги знаят, защото заедно ги слушахме в „Джим хол” в Изумо през 1986 г.

Но от хубавата Маргарет научавам, че песните на мъжките врабчета са сигнали за запазена територия и за привличане на

колкото се може повече и по-хубави женски врабчета.

Преди няколко години американски невробиолози установиха, че „серенадите“ на мъжките врабчета стимулират деленето на мозъчните клетки – така пеещите птици разбиха догмата, че нервните клетки не се делят във възрастните мозъци. Това е нова надежда за лекуване на милиони хора с инсулт и болестта на Алцхаймер–Перусини.

ВОДАТА

*О, гъжд обиаен и печален –
по тротоарите танцуваща вода!*

Гео Милаев

Дълголетиеето е любима тема на легендите и изкуството. „Фонтанът на младостта“ на немския художник Lucas Cranach (1472–1553) показва как възрастни хора, след като преминат през водата, се подмладяват (спомена го и г-р Трейхърн в разговора за „Храненето“).

SPA (*sanitas per aqua* – лекуване с вода), Aqua Felice в Рим и Fountain of Youth в Свети Августин, Флорида, са част от сагата за подмладяващите ефекти на водата. Това се подсилва от кристалографските демонстрации на Масару Емото в „Посланието на водата“ – промяна на нейния кристален образ, когато чува „обичам те“ или „не те обичам“. Но аз вярвам на изследванията на Джеймс Глейзбрук и Данко Георгиев за ролята на подредените водни комплекси за функцията на нервните клетки.

Фонтани, спа, „емоционални“ кристали или „мислеци“ комплекси, във всички случаи водата е кислород, презгърнат от два водорода, които правят кръговрат: море–небе–гъжд.

МАЙМУНИТЕ

Преподаватели и студенти от Университета в Плимут поставиха шест маймуни – Elmo, Gum, Heather, Holly, Mistletoe и Rowan – в стая, в която има компютър – да пишат в продължение на един месец – експериментът е провокиран от теоремата, наречена *infinite typing monkey*: ако на една маймуна се предостави *ad infinitum* (до безкрайност) възможността да натиска клавишите на „пишещата машина“, майmunата почти сигурно ще може да напише „Ромео и Жулиета“ на Шекспир.

За един месец майmunите успяват да напишат пет страници, съдържащи предимно буквата S – на български може да бъде началната буква на имената на Сергей Станишев и Симеон Сакскобургготски. Когато преподавателите и студентите предоставили още време за печатене, майmunите изписали: „Simeon, go home!“.

По това време в зоопарка на Маями във Флорида на 29 декември 2007 г. на 55-годишна възраст умря Нонджа – най-старият орангутан в света.

МАГАРЕТО

Първото издание на „Целият живот е решаване на проблеми“ на сър Карл Попър е публикувано в Лондон през 1999 г.

През 14-и век френският философ Жан Буридан поставя едно магаре (*Equus asinus*) точно по средата между две купчини сено – с еднакъв размер и качество. Но магарето умира от глад, защото не може да вземе решение от коя купчина сено да яде. Този представител на семейството на конете (*Equidae*) по-късно е наречен „буриданово магаре“, въпреки че векове преди него в „Небето“ (*De Caelo*) Аристотел е описал гладен и жаден човек, който е поставен на еднакво разстояние между храна и вода, но той не може да реши да яде или да пие – и така остава гладен и жаден.

Докаато съвременните компютърни „магарета“ (наричани „арбитри“) правят бинарен избор между 0 и 1 в рамките на пико- и фемтосекунди, една млада жена от „Ловците имат самотни сърца“ на Brenda Nonnefleu е заобиколена от двама красиви и богати мъже, които се различават само по това, че единият обичал котки, другият – кучета. „Тя нямаше котка или куче, но би могла да поуска да ги има в дома си. И все пак какво – куче или котка? Главата ѝ внезапно наतेжа и тя легна в леглото си с парче кекс, четири аспирина и последния брой на *Women's World*“ – продължава описанието на колебаещата се героиня в новелата, публикувана през 1993 г. в Ню Йорк.

Или момичето – доколкото си спомням – от „Генерация X“ (*Generation X: Tales for an Accelerated Culture*), което не може да избере какво да учи – архитектура или литература – отдава се на секс и наркотици и вместо архитект или поет става нископлатена служителка в McDonald's – описано през 1991 г. от Doulgas Coupland – канадец от Ванкувър, роден през 1961 г. във военновъздушната база край Баден-Баден в Германия.

FLIP-FLOP И U-TURN

Жан Буридан препоръчва на своето магаре моралния детерминизъм: когато човек е изправен пред два възможни варианта, трябва винаги да избира по-добрия, а не по-корумпирания.

Българските политици, поставени между леви и десни купчини сено, обаче вземат от едната и от другата купчина, но продължават да властват – такава политика в САЩ се нарича *flip-flop* (от клетъчната биология студентите знаят, че в мембраните има флипази – ензими, които прехвърлят фосфолипиди от вътрешната към външната повърхност на мембраната – и обратно). В САЩ по време на кампанията за

президентските избори през 2004 г. кандидатът Джон Кери прокламираше, че е против войната в Ирак, но в Сената гласува в подкрепа на 87 милиарда долара за военни цели в Ирак и Афганистан.

Като в България – в предизборната пропаганда през 2001 г. Симеон Сакскобургготски обеща да подобри живота за 800 дни – дните минаха, народът остана излъган, той продължаваше да казва „Вервайте ми“ и крадеше гори и къщи в България.

Във Великобритания политическият „флип-флоп“ се нарича U-turn (забой на 180 градуса). Премиерът (1970–1974) Едуард Хийт в предизборната си кампания поддържаше свободния пазар, обаче неговото правителство национализира най-голямата автомобилна компания – тогава Маргарет Тачър му каза: „*You turn (U-turn) if you want to - the Lady's not for turning*“. Още една желязна kvinтесенция на консервативното политическо мислене.

НОКАУТИРАНИТЕ МИШКИ

От 20 години насам нокаутите не стават само на боксовия ринг – те се случват и в лабораториите по клетъчна биология – тук се нокаутират един или два гена на мишки – целта е да се проучи ролята им в молекулните механизми на болестите.

Тази година нокаутираните мишки донесоха Нобеловата награда за медицина на Марио Капекки, сър Мартин Еванс и Оливър Смитис. Имената на някои от нокаутираните мишки са благозвучни – NIRKO, LIRKO, MIRKO, FIRKO – при което KO означава knockout, IR – insulin receptor, а N – nerve, L – liver, M – muscle, F – fat tissue (мастна тъкан).

Интересни са и мишките с божественото име Klotho – нокаутиране на гена *Klotho* води до остаряване, атеросклероза и други болести – нали Klotho е „плетачката“, най-младата от трите майри – древногръцки богини на човешката съдба.

ПО МОТОТО ЩЕ ГИ ПОЗНАЕШ

Мото, афоризми, епиграфици, епитафици, слогани, анекдоти, каламбури, епиграми, максими, защо не и хайку – концентрати от мисъл и емоция. Изразеното с три думи мото се нарича тричленно (гр. *bendiatris* – едно чрез три).

Veni, vidi, vici (дойдох, видях, победих), написано от Цезар през 47 г. пр. Хр. в писмо от Египет до негов приятел в Рим.

Relief, recovery, and reform (облекчение, възстановяване и реформа) в програмата *New Deal* (1933–1938) на четирикратния президент Франклин Рузвелт – с цел преодоляване на Голямата икономическа депресия в САЩ.

От 1776 г. мотото на САЩ е *E pluribus unum*, от 1956 г. – *In God we trust*, от 1963 г. – *Eureka*. На Европейския съюз – *In varietate concordia*.

И *sapere aude* – мото на университета в Болоня, на Просвещението на Имануел Кант и на научната революция на Николаю Коперник, Галилео Галилей, Андрей Везалий и Исак Нютон.

Държавите прогресират, защото имат мъдри политици – и мъдър народ, който ги избира. *Ordem e progresso* (ред и прогрес) – мотото на Бразилия, научено от френския философ и социолог Огюст Конт (1798–1857) и от мотото на позитивизма: „Любовта като принцип, редът като основа, прогресът като цел”.

Excelsior (винаги напред и нагоре) е мото на щата Ню Йорк, взето от поемата на Хенри Лонгфелоу – професор в Харвардския университет. Когато от Кембридж отиваш към Бостън и минаваш през Longfellow Bridge (наречен на името на този голям поет), не можеш да не си спомниш за неговата поема *Excelsior*, написана през 1841 г. Повече от 200 години преди това Джон Харвард дарява състоянието си на университета. За да служи на *VE RI TAS* – всяка срчка на „истината” е изписана върху страниците на три разтворени книги – мотото на Харвардския университет.

DONNE DI TUTTI DONNE=

Постулат на Коста Костов. И още нещо!

През 1939 г. на международния мострен панаир в Ню Йорк е имало павилион, наричан „Футурама“ – панорама за “възможно, вероятно, предпочитано” (*possible, probable, preferable* – „three Ps”). Сега “Футурама” е програма на FOX – една от телевизиите на Рупърт Мърдок.

След Мик Джагър, Ерик Клептън, Кевин Костнър и Доналд Тръмп, италианката Карла Бруни се омъжи за Никола Саркози. Трудно е обаче да се прецени коя е “по-жена на всички жени” – Карла Бруни или Венди Денг. През 1999 г. Мърдок се ожени за тази 37-годишна по-млада от него китайка – това вече не е “three Ps” – it is just possible and preferable (това е просто възможно и предпочитано).

Карла и Венди трябва да са с много високи стойности на IQ, защото постулатът на професор Коста Костов, известна повече като “постулат КК”, гласи: “Интелектът на една жена е сбор от интелектите на мъжете, които са я любили.” Вярвам на професора и за това ще пиша за една бургазлийка с още по-висок IQ от този на Карла и Венди. Миан Миан е още млада “панда”, за да се конкурира с тях.

На гръцки *morphe*, на английски *shape*, формите ни заобикалят, разват, разочароват. Или предпазват – SHAPE (Screening for Heart Attack Prevention and Education). Деветнаесет милиона човека годишно умират от инфаркти и инсулти – най-тъжната “форма” на света.

Именно “бургазлийката с още по-висок IQ” е една “красива форма”, завършила много тъжно. Пиша история ѝ, така както ми я разказа колега, почти нейн връстник. Но преди това – на стената в кабинета на баща му, първият рентгенолог на Бургас, стои картина, показваща туберкуозна жена, застанала между “косата на смъртта” и лекар – под картината пише: *Cura i mali degli uomini con il ferro e l'anima* – “лекувай болката на хората с желязо и гуша” (Габриеле Д’Анунцио).

В разказа на колежата видях и *още нещо*: един бездушен лекар, който се появява в края на нейния живот. Родена през 1922 г., тя с достойство носеше красотата си – дар от природата, не от силикона – днешните суперманекенки Жизел Блондхен и Мила Йовович бледнеят пред нея. Само Енукур и Джереми Бентъм могат да изчеслят точно колко хедона (гр. *hedone* – удоволствие) има в тялото ѝ. Присъствието ѝ заг барплота на най-хубавите барове привличаше посетителите, жестовете с които поднасяше чашите бяха изпълнени с чаровна еротика. Не се подаде на шантажите на демокрацията и капитализма, продължи разговорите си с интелигентни мъже, работи в магазини, разболява се, оперират я, лекарят ѝ поискал 500 лева, за да получи пенсия по болест, прибрала се в апартамента си, помолила брат си да ѝ помогне да скочи от седмия етаж, той ѝ казал да не прави това. Надигнала се, преметнала крака си през терасата и цялата “красива форма” политнала – нагвечер в първите дни на ноември 2009 г., още една “тъжна форма” във времето на реформи в здравеопазването.

Когато полицията избухвала насъбраните хора, възрастен мъж натъжено казал: “Какво е Бургас без нея!” (рекушет от Добруджа в Черно море).

- Пази Боже да си красива жена и умен мъж! – допълнила една жена.

ФОРМИ

Photon – тялото на светлината – е нещо „несътворимо и неразрушимо” – така през 1926 г. го описва американският физик Джиалберт Левис. Но преди това Алберт Айнщайн вече е нарекъл фотоните „кванти от светлина” и те му донесоха Нобеловата награда за физика през 1921 г. А на всички нас – цветната палитра на света, който ни заобикаля – фотоните се разпознават от клетките на ретината и се превръщат във форми.

Сенки, алегории от пещерата на Платон, метафори, холограми, фрактали, феномени, ноумени (на Кант), *imago Dei* или реално съществуващи, „нещата, които ни заобикалят, знаят всичко”.

Запотни:

пътят знае нашите тайни

и вятърът знае колко соени са връзките ни. (Лучиан Блага)

СИМЕТРИЯ

Марк Витрувий (80–25 г. пр. Хр.) пише в третата от десетте книги „За архитектурата”: „Дължината на разперените ръце е равна на височината на човек. Пъпът е разположен в центъра на човешкото тяло и ако човек лежи по гръб с разперени ръце и крака, от неговия пъп, като център, може да се опише окръжност, която докосва върховете на пръстите на ръцете и краката”.

През 1492 г. Леонардо да Винчи рисува Витрувианския човек, наричан още Канон на пропорциите – мъж с разперени ръце е поставен в кръг (израз на гуха) и квадрат (материята) – в белжките около рисунката Леонардо да Винчи е написал *cosmografia del minor mondo*.

БЪКИБОЛ И БАРБИБОЛ

Nanografia del micro mondo е също така симетрична и красива (гр. *nanos* – гжудже; един нанометър е равен на една милиардна от метъра).

Buckminsterfullerences (buckyballs) са наносфери, съставени от 60 въглеродни атома (C60), подредени в хекса- и пентагони – физиците ги кръстиха на „земляка” Richard Buckminster (Bucky) Fuller и конструирания от него „земен” купол – като този в *Walt Disney* във Флорида и *Biosphere* в Монреал. Бъкиболс или фулъренс

са една от проявите на подреждане (алотропия) на въглеродните атоми – другите техни композиции са графитът и диамантът. Бъкиболите обаче са по-леки и по-силни от стоманата и затова нанотехнологиите все повече навлизат в съвременния свят. През 1996 г. бъкиболите донесоха Нобеловата награда за химия на Ричард Смоли, Роберт Кул и Харолд Крото.

Това обаче не можаха да направят барбиболите, въпреки че и те са наносфери, всяка една облечена с мрежа от 12 пентагона и 8 хексагона – клетъчните биолози ги кръстиха на английската изследователка Барбара Реарс и открития от нея протеин, изплитащ мрежата – клатрин. В тези молекулни мрежи клетките хващат холестерола, плуващ в кръвта – генетични промени в мрежите улесняват развитието на атеросклерозата и инфарктите. За този „риболов“ моите връстници от Тексас – Мишел Браун и Джозеф Голдщайн – получиха Нобелова награда за медицина през 1985 г. Барбара Пиърс, като Розалинд Франклин, остана в списъка на Outnobel – наред с други учени, пренебрегнати от Стокхолм.

Клатриноподобна мрежа обаче продължава да покрива олимпийския стадион в Мюнхен. Разликата е, че клатриновата обвивка на барбиболите, след като си свърши работата, се съблича мигновено. Като наричам този клетъчен процес „най-бързият стриптиз в света“, студентите го запомнят по-лесно. Разликата е, че „барби“ работят и след това се събличат, докато някои момичета се събличат, за да работят – едното е педагогика, другото – професия.

КРАСИВИТЕ МРАВКИ

Безброй изключително красиви и прекрасни форми са се развивали, развиват се и ще се развиват – писа Дарвин.

Всичко в нея бе красиво освен челюстите ѝ... Тя е красива и благородна и не знае страх – казва Сантяго за акулата мако от „Старецът и морето“ на Хемингуей. Това бе потвърдено и от

статистиката, която „показва, че годишният брой на хората, ухапани от акули, е по-малък от този на нюйоркчаните, ухапани от свои съграждани” – писа Дженифър Холанд в „Рай за акулите” (*National Geographic*, март 2007).

Не мога да разбера обаче мисълта на еволюционния биолог Едуард Уилсън – собственика на „Голямата централна гара за мравки”, събрала препарирани повече от 6 000 вида в харвардския музей по зоология. Той каза: „Никога не съм виждал мравка, която да не ми се стори красива”.

ДУМИ 1

Когато надзирателят хванал крака му и го запитал: „Усецаш ли”, Сократ отговорил: *Ohi* (Не). Но му останали сили и казал: „Крито, ние сме длъжници на Асклепий. Плати му, да не забравиш”.

Невъзвратно лошо е, когато събереш сетни сили, за да кажеш *Ciao* – последната дума на големия италиански певец Лучано Павароти.

„С три думи мога да сумирам всичко, което съм научил за живота: *It goes on* (Той продължава)” – писа големият американски поет Робърт Фрост.

През 2008 г., когато била на 94 години, мадам Барже – известен хирург в Париж, споделила на г-р Дарина Кръстинова, че вече ѝ е време да си отиде от този свят. Спряла да прави гимнастиката си, престанала да яде и да пие и след 10 дни починала.

ДУМИ 2

Когато Полоний пита: „Какво четете, лорд?”, Хамлет отговаря: „Думи, думи, думи”.

Американското лингвистично сдружество определи *subprime* (пог най-доброто) за Дума на годината–2007 в САЩ. На второ място е *ginormous* (гигантски голям) – комбинация от *gigantic* and *enormous*.

За най-важна Дума на годината е избрана *green* – гумата на Ал Гор, за която получи Нобелова награда за мир-2007.

За най-интересно съвпадение на гуми – Marilyn Monroe (артистката) и Monroe, Maryland (град в щата Мериленд). След името на артистката пише, че една седмица преди да бъде убит, президентът Джон Кенеди е бил с (в) нея – докато една седмица преди да бъде убит, Абрахам Линкълн е бил в град Монро. И още – Линкълн е избран за президент през 1860 г., Кенеди – през 1960 г. И двамата са имали генетична болест: Линкълн – синдром на Марфан, Кенеди – болестта на Агисон.

По данни на Института по лингвистика за Думи на годината-2007 в България са избрани „учители“, „стачка“, „боклуц“ и „парно“. Най-важна гума – „Европейски съюз“.

За най-интересно съвпадение на гуми – имената на Луций Сергей *Катилина* и Сергей Димитриевиц Станишев, на които Цицерон казва: „Докога о, *Сергей*, ще злоупотребяваш с нашето търпение?“

ДУМИ 3

- Остарях, тогичето ти, за нищо не те бива вече.

- Лъжеш, дядо, лъжеш. Нали ти говориш?

Робърт Пен Уорън

Имало едно време свински грип. На Биомедицинския форум в късния след обед на 2 декември 2009 г. изнесох лекция за 15-ия рожден ден на хормона на мастната тъкан – лептин. Като излязохме от аудиторията, Никифор ми каза “Дядо, Бербатов е голям футболист, ти си голям *наукаист*.”

След лекцията традиционно продължихме с течна дискусия в близка до университета кръчма. Грипът беше отзвучал от философа Александър Стойчев, но той все още накашляше. Както винаги Сашо и Никифор си говориха на философски теми – и тъй като беше във времето на свинете, Сашо му обясни,

че когато нещо няма никога да се случи, може да се каже “когато прасетата летят”. Подтекстът в случая беше, че Николфор няма да се зарази от грип на Сашо. Но този път “прасета летяха” – след няколко дни Николфор вдигна температура и 3-4 дни не ходи на предучилищната детска градина.

- Дядо, хванах *философски грип*.

- Попитах го от Конфуций или Сократ се зарази? И той ми отговори “от философа Сашо Стойчев”. За Николфор – Конфуций, Сократ и Стойчев са най-големите философи на света – за сега.

След това му прочетох една приказка от „Алиса в Огледалния свят” – за „слава и признание”, че означава „размазващ аргумент”, и за отговора на Хъмпти-Дъмпти: „Когато аз употребявам една дума, тя означава точно онова, което аз искам. Ни повече, ни по-малко!”

- Много си *бананен* – каза Николфор, което означава, че съм много банален, защото много често му чета за Алиса, Хъмпти-Дъмпти, Малкия принц, „Африканец на комин”, „Малка нощна приказка”. И:

Аз не тога. Ти бъди дете.

И върви.

И вървай,

и върви. (Христо Фотев)

ДУМИ 4

В Рим един колега пише стихове и така научих думата *vate* – поет, също така предсказател. И „всички древногръцки поети имат ярко изразена социална функция – поетите са били водачи на народа. Поетичната форма навсякъде изпреварва литературната проза” – пише в книгата *Ното ludens*.

Вероятно затова внукът ми – без да е чувал за синия перуер на Пикасо, зеления сняг на Фотев и златната вода на Лорка – нарисова син сняг, защото небето е синьо.

2009

HH4

*Сърцето ти бе в своята първа сила.
Не беше бивше то като сега.
На всички проети събрало хлорофила,
се пръсна то... Позеленя снега. (Христо Фотев)*

*По залез златното толиче
се къпеше сама в реката
и ставаше водата златна. (Федерико Лорка)*

Преди дни 9-р Вълчо Йорданов ми разказа за швейцарския си колега Карл Юнг – той мислел, че човек носи в мозъка си колективно несъзнавано на всички хора.

ДУМИ 5

За всички деца той беше „африканецът на комин“, а ние бяхме в Бургас приятели с Янаки Петров. Той „писа кратко, много кратко“,

Може още по-кратко!

Извади думите от стихотворението.

– от неговата книга „Урокът на цветята“, публикувана през 1998 г.

Напомни ми на Коста Радев:

Свършиха думите.

И плачът.

И молитвите.

... душите отлитаха.

Няма очакване.

Празнато свърши.

Забравям хронологията и вярвам, че Коста Радев е погосказал на Жан-Пол Сартър заглавието на книгата му “Битие и Нищо”.

ЕКСПЕРИМЕНТ С ДУМИ

НОМО LIBER

Индивидуалната свобода,
която си извоювал да имаш:
да следиш посоките на своя компас,
да застанеш очи в очи с *Hic sunt leones*¹,
да влезеш в *terra incognita*,
като „опа милиона петли, които на късове чупят небето”²,
да разчупиш *status quo*,
да минеш поне веднъж на „червено” по улиците на науката –
да откриеш своята зелена пътека –
да изкрешиш *Eureka!*
„Да живееш и да оставиш другите да живеят”.
Но преди всичко –
да опознаеш алгоритъма на *tit-for-tat* –
сребърното правило на човешките взаимодействия³.
Индивидуалната свобода –
ти можеш някога да я постигнеш –
нали охлювът е вече на върха на планината Фуджи⁴.

A FORTIORE

Птицата не завижда на самолета.
Рибата не завижда на делфина.
Тревата не завижда на цветята.

-
- 1 Древните римляни са пишели на географските карти *hic sunt leones* (тук са лъвовете) на територията, в която е опасно да се навлиза. На картата на София може да бъде написано „тук има депутати”, „тук има министри” и „тук има президент”.
  - 2 От „*Ню Йорк: кантора и обвинение*” на Федерико Гарсия Лорка.
  - 3 Златното правило е написано от Епикур в неговата етика на реципрочността, както и от Матей (7:12): „всичко, което искате да правят вам човешите, същото правете и вие тях”. Защо тогава Бърнар Шю казва: „Златното правило е, че няма златни правила”.
  - 4 От хаiku на Кобаяши Исса.

Човек, който пълзи, завижда
на човек, който върви.
Човек, който върви, завижда
на човек, който лети.
Човек, който лети, не завижда
на друг човек, който лети.

СВЕТИ ГЕОРГИ

Адам позна Ева, жена си; и тя зачена и роди Каин.

Битие 4:1

Легендата за Георги Победоносец, която видях изписана в една църква в Стокхолм, разказва, че в един град хората, за да се опазят от змея, решили да пожертват младите девици на града. Те обаче били затруднени от определението за „млада девица“. С взаимно съгласие стигнали до 8 000 девици, които да бъдат жертвани. Когато дошъл редът на гъщерята на краля, нещата се усложнили. Тогава Георги Победоносец поискал от хората той да убие змея, вместо те да убиват 8 000 девици. Той убил змея и станал свети Георги Победоносец.

А младите девици били *познати* от мъжете и родили 4 000 момичета и 4 000 момчета.

ЕХО НА ЗНАНИЕТО

Парменид беше учител на Зенон, Сократ – на Платон, Платон – на Аристотел, Аристотел – на Александър Македонски, професор Делчо Желязков – на автора на „Човекът“.

Това е висша йерархия в действие,

от тона до въздушката – до ехото... (Христо Фомев)

НОМО IRRETITUS

Днес милиони хора са граждани на мрежата – *netizens* (англ. *citizens of the net*) – това е *H. irretitus* (човек, хванат в мрежата – *netted in the net*).

Internet, TEDTalk, Intranet, *Cabernet* – изследвания, публикувани през ноември 2006 г. в списанието на Federation of American

Societies for Experimental Biology (*FASEBJ* 2006; 20: 2313–2320), показват, че умереното пиене на *Cabernet Sauvignon* подобрява мисловната дейност на мишки, болни от болестта на Алцхаймер. 18 милиона души в света страгат от нея – безпокоя се, че глобалното вино няма да стигне.

ВЯРА, ДОСТОЙНСТВО И ТАЛАНТ

Същият рицар на въображението, когото светът познава като Емир Костурица, вече е Неманя (Nemanja) Костурица – на Гергьовден през 2005 г. в манастир в Черна гора той прие Христовата вяра.

„Баща ми беше атеист и винаги сърбин. ОК, може би бяхме мюсюлмани за 250 години, но ние бяхме ортодоксални християни преди това и винаги сме били сърби, религията не може да промени това. Ние станахме мюсюлмани само за да преживеем турското робство” – обясни покръстването си Костурица.

ГЕОРГИ И GEORGE

Въпреки че Диоген го помолил да не стои пред него, защото му пречи да вижда слънцето, той казал: „Ако не бях Александър Македонски, щях да искам да съм Диоген”.

Аз пък, ако не бях Георги Чалдъков, щях да искам да съм журналиста Янчо Янчев заради това, което написа във вестник „168 часа” (15–21 юни 2007): „Късно вечерта, след три водки, един приятел съжали, че си тръгнал Буш, пък останал Първанов. Отгадох го на алкохола”.

Дори Гари Каспаров не би могъл да измисли подобна реплика относно Владимир Путин.

ИСТИНАТА И МНЕНИЕТО

вървят по гва различни пътища. Написано е в книгите на Парменид (VI в. пр. Хр.), живял по тези земи – каза Луиджи Алое, когато преминавахме през Калабрия.

Философът Александър Стойчев

Отвърнах му:

В демокрацията всеки може да каже мнението си, но не и истината. Диктатурата не позволява нито едното, нито другото.

САМОТА

Сам като бутиака вино

на таса без човек (перифраза по Лангстън Хюз).

Или

Сам като човек

на таса без бутиака вино.

Напомня ми за китайските въпроси:

Човек сънуваа пеперуда -

като се събудил, запитал:

човек ли сънува, че е пеперуда,

или пеперудата сънува, че е човек?

УИСКИ,

произведено от Shinjiro Torii san, се нарича “Сантори”: сан Тори основава фирмата си през 1923 г. След 50 години собственик става Кейзо Сагжи, но уискито продължава да се нарича Suntory. Такива благородни традиции има и в други страни – през 1858 г. в Англия г-р Хенри Греј публикува учебник по анатомия – за 150 години след това „Анатомия на Греј” се преражда в 40 издания, писани от различни автори. В България първият автор на учебник по анатомия е проф. Димитър Каганов – след това десетки нови автори писаха учебника, но повечето от тях не се съгласяваха да бъде наричан „Анатомия на Каганов”.

В такива случаи се казва *o tempora, o mores!*

ПЕСНИ НА КОЗИТЕ

Tragoidia (гр. *tragos* – коза, *aeidein* – пея)

I. ТЕАТЪР НА АБСУРДА

„Стъписващо и дори трагично е пространството между раждането и смъртта” – писа Йожен Йонеско.

И времето и пространството между Изтока и Запада – Балканите.

II. IL PRIMO MOTORE,

който движи човека е “волята за живот” (Артур Шопенхауер), “волята за власт” (Фридрих Ницше), “волята за удоволствие” (Зигмунд Фройд), “волята за знание”, но не в биополитическия смисъл на Мишел Фуко (*La volonté de Savoir*).

Волята за признание – научил съм това от Ралф Емерсън, Ханс Селве, Абрахам Маслоу – и разбира се от Достоевски: „Ако поискат напълно да размажат, да стъпчат и унищожат човека, да го накажат с най-ужасното наказание, от което и най-страшният убиец би се разтреперил..., то достатъчно е да предадат на работата му характер на пълна безполезност и безсмислица.”, написано в „Записки от мъртвия дом”.

III. PERPETUUM MOBILE

Ромул уби Рем.

Кайн уби Авел.

Англичани убиваха индианци, индийци и аборигени.

Испанци убиваха инки и кечуанци.

Турци убиваха българи и арменци.

Германци убиваха евреи и цигани.

Руснаци убиваха руснаци.

Американци убиваха вьетнамци и иракчани.

Други убиват американци, англичани, испанци, турци, германци, руснаци...

Антропоцид, екофагия –

“сиво лепкаво” нищо:

gray goo.

ДЕКЛАРАЦИИ НА НЕЗАВИСИМОСТТА

*И отидох на пазара за роби
Да те търся
Но не можех никъде да те намеря
Моя любов*

Жак Превер

На 4 юли 1776 г. във Филаделфия е подписана Декларацията за независимостта, подготвена от Томас Джеферсън – така се роди САЩ.

На 21 декември 2007 г. индианците от племето лакота обявиха независимост от САЩ – така в щатите Небраска, Южна и Северна Дакота, Монтана и Уайоминг ще има независима страна – Лакота. Докато нахлуят умиротворителните войски на НАТО и ООН?

Иначе гумите на Червения облак, казани при отказването му от длъжността вожд в полза на сина му – Джек Червения Облак – на 4 юли 1903 г., са сходни с тези на Томас Джеферсън за „живот, свобода и стремеж към щастие“ на американците.

„Родих се лакота, живях като лакота и ще умра като лакота. Преди белият човек да дойде в страната ни, лакота бяха свободен народ. Те имаха свои собствени закони и се управляваха сами така, както беше най-добре за тях. Бяха независими и щастливи. Тогава мъжете бяха смели и можеше да им се вярва. Младежите се грижеха за конете и любеха девоиците. Белият човек дойде и ни отне земята. Ние им казахме, че нашите земи са там, където бродят бизонът. Казахме, че земята на бизона е земя на лакота. Ние им казахме, че бизонът трябва да притежава земята си и лакота трябва да има бизони. Сега там, където бродиха бизоните, са издигнати стълбове с опъната между тях тел. Поставиха ни граници и създадоха закони за нас. Не бяхме питани какви закони искаме да следваме. Белият човек направи законите според своето желание и ни задължи да ги спазваме. Това не е добро за индианците“.

И за сърбите, българите?

Предистория: преди 400 години – на 14 май 1607 г. – 104 англичани, натоварени като в Ноевия ковчег с прасета, кози и коне – „по седем от мъжки и женски пол“, пристигат на полуостров Джеймстаун. По това време в източните райони на Северна Америка живеят повече от един милион индианци, през 1650 г. – 380 000 индианци, 58 000 европейци и 1 600 африканци, през 1800 г. – 178 000 индианци, около пет милиона европейци и един милион африканци. Не стига тази „антропофагия“, англичаните са внесли в Америка и маларичните комари, и вируси на шарките, от които умират милиони хора. През 1532 г. испанците избиват хиляди инки и кечуанци в Боливия, Колумбия и Перу. През 1857 г. англичаните избиват хиляди аборигени в Австралия. През 1915 г. турските войски избиват над един милион арменци и изгонват хиляди българи от Тракия. През 1970–1980-те години се раждат стотици хиляди албанци на територията на Косово и Метохия, които принуждават сърбите или да напуснат родната си земя, или да живеят в анклави, обградени с бодлива тел.

Изводи: в предисторията (I) има *par excellence* примери за етническо прочистване „в името на демокрацията“, (II) гиктатура се прави с революция или военен преврат, демокрация – с колонизация и (III) ние на Балканите се нуждаем от реципрочен алтруизъм и сътрудничество, а не от реципрочно етническо прочистване и сепаратизъм.

ЕКСПЕРИМЕНТ С МАЛКО ДУМИ

Колкото и да се старее,
Луната не може да свети като Слънцето.

Един гларус
кацна на водния стълб на фонтана –
в центъра на Варна.

Доверие

Ясуо Уехара ми гаде празен лист,
на който се подписа.

Николо Макиавели е казал, че е
„по-добре да бъдеш страшен, отколкото обичан”.
Аз искам да обичам и да бъда обичан – едновременно.

Формите имат спомени –
повече от 40 години жена ми е хубава.

Пролетта пограни
Докато мечките мислят, че вече е лято,
и пропускат зимния сън,
пчелите танцуват в цъфналите багем.

Тревожи ме повече духовното замразяване,
отколкото глобалното затопляне.

„Капитал” идва от „capita” –
на латински „глава”,
не „мускул”.

„Алцхаймер” –
най-неприятната детска градина за възрастни.

Доназдраве
звучи по-витално от довиждане.

В караокето *Mu way* в Изумо е приятно
да слушаш *I did it my way* на Франк Синатра.

Между хедонизма и танатофобията –
човек.

Отиде си завинаги
и няма да се върне никога -
едно и също ли е?

В смъртта
има ли носталгия за живота?

LA NINA VERDE

Двадесет години след като се роди,
тя се влюби в мен - четиридесетгодишен.

ЦВЕТОВЕ НА ЛЮБОВТА

Канадският социолог Джон Лиъ е правил интервюта с много хора с цел да разбере какво за тях означава „любовта“. През 1976 г. той публикувана книгата си „Цветовете на любовта“, където описва шест вида (цвята) любов: *Eros* (романтична любов), *Ludus* („спортна любов“ - повече удоволствие, отколкото емоции), *Storge* (партньорите са повече като приятели), *Pragma* (комбинация на приятелство и „спорт“, прагматична, „логична“ любов), *Mania* (любов с много ревност) и *Agape* (алтруистична любов - пълна всеотдайност на единия партньор).

През 2007 г. едно научно списание публикува поредната „любовна“ статия на Енцо Емануеле от Медицинския факултет в Павия, Италия - той и колегите му установиха, че гени за синтеза на (молекулите) серотонин и допамин участват в „цветовете на любовта“.

Много години преди това в „Песен на първото желание“ Лорка беше написал:

*Душа,
стани оранжева на цвят.*

*Душа,
стани цвят на любовта.*

И още:

Зелена, любя те зелена.

ОЩЕ ЛЮБОВ

По съвременни научни данни продължителността на началния, екзалтиран период на един любовен романс е около две години.

През 2006 г. списанието *Psychoneuroendocrinology* публикува резултати на същата научна група от Павия – статията описва, че кръвните нива на nerve growth factor (NGF) на влюбените са повишени в началния стадий на любовта и след това спадат до нормалните стойности.

И еректилната сила на мъжа е позитивно зависима от количеството на NGF. Японски учени установиха, че целуването в продължение на 30 минути действа лечебно на кожни алергични болести, при което кръвните стойности на NGF също се променят.

Така съвременната наука започна да декодира молекулите на любовта – сложен невросихоепидермален феномен, осъществяващ се на базата на взаимна вяра и удоволствие. С машината за магнитен резонанс това може да се документира в образи от мозъка.

Отнася се и за Пенчо и Алис.

През едно лято в края на 1970-те, Пенчо се запознал в Златни пясъци с германката Алис и двамата се влюбват, но той не можел да тръгне с нея в Германия, защото не му давали паспорт. Заминала Алис за Хамбург и започнала да чака Пенчо. По това време той получил покана да посети началника на паспортния отдел – уплашен, влязъл в кабинета, а той го посрещнал със “защо не казваш, бе човек? Канцлерът Шмид запитал българския министър-председател “защо не пускате приятеля на *meine Mutti* в Германия?” Дали му паспорт и Пенчо отлетял при Алис. Любелите се една година и Алис умряла, след седмица Пенчо я последвал.

Колкото по-възрастен, толкова по-мъдър става журналистът Петко Бочаров (90). Неотдавна той разказа тази Пенчо-и-Алис версия на Ромео и Жулиета.

Пирамидата в Лувър, Париж

NO MONOLOGUES

Ако има нежна революция, то такава е sex-and-hippie revolution. И с противозачатъчните хапчета Карл Джераси е нейният биологичен сценарист.

Карл е заченат в България, роден е във Виена, живял и учил в София и Виена - баща му е български евреин - г-р Самуел Джераси. Така той пътува между София и Виена, преди да емигрира в САЩ, а сега живее на двете хемисфери на планетата - в Сан Франциско и Лондон - през 2007 г. той беше в София.

Преди години г-р Джераси написа книга, озаглавена „NO” (nitric oxide - азотен оксиг) - газ, една от десетте най-малки молекули на света, наред с въглеродния монооксиг (CO), но за него още няма написана *science-in-fiction*, както нарича своята литература г-р Джераси.

В „NO” е описано откриването на синтеза на азотния оксиг от клетките на човешкия организъм, включително на пещеристите тела в пениса - увеличеното количество на NO напълва пещерите с кръв, което означава ерекция - на този принцип действа и виазрата - така изразът „Дай газ!” получи клетъчно и молекулно обяснение, а NO стана „Молекула на годината-1992” и донесе Нобелова награда за медицина-1998 на Роберт Фърчгот, Луис Игнато и Ферид Мурад.

Докато една сутрин на всички истински мъже им домъчня за едни български жени - в телевизионното си предаване Мартина Вачкова с увереност на статистик от Световната здравна организация каза, че „броят на сексуално неудовлетворените жени в България е много голям”. Дано тази статистика не е вярна, защото поставя тревожния въпрос: „Голям ли е броят на импотентните мъже в България?”

И така, бръсначът на Окам остави следните хипотези за обяснение на този феномен:

(I) недостатъчно „газ” в телата на българските мъже,

(II) стимулирана от демокрацията хиперсексуалност на българските жени или

(III) „Да, проблемите на вагината са комплексите на пениса” – диагноза, поставена от Александра Вал в *LiterNet* (12 януари 2000 г.) по повод „Монолозите на вагината” – режисьор Галин Стоев в Театър 1999 в София.

Надявам се, че някоя сутрин Мартина Вачкова с увереност на статистик от Световната здравна организация ще каже, че броят на импотентните мъже е намалял значително – и ще зарадва всички жени в България.

The Vagina Monologues е пиеса на американката *Eve Ensler*, играна за първи път през 1996 г. на Бродуей. „Истинско пътешествие към сърцето на всяка жена” – пише една реклама за пиесата в Ню Йорк.

Каква ли ще бъде рекламата в София за „Монолозите на сперматозоида”?

НОБЕЛ И NO

Алфред Нобел е роден в Стокхолм през 1833 г. Бил е меланхоличен човек, голям иноватор, има 93 фабрики, но смятал, че не е направил нещо важно в живота си. Не така мисли обаче световната научна общност – Нобел е голям филантроп и предоставя наследството си за награди на учени с най-високи постижения в химия, медицина или физиология и физика, също така за литература и мир. Нобеловите награди се връчват от шведския крал всяка година на 10 декември – на този ден през 1896 г. в Сан Ремо умира Алфред Нобел.

Той е откривател на динамита, взривната химия на който е нитроглицеринът. „Звучи като ирония на съдбата, че моят лекар ми предписа да пия нитроглицерин” – казал Нобел.

През 1867 г. г-р Lauder Brunton по време на стажта си в Кралската болница в Единбург открива лечебния ефект на нитроглицерина при пациенти със силна болка в сърдечната област – стенокардия, фолклорно наричана гръдна жаба. Той проучвал действието на нитроглицерина, но поради силното главоболие,

което получавал, когато го изпитвал върху себе си, решил, че не е хуманно да го предписва на пациенти. Двадесет години по-късно д-р William Murrell започва да предписва нитроглицерина на пациенти със стенокардия. Постепенно лекарството печели доверие на пациентите и лекарите, което продължава и сега. Научното обяснение е, че нитроглицеринът действа като NO – разширява артериите на сърдечния мускул, кръвта навлиза отново в тях и болката изчезва.

КОНЮНКТУРНИТЕ ЧОВЕЧЕТА

Някои имат достойнство, а други нямат и това е.
Мечо Пух

През 2006 г. в град Хобърт, на остров Тасмания в Австралия, се проведе първият международен симпозиум по човешко достойнство. Мото на симпозиума беше перифраза на „Някои имат ум, а други нямат и това е“, изречено от Мечо Пух. Достойнството като съществена проява на човешката етика и свобода беше главна тема на австралийския разговор между философи, историци, писатели и лекари.

Връщам се в България – 107 дежурни в червеното пространство „конюнктурни човечета“ започнали ентусиазирано да агитират за втори мандат на „Първанов – президент“.

И се питам защо през 1956-а и 1968-а не агитираха срещу танковете на Червената армия и Варшавския договор, влезли в Будапеща и Прага! Някои от тях по това време не бяха деца, а зрели хора с големи постижения в професиите си, но с „таланти, обичащи повече властта“ – една от причините да не реагират дори с две думи в подкрепа на Програма „2000 думи“ на Пражката пролет. Но затова пък и преди, и сега получават ласки, постове и награди от властта. Кои каза, че „не е глупав този, който яде, а онзи, който му дава“ – според мен и двамата са глупави.

А срещу тях – Йосиф Сърчаджиев, Стоян Алексиев, Тегу

Москов, Кирил Маричков, Наум Шопов, Юлия Огнянова, Явор Гърдев, Харалан Александров и други Сократови интелектуалци, които „обичат повече таланта си, отколкото властта”.

В крайна сметка не се получи Първанов *for(n)ever* (дума на писателя Георги Константинов) и така се отложи за неопределено време нещо ново, хубаво, голямо. За това е мечтал и унгарският поет Ендре Ади, който в началото на XX век „помагаше на Слънцето с лампа – да свети”.

В „След конюнктурните човечета”, той е написал:

*Сега пируват конюнктурните човечета,
но за строежа катъните вече са готови.
Все пак ще дойде да извършиш
нещо ново, таджарско, хубаво, голямо, вечно.*

СТО КАБА ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ

В един дипломатично списван ляв вестник една доцентка по история писа, че българските интелектуалци през втората половина на XX век не били конформисти – било „мит за конформизма” – аз го наричам „реален конформизъм” и посочвам един от многото примери в началото на XXI век.

„Със 100 каба гайди Първанов посрещна 400 гости” по случай 50-ия си рожден ден” – писаха вестниците.

В „Речник на чуждите гуми в българския език” пише: каба (тур. *kaba*) – пълен, но отпуснат; неиздръжлив, нетраен.

Тогава ето имената на някои от стоте каба интелектуалци: Стефан Данаилов, Любомир Левчев, Иван Гранитски, Вежди Рашидов, Михаил Неделчев – по уважителни причини отсъстват Светлин Русев, Недялко Йорданов и Георги Калоянчев.

СТО ДРУГИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ

Но сега нека онзи зад гърба на римския император да казва *Memento vivere* (помни живота) вместо *Memento mori* (помни смъртта).

На 4 юли 1947 г. в Харманли се ражда момче, което след гимназията в Първомай става студент за три курса в Техническия университет (тогава МЕИ) в София. И след това учи за актьор в класа на професор Желчо Мандаджиев във ВИТИЗ, за да каже, когато е 60-годишен: „Не си представях живот на сцената, а сега – живот без нея”.

Дами и господа, Михаил Мутафов! Под звуците на „Многая лета” носителят на дъва „Аскеер”-а пристъпва в стил Марлон Брандо по червения килим във вътрешния двор на Археологическия музей във Варна. По случай неговия 60-и рожден ден тук са повече от 100 други интелектуалци. Ето някои от тях: Борис Луканов, Стоян Алексиев, Христо Христов, Георги Велчовски, Христо Мутафов, Веско Цанев, Анастасия Лютова, Пенко Господинов, Стоян Радев, Николай Божков, Дафинка и Никола Мутафови, Станчо Станчев, Явор Гърдев, братя Райкови, Антон Изнатов, Никола Тороманов, Люгмил Станев, Светльо Бодзуров, Веселина Цанкова, Петър Доков, Петър Маринов, Милко Божков, Ванко Урумов, Димитър Трайчев, Гаро Кешишян, Любомир Клисуров, Александър Стойчев, Любомир Кутин, (гр) Петър Желев, Божидар и Наси Божкови, Олга Боева, Дарина Докова, Добри Добрев, Калоян Иванов, Атанас и Весела Илиеви, Ламбрин Сотиров. И разбира се, Здравко Гайдов, известен като Къми – „бохото”, реликвата на интелектуалната бохема на Варна.

Министърът на културата Стефан Данаилов не гоиде във вътрешния двор на Археологическия музей във Варна, защото е по-далеч от резиденцията „Бояна”.

БРАТЯ РАЙКОВИ

Медиите у нас и в чужбина съобщиха, че българските шурчета са основали театър „Братя Райкови” – като възхваля и признателност към бащите на театър „Шурче” – близнаците Даниел и Райко Райкови – по повод на техния 75-и рожден ден – 1 февруари 2007 г.

Едно реално превъплъщение на „винаги заедно”. Като им пожелавам поне още четвърт век съвместен творчески живот, си спомних за „кучетата и шурчетата”, за които писах през май 1993 г. в един варненски вестник. Едно от кучетата бе известен варненски интелектуалец, който питаше заместник-кмета на Варна: „Защо в Америка не отида аз?”. Отговорих му, че „керванът за Америка си върви, а кучетата си лаят”. И че възхищението от успехите на групите не е привилегия на кучетата, а на духовно богатите личности (знам това от професор Асен Златаров).

Шурчетата разбира се бяха братята, които по това време радваха американците със спектаклите на лъчезарните варненски деца.

От 1989-а имам честта да познавам братя Райкови – мечтата ни за свобода тогава беше синьото лъвче – приятелихме се. И сега си мисля, че те са най-тихите и най-продуктивните интелектуалци на Варна – първите цигулки на шурците (както Христо Фотев – „Аз – първата цигулка на шурците”).

Преди години от Лондон написах следното за Братята: „В събота и неделя около обед, когато сядам в „Белия кон”, на съседната маса е сигнал или след малко ще седне човек, който чете вестник, пуши цигара и пие бира. И тази неделя бе така. Все имам усещането, че някоя събота или неделя този човек ще гоїде с брат си – и двамата ще пушат цигари и ще пият бира. Тогава ще ги заговоря и ще ги питам за Шурчетата.”

ХОРАТА И КАТОН СТАРШИ

*Това амптене за облаги си остава типично
за нашата интелигенция.
Д-р Кръстю Кръстев, списание „Мисъл“, 1898 г.*

Неотдавна от центъра на Варна извиках *Et tu, Todore!* Сега, като пиша за юбилеите и наградите, мога да викам *Et tu, Voyane!* (името на стария ректор на Софийския университет). По-погодящо обаче е да базирам мислите и чувствата си върху една случка от живота на древния римски сенатор Катон старши – когато го питали защо не е направен паметник за него, той отговарял: „По-добре хората да питат защо няма паметник, отколкото защо има паметник на Катон?“.

Тъкмо отшумяваха помпозностите в Народния театър „Иван Вазов“ и в един софийски ресторант за 65-ия рожден ден на новопроизведения майор, когото някои все още наричат „легендарния майор Деянов“, и дойде 14 декември 2007 г. – новият ректор на Софийския университет връчи Голямата награда за литература на Дончо Цончев.

Хората: Помпозен юбилей, защото е артист министър?

Катон: Ако такива юбилеи се правят на артисти на 65, то големият артист и човек Досю Досев беше на 65, 70 – гай, Боже, 100-годишен да стане, а никой не е организувал юбилей за него.

Хората: Голямата награда, защото е писател соцдепутат?

Катон: Ако такива награди се дават на писатели и поети, досега тя би трябвало да бъде връчена на Борис Христов и Стефан Цанев.

ХОРАТА И КАТОН СТАРШИ. Част 2

Сега диалогът е за академик Иван Юхновски. Но преди това – част от писмото на академик Петър Кендеров от 29 януари

2008 г. до Общото събрание и ръководството на БАН: „Когато през 2007 година Общото събрание на БАН избра за Почетен член председателя на БАН академик Иван Юхновски, бях доста изненадан. Не защото отличието е дадено, без да е заслужено. Напротив! Напълно заслужено е! По-скоро бях изненадан, че е прието в такъв момент. Подобен рог отличия имат по-голяма стойност и извисяват и даващия, и приемащия, когато между тях няма йерархична зависимост... Няколко месеца по-късно обаче нещата придобиха съвсем неочакван и отблъскващ обрат. В края на 2007 г. Общото събрание на БАН промени чл. 50, ал. 5, от устава на БАН, като новият текст придоби следния вид: „За почетни членове на БАН, съгласно традицията на Академията, се избират лица с особени заслуги за укрепването и просперитета на БАН и за развитието на науката, просветата и културата в България и те могат да заемат изборна административна длъжност в БАН без ограничения”.

Хората: Почетен член на БАН, защото е председател на БАН? И може да бъде доживотен председател на БАН?

Катон: Първото е израз на реципрочна аморалност (на тези, които предлагат/избират и на този, който приема). Второто е путинизация на БАН.

Коментар: По повод награждаването, писателят-социопутист, написа: „Ние, хората, много трудно излизаме от изначалния мрак, в който сме родени”. Въпреки че на мен много повече ми харесва интелектуалното достойнство на Никос Казандзакис и сходната му мисъл: „Ние идваме от дълбините на тъмнината; ние завършваме в дълбините на тъмнината: интервалът от светлина между едната и другата ние наричаме живот”.

Заслужава си по-достойно да го живеем – и хората да питат защо няма награди за нас вместо защо сме наградени. По-точно: „Дълбоко в сърцата си трябва да скътаме това правило: да презираме удоволствието от всеобщото одобрение” (Сенека). Защото „нарцисизмът е грозна/ и също така неприятна грешка”, която „не може да се види в огледалото” (Антонио Мачадо) – някой трябва да ти я каже, докато не е станала диагноза.

ПОЛИТИКА И РЕАЛНОСТ

„Един от съветниците на Джордж Буш ми каза, че такива като мен принадлежат на reality-based community (общност, базираща се на реалността)” – дни преди президентските избори през 2004 г. писа един журналист в *New York Times*.

И продължи казаното от съветника: „Вие си мислите, че решенията идват от разумния анализ на видимата реалност. Светът вече се развива по съвсем друг начин – сега сме империя и с всяко свое действие ние създаваме собствена реалност – ние сме действащите лица в историята, а на вас остава само да изучавате какво правим...”

Напомня ми за реалностите и техните сенки по стената на пещерата в „Алегорията” на Платон – но ще трябва да говоря с философа Александър Стойчев.

ШЕХЕРАЗАДА

Преди 11-12 века персийската кралица Шехеразада всяка вечер разказвала нова приказка на султана – и така „1001 нощи”.

На 28 октомври 1888 г. в Санкт Петербург Николай Римски-Корсаков дирижира премиерата на своята „Шехеразада” – Опус 35.

Преди няколко години Карл Роув – един от главните политически съветници на президента Буш – написа „Стратегията на Шехеразада”: „Когато политиката ви осъжда на смърт, започвате да разказвате истории, които да са толкова приказни, завладяващи и омагьосващи, че кралят (в случая американските граждани, които на теория управляват страната) да забрави смъртната присъда”.

На 31 август Карл Роув бе принуден от демократите в Конгреса да напусне Западното крило на Белия дом – малко вероятно е „Шехеразада” да е тръгнала с него.

VA BENE ИЛИ VA MALE

Ректорът на римския университет *La Sapienza* покани папа Бенедикт XVI да открие новата учебна година (2007–2008). Около 60 преподаватели от Факултета по физика мигновено изпратиха писмо до ректора, посочвайки, че поканването е некоректно, защото преди години, когато е професор във Ватиканския университет и председател на трибунала на инквизицията, папата е бил голям противник на науката – бил е против реабилитирането на Галилео Галилей, осъден от Ватикана. Няколко дни преди планираната визита студенти разпространиха писмото на преподавателите и направиха мирен протест. След дълги дискусии между студенти, професори, политици и журналисти папата реши да не открива учебната година в *La Sapienza*. Тези дискусии разделиха италианците на две – за и против посещението на папата. Коемо също така означава тяхното отношение за връзките между Италия и Ватикана.

Град Ватикана (*Citta de Vaticano*) е основан чрез Латеранския договор, подписан на Palazzo Laterano на 11 февруари 1929 г. от крал Виктор Емануел III, премиера Бенито Мусолини и един кардинал. Някои италианци възприемат Ватикана като голяма компания, целяща икономически ползи – без да плаща никакви такси за своите болници, хотели, ресторанти и други собствениоти. Само в Рим 30% от къщите са собственост на Ватикана. И тъй като авторитетът на папата в съзнанието на много италианци е голям, италианските политици продължават да угодничат на Ватикана.

Независимо от това за онези италианци, които са против посещението му в университета *La Sapienza*, името на папата от Benedictus XVI (в превод „благословен“) стана Maledictus XVI („злословен“).

На латински това е синтезирано като *Maledetto decimosesto alla Sapienza, il pastore tedesco a spasso per la citta* (Маледикт XVI на Университета La Sapienza, един немски овчар минава през града).

КАЗА МИ ДА ВИ КАЖА

През 2003-2004 г. в Япония работихме заедно с г-р Пейрон Лю в Университета на Каназава. Веднъж той ми разказа за една стара китайска история, от която произлиза поговорката “трима човека правят един тигър”: един висш служител от администрацията запитал краля дали ще повярва, ако един човек каже, че тигър се разхожда в магазините на града. Кралят отговорил “не”. Служителят запитал какво ще си помисли краля, ако чуе, че двамата разказват същата история. Кралят казал, че ще започне да се учудва. И накрая – какво ще си помисли краля, ако трима разказват същата история за един тигър. Кралят отговорил, че ще повярва на тази новина. Така въпреки че е абсурдно тигър да се разхожда в града, когато такава история се разказва много пъти, тя започва да изглежда истинска.

Подобни, *ad populum* новини циркулират и в Европа и Америка. В началото на новото хилядолетие професор Милко Петров ми разказа историята на Ярослав Хашек за кита в река Вълтава. Хашек разказал историята на всички журналисти, те писали в техните вестници, събрали се много журналисти, включително и от чужбина – да посрещнат кита, който и досега не е дошъл във Вълтава.

– Хората искат да знаят нови истории – каза професорът.

Storytelling се развива много бързо – разказването на истории прави лидери, президенти и бизнес. Настана ново време за „има-ло едно време”.

„Казаха ми да ви кажа, че великата съветска наука е изпратила изкуствен спътник и той сега се върти, върти около земята. Той нека се върти, а ние да си гледаме нашата тежка учебна работа. Към големите подезични мускули спадат *m. digastricus...*” – казваше професор Димитър Каданов на лекциите по анатомия.

Машината на невролингвистичното програмиране (Neuro-Lingustic Programming – NLP) работи неуморно – медиите искат да ни кажат кои политици и партии са по-добри, насаждат доктрини, заблуди и илюзии. Насаждат, насаждат, а ние да си гледаме нашата отговорна работа – едно от големите достойнства на човека е да уважава достойнството на другия.

ЧОВЕШКИ РЕСУРС

Обикновено лекциите на студентите по медицина и стоматология в първи и втори курс бяха общи. Но преди това е Имало-едно-време – така се казвало едно овчарче. В селото дошла една млада зъболекарка – овчарчето се влюбило в зъболекарката – тя обаче не му обърнала внимание. Имало-едно-време се амбицирало и завършило медицина в София – после станало професор по физиология – и много късал стоматолозите на изпита. Влиза в аудиторията професорът и казва: „Стоматолозите да станат прави” – те стават и той продължава: “Нови данни за стоматолози – зъбите на гризачите растат”.

Така по времето на Имало-едно-време-едно-овчарче се реализирали човешките професионални възможности. Днес, както пише в „Кажу QOL”, за този важен социален процес има мениджъри по HR (англ. human resources) – те се занимават с управление на знанието, неговото създаване, предаване и съхраняване.

HR мениджърите най-често работят в бизнеса – идват вече и в университетите. Защото само амбициите на Имало-едно-време-едно-овчарче няма да са достатъчни за ставане на професор. Нито с „нови данни за стоматолози” – добър дентален лекар.

OCEAN

„Големите пет фактора” на човешкото поведение са:

Openness – интелект, въображение, отвореност към изкуството и науката

Conscientiousness – съвестност, точност, дисциплинираност.

Extraversion – споделяне на мисли и чувства с другите

Agreeableness – съгласие, толерантност с другите

Neuroticism – уязвимост, емоционална нестабилност.

„Океанът” е описан за първи път през 1934 г. в статията *The vector of the mind*, публикувана в американското списание *Psychological Review*. Днес психиатрите го използват за диагноза на нарушенията на личността.

HOMO RIDENS

Ако „езикът е звук с мисъл” (Аристотел), то смехът е звук с чувства.

Гелотологията (гр. *gelos* – смях, *logos* – наука) изучава смеха, болести на смеха и плаченето (emotional expression disorderS) и лекуването със смях – професор Иван Славов е най-известният лечител и смеец се човек (*Homo ridens*). Съвременни резултати показват, че приятните емоции, възбуждащи смях, повишават функциите на гени, регулиращи имунитета. Наближава времето, когато молекулните механизми на смеха ще бъдат опознати.

Дотогава можем да изписваме в електронните комуникации акронима LOL (*laughing out loud*) – „гръмогласен смях”, по-добре LOL , като lots of love, lots of luck – „много любов” и „много щастие”.

IGNOBILIS

От 1991 г. американското научно хумористично списание *Annals of Improbable Research* дава 10 непочетни Нобелови награди – Ig Nobel prize (лат. *ignobilis* – непочетен; от *in* – не, *nobilis* – благороден, на англ. *ignoble* – игра на думи с името Nobel) – за изследвания, които „първо предизвикват смях, след това – мислене”.

Примери за непочетни нобелисти за 2007 г.:

За авиация – откриването, че хамстерите се възстановяват по-бързо след прелитания на големи разстояния (т. нар. *jet lag syndrome*), когато им е предписана виагра.

За откриване на изложби – Светлин Русев.

За репетиции по политика – Стефан Данаилов, Явор Милушев, Коста Цонев.

За „Царят е гол” – Симеон Сакскобургготски.

За „въобщественик” – Евгений Дайнов (както Един-Пелиновият бай Доверчинов нарича писателя Циркаджиев).

ВИНОТО КАТО НАУКА: YES, SIR!

Стилбен синтетаза е ензим за производството на резвератрол – той е по-активен в дивите сортове лоза. По биоинженерен начин китайски учени „оплодиха“ съвременната лоза с гена на този ензим – руди се лоза, която се справя по-добре с плесените, защото синтезира повече резвератрол.

Това е технологията за получаване на трансгенни растения и животни – генномодифицирани организми (*genetically modified organisms* – ГМО). И на супервино за дълголетие.

Трансгениално! – писаха двама италиански експерти. Отнася се, обаче само за виното.

И за трансгенните комари, на които се възлагат надежди в борбата срещу маларията в Африка, където два милиона човека умират всяка година от болестта. „Намериха ахилесовата пета на комара“ – обобща в новините си *BBC*. А в едно генетично списанията писаха, че са изледвани гените, които се изявяват, когато „любобниците на росата“ (*Drosophila melanogaster*) са пияни – така винените мушици ще помогнат още веднъж на хората, този път за лекуването от това, което са произвели – виното и алкохолизма.

През 1627 г. с книгата си „Диетикон“ белгийският лекар Любвик Нонис поставя началото на медицинската диететика – здравословните храни са плодовете, зеленчуците, рибата. И червеното вино – осем глави на „Диетикон“ са посветени на него – с основание, защото „културата на народите от Средиземноморието започва, когато се научават да отглеждат маслини и да правят вино“ – пише древногръцкият историк Тукидид.

В 5-6-хилядната си история, от Египет през Гърция, лозата, от която се прави виното (*Vitis vinifera*), отиба в Сицилия, Калабрия, Италия, Франция и Испания – за културата на виното в Тракия отговаря професор Иван Маразов, за еноterapiaта във Варна – г-р Веселка Николова.

Растенията и животните са изложени на вредни въздействия на околната среда – те се предпазват от тях чрез химически вещества, които активират експресията на гени, наричани SIR (*Silent Information Regulator*, произнася се „сър“) – в тях е кодирана информация за синтеза на протективни клетъчни протеини – сиртуини.

Този адаптивен биологичен феномен се нарича ксенохормеза – някои химически вещества, приети в малки дози, подобряват здравето, докато големите дози са вредни – резвератролът е пример за ксенохормеза, известна като парадокс на българското червено вино: многото пиене, както и не-пиенето, са вредни за здравето. Тази рецепта е обаче известна по света като парадокс на червеното френско вино. Георги Калазларски – професор по PR – обеща, че ще разкрие докторантура за парадокса на българското червено вино.

Международният проект за генома на лозата (вицигенном, от *Vitis vinifera*) показва, че в него, като при човека, има около 30 000 гена. За цвета на червеното грозде отговаря ген на ензима за синтеза на антроцианин – червено-синята боя на растенията. Важно: бялото грозде е възникнало в резултат на мутация на този ген – преди 2-3 хиляди години.

Във виното има повече от 500 химически вещества със здравословни свойства – полифеноли, флавиноиди и фитоестрогени – повече са в червеното вино. Едно от най-проучените винени вещества се нарича резвератрол – прави компания на антроцианина в ципата на червеното грозде. Известни са и гените, кодиращи ензимите за синтеза на резвератрол. „Трансплантирането“ им на човек може да има профилактичен и лечебен ефект – тези хора ще имат „резвератролови жлези“ – но това не означава, че човек трябва да спре пиенето на червено вино – още повече че резвератролът може да удължи живота на човек.

Клиничните опити с таблетките Longevinex продължават – във всяка от тях има 120 мг резвератрол – добре, защото в една чаша червено вино има само 1-2 мг – но можем да разчитаме и на другите здравословни винени вещества. Защото „виното прави сърцето щастливо“ (гр. *oinos euphrainei cardian*).

КОЛЕДИ

Ще родиш Син и ще го наречеш с името Исус. (Лука 1: 31)

И роди своя Син първенец. (Лука 2: 7)

И християнската вяра в Раждането – тъй като всеки човек носи у себе си Бога, всяко раждане е една коледа – на латински „раждане” е *natus* – коренът на думата „нация”.

Двата основни модела за нация в Европа са френският и немският – французите са граждани, развиващи нацията си чрез гържавата – германците са „роднини” – родът, етносът, общите корени са в основата на развитието – в този модел сме и българите.

И тази година направихме някои роднински неща – петима млади колеги изпратихме да правят наука в Япония – и пак оставихме най-добрата си сътрудничка в България – да увеличава населението на страната – след Златан и Любомир, тя роди Гергана – още три колеги!

1989–2009: ПРЕХОД

*Има нещо, което не обича стена,
което иска да я събори!
Робърт Фрост*

Двеста години след Великата френска революция – 9 ноември 1989 г., Берлин – една стена, колкото и комунистическа да е, пак пада. *No more walls! No more wars!* – написаха хората по Берлинската стена. През декември 1989 г. Ленард Бърнстейн дирижира „Ода на радостта” на Шилер-Бетовен, изпята като „Ода на свободата”. И Pink Floyd пяха *Another brick in the wall*.

Кафява, безкръвна, нежна, какви ли не „любовни” епитети се дават на българската революция – резултатът обаче е един: липса на положителна промяна на националната парадигма.

Когато си в преход, да не можеш да промениш парадигмата означава слабост, липса на знания и кураж. През 1962 г. в „Структура на научните революции“ Томас Кун писа, че „новата парадигма трябва да бъде по-хубава, а не само различна от старата“.=

“Чуйте, няма да се изморя да повтарям: демокрацията не може да бъде подарена като парче шоколад. Демокрацията трябва да бъде *завоювана*. За да бъде завоювана, трябва да бъде *желана*. За да бъде желана, трябва да знаеш какво *представява*.” – писа голямата италианска журналистка Ориана Фалачи (1929-2006) в последната си книга “Интервю със себе си. Апокалипсис”.

Ще перифразирам Фалачи: Българите *не знаат* какво представлява демокрацията. Още по-малко я разбираме. И като последица от това – *не я искате*. Защото сме били потискани от една изключително жестока диктатура, продължила 45 години.

Като оценявам високо свободата да се движим свободно по света и сравнително свободно да пишем и говорим, по всичко личи, че 20 години не стигнаха да излекуваме 45-годишните рани в начина на мислене – няма я меритокрацията, “аристокрацията на заслугите” от сържавата на Платон, няма я *eleutheria* (свободата) на Аристотел, има мимикрия, уж-демокрация, неокомунизъм, вулгарен капитализъм.

Така от “45 години стигат/ времето е наше” стигнахме до “20 години стигат/ времето е тяхно”. Унгарците през 1956 г., чехите през 1968 г., поляците през 1980 г. направиха първите си опити за свободата. А ние безмълвно живяхме, по-точно боледувахме от комунизъм цели 45 години – така след преврата на 10 ноември 1989 г. изведнаж попаднахме в демокрацията. Почувствахме се обаче като освободените от циганите мечки в парка край град Белица.

Все пак след „Летни попадения“ Васил Лаков написа книгата си “Заклучени улици”.

Послепис

„Това изследване трябва да стане задължително четиво на дебелоглавите, самодоволни и ояждащи се политици в Източна

Европа. Бившите комунистически страни се нуждаят от радикални реформи в образованието, науката, здравеопазването, съдебната система, хигиенизирането, транспорта и мерките при природни бедствия. Без такива реформи двете половини на Европа ще спрат сближаването си и ще започнат да се раздалечат” – цитат от статия в списанието *The Economist*.

HOMO HORIZONTALIS

*Имам въпрос:
защо Том трябва да се появява в абсолютна всяка история? –
попита Джери.*

Във въведението на книгата си “Хоризонталното общество” професор Лоуренс Фригман пише, че “модерното общество е различно от традиционното в смисъл, че е по-хоризонтално. Старото общество и обществото на слабо развитите страни е подчертано вертикално. Силата и влиянието се движат от върха надолу, от родителите към децата, от мъжете към жените, от възрастните към младите, от кралете към васалите, от елита към commoners” – предпочитам звука на тази английска дума, за да избегна “обикновени хора”, които ми звучат обидно.

Фригман продължава: “Въпреки че не всичко от вертикалната скала е заличено, съвременните общества стават по-хоризонтални, а отделната личност – по-автономна. Без да са в непосредствен контакт, хората в хоризонталното общество са заедно чрез радиото, телевизията, вестниците и интернетата.”

Чрез всекидневно експониране на определени личности, медиите правят от тях знаменитости, често наричани “звезди” и “елит” – певци, спортисти и политици, никога учители, учени, поети, лекари. И (ре)програмираните мозъци тръгват след “знаменитостите”. Така хоризонталното общество се населява

с хоризонтални хора – *Homo horizontalis* е “нибелиран, хомогенизиран”, манипулиран, (ре)програмиран, индоктриниран, квази-свободен, анти-сократов човек.

Питам се “какво е лечението?”, *what is the remedy?*, както преди 172 години Ралф Емерсън запита американското общество, манипулирано от английското влияние. “Господин Президент и Господа, това доверие в нетърсената сила на човека принадлежи без съмнение на Американския Учен – в една уредена страна, той е *Man Thinking* (мислещият човек)” – казва Емерсън в лекцията си през 1837 г. в Ню Йорк.

В наше време Ноам Чомски предлага подобно лечение. В едно интервю на Дейвид Барсамян на 3 декември 2004 г., той пита Чомски: “В „Необходими илюзии“ Вие твърдите, че гражданите в демократичните общества би трябвало “да поемат пътя към интелектуалната самозащита за да защитят себе си от манипулация и контрол.” Бихте ли ми дали някои примери за това какво могат да направят хората?”

Отговорът на Чомски: “Интелектуалната самозащита е да тренираш себе си да задаваш очевидните въпроси. Понякога отговорите станат очевидни веднага; понякога трябва да се потрудим, за да ги открием. Когато видиш коментар, който на сто процента е съгласен с нещо, ти трябва незабавно да станеш скептичен. Нищо не е толкова сигурно дори и при ядрената физика. Така че, ако всички коментатори твърдят,”

че президентските цели в България са да подкрепят науката, а не само спорта, “ти би трябвало да отделиш пет минути в размисъл, за да разбереш, че това е невъзможно да бъде вярно”.

- Прочетете приказката за един президент, едни мишки и едно общество, озаглавена “НОК или нокаут” – каза Ноам Чомски след като му изпратих английския вариант на приказката.

Товага Дейвид Барсамян напомня една мисъл, изречена от Ноам Чомски през 1969 г. – времето на Виетнамската война: “...началото на мъдростта (*наченките на цивилизацията*) е, когато човек осъзнае, че трябва да е много внимателен, за да не допуска угризенията (*и страха*) му да отслабят възможностите му за действие.”

В биологията и фармакологията също има механизми за намаляване на вредите – крайно време е българските медуци, общество и политика да научат нещо и от еволюционните *harm reduction programs*. И човек да започне отново да се изправя – новият *Homo erectus: Homo verticalis*.

Първи братовчед на *Homo horizontalis* е *Homo obscurum* (тъмния човек), описан от Улрих фон Хутен (1488-1523) в *Epistolae Obscurorum Virorum* (Писма на тъмните хора). Той е автор и на *De morbo gallico* (За френската болест), където описва лечението на сифилиса – един от първите разкази на болен от тази болест.

НОК ИЛИ НОКАУТ

Приказка за един президент, едни мишки и едно общество

В една страна живели три много красиви и много умни сестри – Наука, Образование и Култура. Сестрите ходили навсякъде заедно и помагали на хората – и те започнали да ги наричат с едно име: НОК. Настъпили обаче промени в страната – лоши хора станали депутати и министри, те не се грижили за НОК – и трите сестри се разболели. Тогава президентът на страната и един млад учен решили да помогнат на НОК. Ето как се случило това.

Имало едно време едно Българско книжовно гружество, което се прекръстило на Българска академия на науките (БАН). Станала академията на 140 години и поканила много гости на рождения си ден – сред гостите бил и президентът на страната. И нито един голям бизнесмен – забелязал младият учен.

“Стига волейбол, борба и футбол” – казал си президентът и отишъл на тържеството. Той призовал да се възроди възрожденския дух за спомоществователство за науката, а не само за спорта.

- Защото е по-добре да имаме един Нобелист, отколкото няколко световни шампиони – добавил младият учен. Българите се нуждаем от спорт за здраве, стадиони и плувни басейни в училищата и университетите, а не от олимпийски спорт.

Нуждаем се от Световната лига по хипертония, не от шампионската лига по футбол. Така както - от НОК, а не от чалги, телевизионни реалити, жълти медии и конкурси за миски - прогължил младият учен.

Президентът се усмихнал тревожно и казал, че в страната има “тенденция на геинтелектуализация на производството”. А младият учен добавил, че се тревожи повече от тенденцията на геинтелектуализация и дефинансиране на НОК. И разказал, че в съвременната клетъчна биология често се изследват “нокаутирани мишки” (*knockout mice*) – премахва се ген, кодиращ протеин, от функцията на който се интересуваме, и отчитаме какво се случва с мишките – ако по-лесно се разболяват, примерно, от атеросклероза, това показва, че този ген има важна роля за предпазване от атеросклероза. Следователно стимулирането на гените на НОК води до подобряване на икономиката и качеството на живот на хората и обществото. За сега обаче ние живеем в НОКаутирано общество – обобщил младият учен.

- Много тъжна приказка, гами и господа в Народното събрание, Министерския съвет и Президентството – казали в един глас всички нокаутирани мишки.

- По Георги Първанов, защото не дават пари за НОК – казал младият учен. И напомнил, че перифразира Немања Костурица, който на въпрос на журналист по кого би хвърлил обувка, ясно и точно определил мишената си: “По Бил Клинтън, защото бомбардира страната ми.”

КРАЛЯТ НА БЕЗКРАЯ НЕ Е БЪЛГАРИН

За университетската емиграция

Тези дни запитах 10 от тях защо емигрираха в напредналите страни на света?

Защото съм ненужен и неискан специалист в България – отговори един от тях. За мотото беше написал реплика от второ действие, втора сцена на “Хамлет”:

Може да съм затворен в орехова черупка

И да се считам за крал на безкрая.

И продължи, че в книгата си “Вселената в орехова черупка” гениалният математик и физик Стив Хокинз – професор в университета в Кембридж – обяснява научно тази реплика на Шекспир, но ние негениалните не можем да усетим неговите тревоги за разширяването и безграничността на Вселената. Ние се измъчваме от живота в черупката, особено тази, наречена България – написа моят приятел емигрант. И емигрираме, за да търсим по-добра следдипломна квалификация, по-добри условия за научни изследвания, по-добър стандарт на живот и по-добър социален статут.

Тогава написах на моите емигранти следните стихове от “Котка и гълъб” на

(g-p) Калин Терзийски:

От спешна пушка,

Стреляща със въздух

Беше аишен гълъбът от правото си на летене

Във неговия роден въздух.

От Кембридж, Каназава, Токио, Ню Орлеанс, Бремен, Сейнт Луис, Бостън, Торонто и Ваймар ми отговориха, че това е една много тъжна метафора за причините на емигриране от България.

И продължиха: голямата разлика е, че там заслужилите (лат. *merito*) със способностите си хора са на власт (гр. *kratos*) във всички сфери на човешкия труд. Докато меритокрацията не съществува в България.

Тогава разбрах, че Кралят на безкрая няма скоро да се появи в България.

ТИКТААЛИК: РИБАТА-С-КРАКА

СТЪПВА НА ЗЕМЯТА

Една метафорична икона на еволюцията

Един вестник писа, че през декември 2009 г. в Копенхаген “Започна най-голямото шоу на земята”, в което участват 15 000 делегати от 192 страни, 45 000 природозащитници, 5 000

журналисти и 134 милиона евро. Няколко месеца преди това в книжарниците на Лондон и Ню Йорк се появява книгата “Най-голямото шоу на земята. Доказателства за еволюцията” на Ричард Доукинс. И двете събития са значими, но аз ще пиша за еволюционното “шоу” на Томас Хъксли, Нийл Шубин, Тег Дешлър, Джейсън Даунс, Хокса11.

И на Христо Фотев – неговите палеонтологични метафори за превръщане на рибите в хора, на които след “всички перипетии” на еволюцията, “единствено любовното им чувство е останало”. И “винаги се влюбват във някого.../и носят телата си със веселата лекота на” на птиците, по-точно на археоптерикси – първите птици, направили “опити за летене” преди 150 милиона години. През 1868 г. Томас Хенри Хъксли – приятел и колега на Дарвин – първи е предположил, че археоптериксите са малкоразмерни динозаври (с пера), които се учат да летят. През 2003 г. Ксю, Жоу, Ван, Куан, Жан и Ду от Института по палеоантропология на Китайска академия на науките намериха вкаменелости на четирикрили птици – тетраптерикси.

Повече от 50 години палеобиолозите изследват как рибите се трансформират в първите четириноги – тетраподи. Еволюцията на перките на рибите в пръсти, китка и стави на ръката и крака на тетраподите продължава милиони години. Анализи на ядрени и митохондриални гени на вкаменелости трасират произхода на животинските видове от морето през земята във въздуха. Името на един от гените, кодиращ молекули, отговорни за прехода на перките на рибите в крайници, е Хокса11 (Нохс11) – 11-то дете на фамилията Ноха. Преди няколко години Нийл Шубин и Тег Дешлър от Университета в Чикаго откриха вкаменелости от *tiktaalik*, запечатени в скалите на остров Елсмиър в най-северните зони на Канада – на инуитски, езикът на арктическите канадци, “миктаалик” означава “голяма плътководна риба”. Защото перките са трансформирани в пръсти и китка, миктаалик е “риба с крака” (*fishapod*). Първите стъпки към земята – срещата с въздуха – са станали преди 375 милиона години. Тогава земите на северозападна Канада са били изтеглени на юг, климатът е бил субтропичен...

*“И рибите живееха... и някъде
от пясъчното дъно на душата ти
изпауваха най-сътните ти спомени –
началото на твоето съществуване!...
... Хриете ти изгаряха от въздуха,
и перките ти бавсаха дърветата.
И аюспите ти падаха по пясъка
хилядолетия преди свързите ти...
О, рибите живееха... Не бързайте
нетърпеливи риби да излизате,
не тръгвайте по стъпките ни в пясъка,
красивите си форми не променяйте!
Не знаете вий колко е мъчително
да се получи огън от дърветата,
да се замести силата на перките
с фантазия и непрестанно тислене...
Навярно ни и било много хубаво,
когато непрекъснато сме плавали...”*

Това излизане на “нетърпеливите риби” на сушата е “метафоричната икона” на еволюцията – по подобие на “еволюционната икона”, както един професор от Кембридж нарече археоптериксите.

На 13 октомври 2008 г. в *Newswise* на Медицинския център на Университета в Чикаго има статия, озаглавена “Fishapod” разкрива произхода на структурите на главата и врата на първите земни животни”. Освен в Университета в Чикаго, един от учените – професор Нейл Шубин – е сътрудник на Chicago’s Field Museum, където са изложени отпечатъци от тиктаалик. През 1983-ра изнесох лекция в този университет и тогава с моя домакин – професор Джордж Папас – пихме уиски на върха на Чикаго – от 442 метра височина в скайбара на Sears Tower, от юли 2009 г. наречана Willis Tower, виждаш стотици яхти, като археоптерикси, кацнали в Мичиганското езеро.

Ако пак посетя Чикаго, непременно ще се запозная с тиктаалик и нейните откриватели. И ще им занеса “метафоричната икона”, нарисувана от Христо Фомев.

ТЪЖНИ КОНТРАСТИ

Клод Леви-Строс е баща на структурната антропология – хората мислим чрез двоен, бинарен начин, противопоставяйки нещата – топло и студено, добро и лошо, умно и глупаво – нещо като китайските “ин и ян” и още по-близко до хегеловите “теза, антитеза и синтеза” – може и метатеза, но учените все още не знаят доколко молекулните танци могат да бъдат приложени в антропологията. А Клод Леви-Строс умря миналата есен в Париж.

Ето пример за теза и антитеза, от които не може да се стигне до синтеза.

Теза

Когато баща ти

Ме попита за първи път

Каква искам да стана,

Отвърнах след кратка пауза размисъл –

“Искам да стана щастлива.”

Тогави баща ти изглеждаше много

Нещастен,

Но после станах все пак нещо друго

И всички бяха доволни от мен. –

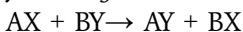
е написала немската поетеса Лизеломе Раунер в “Пауза размисъл”.

Антитеза

Казвам се П.К. на 21 години, фотомодеа, обичам да танцувам, да ходя по дискотеки, да ям, да пия и да пътувам с приятели.

Също така откровена е и една нейна връстничка – когато я запитах “къде е книжарницата?”, тя отговори “аз не ходя на такива места”.

PS: Метасинтеза е интер- или интрамолекулна реакция, при която се обменят химически връзки, в резултат на което се получават две нови молекули.

Хореографите на този химически танц получиха Нобелова награда по химия за 2005 г.

НОМО INTERACTOMICUS

Фактът е най-сладкият блян на труда.
Робърт Фрост, “Сенокос”

В началото на “Човекът” споменах за авангардните „омика” биомедицински науки – геномика, транскриптомика, протеомика, метаболомика и други. Интерактомиката изучава взаимодействията между „телата” на молекулите – целта е да се поддържа стабилно състояние на човешкия организъм – наречено хомеостаза в книгата „Мъдростта на тялото” на американския физиолог Уолтър Кенън, публикувана през 1932 г.

Аз наричам *Homo interactomicus* човека, който взаимодейства с мислите и чувствата на другите, за да поддържа социалната хомеостаза, в която родството (*kinship*), както и приятелството (*friendship*), заемат централно място. Описанието на този човек ще базирам на концепцията на модерната, постфройдистка хуманистична психология на Абрахам Харолд Маслоу (1908–1970).

Маслоу вероятно е бил Маслов, преди родителите му – руски евреи – да емигрират в САЩ. Той се ражда, израства и първоначално учи, а след това преподава в Бруклин, Ню Йорк. Докторската му работа е за поведението на маймуни, но след това той изследва позитивните възможности на човешката личност при състояние на здраве, а не при болести, както е правел Зигмунд Фройд. И достига до извода, че „човешката природа не е толкова лоша, колкото преди това се е мислело”.

От пирамидата на йерархията на човешките потребности Маслоу ни съветва, че „ако искаме да помогнем на хората да бъдат наистина хора (*fully humans*), трябва да знаем не само, че те се опитват да се самореализират, но и че те се страхуват или не са способни да направят това. Само чрез пълната оценка на тази диалектика между болест и здраве ние можем да насочим баланса в полза на здравето”. С други думи, на човек трябва да се пре-

гоставят условия да извърви пътя от „да съществуваш“ (*being*) до „да станеш“ (*becoming*) – и така да постигне своето ниво на реализация (*selfactualization*). Обратно – когато човек поиска да надскочи нивото на своята компетентност, той се фрустрира, депресираща, разболява. И разрушава своето КАЖИ (качество на живот).

Абрахам Маслоу описва теорията на човешката мотивация и йерархия на ценности в две поредни статии през 1943 г., които за първи път през 1962 г. представя обобщено в книгата *Towards a Psychology of Being*. В контекста на неговата психология „човек, който не може да осъществи потребностите и възможностите си, може да бъде наричан болен – подобно е, когато наричаме болен онзи, който има недостиг на витамини. Кой може да каже, че липсата на любов е по-маловажна от липсата на витамини?“

Маслоу продължава: „Тогава бих казал, че здравият човек е мотивиран от своите потребности да развие и осъществи възможностите и способностите си. Когато питаме какво човек иска от живота, ние говорим за истинската същност на човека“.

„Човек е непрестанно искащо животно“ – пише Маслоу в една от цитираните статии.

Маслоу продължава: „Епизод или изблик, в който силите на личността се събират по един особен и силно емоционален начин, в който човек е напълно функциониращ, по-творчески, по-весел, надскачащ егоизма си (*self-transcendence*), по-независим от своите основни потребности... В тези върхови епизоди (*peak experience*) човек изявява по-добре възможностите си, по-близо е до сърцевината на своето съществуване, човек е по-истински (*more fully man*). Тогава ние действаме, мислим и чувстваме най-ясно и точно, повече обичаме и приемаме другите и сме способни да използваме енергията си за конструктивни цели. Това са не само най-щастливите и най-вълнуващите моменти, те също така са моменти на най-голяма зрялост и удовлетвореност – с една дума, най-здравословните моменти на човека – *the feeling of being*“.

За да стигне до следния извод: „Тъй като болен може да се нарече човек, който е неудовлетворен от живота, и тъй като тази неудовлетвореност е възможно да стане с външно въздействие, то болестта на индивида идва от обществото. Доброто или здравето общество следователно може да бъде определено като такова, което позволява на човека да осъществява своите високи цели и да задоволява всички основни потребности“. Защото „Човек е животно, родено да живее (гр. *zoe*), но съществува, ако има добър живот (гр. *bios*)“ (Аристотел).

Това накратко е „трета сила“, както Абрахам Маслоу определя своята хуманистична психология (бихейвиоризмът е първата, психоанализата на Фройд – втората сила в науката за човешката личност). Хората се различаваме по равнището на надфизиологичните си потребности – в пирамидата на Маслоу те са знание, творчество, морал, алтруизъм.

И на върха – самореализацията – това, което всеки, но с различни средства и цели, се стреми да постигне.

НАЙ-ЗНАЧИМОТО ЗАПОЗНАНСТВО

Колеги от цял свят, които срещнах на конгреса по физиология в Клуж-Напока, бяха част от запознанствата, от които най-значимото за мен бе това с поета Никита Христеа Стънеську (1933–1983), представен ми от младия румънски колега д-р Йон Давиг.

Никита Стънеську е дете на руския и румънец, роден на 31 март 1933 г. в Плоещ, автор на „Недумите“ (*The Unwords*) и на други поеми, за които е бил номиниран за Нобелова награда за литература.

*Дойде едно животно
и започна да яде скала.
След това дойде едно аасцо куче,
което яде калъни.*

*След това гойде един вид ницо,
което яде пясък.*

След това дойдох аз и започнах да ям ехото.

Ехо на какво?

Ехо на „не знам какво“.

Никита Стънеску и Константин Павлов, роден на 2 април 1933 г., са поетични астрали на две съседни страни. Българският поет, докато е бил „в утробата на Кита“, е играл комар „с оня комарджия... Йон библейския“.

На г-р Йон Давид преведох на английски „Интервю в утробата на Кита“ и така Константин Павлов стана най-значимото запознанство за него.

Другия път ще му пребеда „Какво ми каза едно дете“ на Георги Ангелов, роден на 1 юли 1968 г.:

*Ако много дълго гледаш врана,
тя ще се превърне във вихрушка
от листа, а после в неподвижна
фигура, която не познаваш.*

*След това ще видиш тургав облак,
облакът ще се превърне в катък,
катъкът - във куче или сянка,
сянката - във зърно и тогава
идва враната и тъй нататък...*

Напомня на Никита Стънеску – криптомнезия по Карл Юнг, нали.

Поезията на Станеску и китарата на Джордж Харисън са също пример за “значимо съвпадение” – “безпричинна” синхронност на нежно ридание на окомото и струните.

Поезията е ридацио око...

На този, който трябва да е красив

На този, който трябва да е щастлив.

“Докамото моята китара нежно ридает” – пееше Харисън.

Тя е ридацио рато

Ридаещо око на рамото

Та е ридаеща ръка

Ридаещо око на ръката

Та е ридаеща душа... - е написал Стъннеску.

През 1905 г. Карл Юнг пише, че „не е възможно да се каже със сигурност кои идеи са собственост на гаден човек”. И нарича този феномен „криптомнезия”, проява на скрити, забравени спомени (не плагиатство!) – колективно несъзнавано. Затова Юнг ни съветва: „Попитай всяка мисъл: познавам ли те или ти нова ли си?”. А Сенека вече е казал, че “великите идеи са обща собственост.”

ЕДНО ДЕТЕ ГОВОРИ С БОГ

През есента на 1936 г., едва 14-годишна, американката Мери Стивенсън (1922-1999) написва:

*Една нощ сънувах,
че вървя покрай торския бряг
с Бог. Много спомени
от живота ми проблясваха
в небето.*

*Във всеки спомен аз виждах
стъпки по пясъка.*

*Понякога те бяха два
чифта стъпки, друг път
имаше само едни стъпки.*

*Това те притесни, защото
виждах, че във времето на трудните
периоди на живота ти, когато страдах,
аз виждах само едни стъпки,
и затова запитах Бог:*

„Боже, ти ми обеща,

*че ако аз те посаедвам, ти
ще вървиш с мен завинаги.
... Защо,
когато се нуждаех най-много,
ти не беше там с мен?"*

*Бог отговори: „Годините,
когато ти виждаше само
едни стъпки по пясъка, мое дете,
са стъпките, когато аз те носех на ръце”*

Заглавието на „съня” е „Стъпки по пясъка” (Footprints in the sand), за авторство на които спорят още четирима поети, но е доказано, че първият автор е Мери Стивенсън.

153 ПРИЯТЕЛИ

При “Фонтан на младостта” Пол Трейхърн ме запозна с ливърпулския професор Робин Дънбар. Тогава Пол ми каза, че той вече се е преместил в Оксфорд, но „числото на Дънбар” – един човек може да се разбира добре със 150 човека – продължава да възлнува еволюционните психолози и антрополози.

В книгата си “Произход на добродетелите”, като се базира на генетиката и меметиката на алтруизма, Мат Ридли също предполага, че група от 150 човека може най-ефективно да си сътрудничи.

Аз, роден под астрала на рибите, и приближаващ Сократова възраст (70), си спомних библейските гуми на Иоан (21: 10, 11): “Иисус им каза: донесете от рибата, що сега уловихте. Симон Петър отиде, та извлече на земята мрежата, пълна с едри риби, на брой *сто петдесет и три*; и макар да бяха толкова, мрежата се не съдра.”

Моите 153 приятели са:

Аврам Аврамов, Александър Атанасов, Александър Стойчев,

Александър Хинев, Андрей Забунов, Антоанета Чалдъркова, Антония Кишева, Антон Тончев, Антонио Костантини, Атанас Георгиев – Наско, Атанас Липчев, Балю Балеv, Благой Тодоров – Били, Борислав Цветков – Боби Водолаза, Бонка Минчева, Борис Луканов, Божидар Божков, Божидарка Пандова, Борис Николов – Боката, Бранимир Ранчич, Валентина Кръстева, Ваня Горанова, Ваня Местер, Васил Лаков, Василия Драганова, Васко Пюзела, Весела Белева, Веселка Николова, Веселина Цанкова, Веселин Джендов, Виктория Александрова-Стойчева, Виолета Балева, Виолета Мицова, Владимир Левков, Владимир Божанич, Владимир Яковлевич, Вяра Димитрова, Вяра Сендова, Вълчо Друмев, Вълчо Йорданов, Галя Маринова, Георге Бенга, Георги Дафов, Георги Калагларски, Георги Карев, Георги Попов – психиатър, Георги Райков, Георги Силенов, Горана Ранчич, Григор Харалампиев, Данко Георгиев, Денис Камберов, Десислав Капламаржиев, Дечо Карабелов, Джанлуиджи Алое, Джерзи Белтовски, Димитър Георгиев – Лусика, Димитър Димитров – офталмолог, Димитър Костов, Димо Димитров – Джими, Димитър Йотов, Димитър Калев, Димитър Минчев, Димитър Томов, Добри Добрев, Добри Славов, Досю Досев, Драган Джурич, Дростой Стоянов, Елена Генева, Елка Симеонова, Емил Дянков, Емилия Конова, Еро Тойвонен, Живко Иванов, Здравко Андранов, Здравко Ангелов, Здравко Гайдов – Къми, Златин Иванов, Златко Бакалов, Зоран Божанич, Иван Бубалов, Иван Германов, Иван Карайотов, Иван Кибритев, Иван Обретенов, Иван Пехливанов, Иван Рибаров, Иван Руменов, Иван Славов, Иван Станкулов, Иван Танчев, Иван Чапанов, Илия Бахов, Илиян Иванов, Ирина Стоянова, Ирина Тодорова, Искрен Коцев, Йон Давид, Калоян Иванов, Камен Вълчанов, Камен Узунов, Канта Чечи-Костова, Кателия Александров, Катя Кашлова, Кирил Господинов, Кирил Шивачев, Коста Костов, Костадин Кашлов, Костадин Тодоров, Красимир Динев, Красимира Михайлова, Крикор Цикранян, Кристина Ига, Кръстьо Дафов, Кунчо Игнатов, Лиана Стефанова, Луиджи Алое, Любо Ламбрев, Любомир Палазов, Любомир Попов, Любомир Стоичков, Людмил Станев, Людмил Станчев, Мак Станчев, Маргарита Трошева, Маргарита Иванова-Илиева,

Марин Андонов, Марин Железов, Мария Желязкова, Мария Станкова, Марияна Христова, Марко Фиоре, Марсия Хуриарт, Матейна Нулис, Милена Пенкова, Милка Габровска, Милко Коларов, Милко Петров, Михаил Давидов, Михаил Мутафов, Музафер Пюнчел, Надежда Делева, Невена Ламбрева, Неше Пюнчел, Никола Димитров – Майстора, Никола Попов – Памида, Никола Проданов, Николаї Анков, Николаї Камбуров, Николаї Николов, Николаї Темнялов, Николаї Чалгъков, Огнян Николов, Олауале Сулайман, Олга Боева, Павлина Герова, Павлина Карева, Пенка Андонова, Пенка Филева, Пена Атанасова, Пена Милева, Петър Атанасов, Петър Доков, Петър Генеv, Петър Желев, Петър Петров – бати Петьо, Петър Райков, Радої Илиев, Росица Крантева, Ружа Панчева, Румяна Йоргова, Румен Лазаров, Румяна Нарлиева, Салваторе Барба, Сашка Журкова, Светла Коева, Светла Рибарова-Стоева, Светослав Иванов, Силвия Илиева, Слави Жеков, Слави Славов, Спас Левков, Стайко Кардашев, Станислав Янев, Стево Наман, Стефан Чолаков, Стефка Атанасова – Фанчето, Стефан Димов – Кефа, Стоян Алексиев, Стоян Георгиев – Малкия лисик, Стоян Добрев – Бизона, Стоян Сендов, Стоян Стоев, Стоян Трошев, Такаши Фууживара, Тасьо Дафов, Тодор Атанасов – бати Томо, Трифон Червенков, Уилям Морено Бареро, Уяна Фотева, Христо Боранов, Хироши Ямамото, Христо Захариев – Петлярката, Христо Фотеv, Чавдар Бъчваров, Шигео Цукахара, Юкио Ямори, Юлия Йосифова, Янаки Петров, Янчо Костадинов, Ясуо Уехара...

И “Иисус им каза: гойдете, обягвайте.” (Иоан 21: 12).

А римляните: *Nunc est bibendum* – сега е време да пием.

Така и правим от 1958 г. редовно, от 20 години – два пъти в месеца, наричаме ги “Съботни обеци”. Някои от 153-та вече не могат да идват, други – идват по-рядко или по-често, но винаги има едно “течно ядро” от 10-15 приятели край масата, започваме от 1:30 часа до когато-ни-се-пие-и-говори... За “елементите” на науката, образованието и изкуството. И на удоволствието и болката – хедоните и алгоните в живота на Човека.

Вярваме, че масата е условие без, което не може, но не е най-важното за Приятелството.

STAMMGÄSTE: ДУШАТА НА КРЪЧМИТЕ

A mio amico magico Marco Fiore

На всяка стена в една от новите бургаски кръчми има калиграфски изписани мъдрости – една от тях е: “Семейството омръзва, кръчмата не!” Антонио Гомес Руфо е написал някоя мъдрост на всяка страница в “Душата на рибите” – една от тях е: “Душата тежи толкова, колкото тежат нейните спомени.”

Stammgäste, от немски *Stamm* – зародиш, корен, *Stammgäste* са коренните, почетните гости на кръчмата, ресторанта, бистрото, гостилницата, локала, бара, клуба, кафенето.

Англия

Във Викторианска Англия на втората половина на 19-ти век и особено след 1859-та, когато Чарлз Дарвин публикува “Произход на видовете”, споровете за науката и религията са разгорещени. *Likeminded men* основават клубове, като *Philosophical Club*, *The Red Lion Club*, *B-Club* – и най-авторитетния от тях: *X Club*.

От 3 ноември 1864 г. до март 1893 г. всеки първи четвъртък на месеца от 6 до 8:30 часа вечерта първоначално в ресторанта на *St George’s Hotel* в центъра на Лондон, девет учени и приятели, отдадени на академичния либерализъм, организирани от Томас Хенри Хъксли – колега и приятел на Чарлз Дарвин – вечерят и обсъждат реформирането на Кралското научно дружество. Като биолог, Хъксли е предложил клуба да се нарича “*Vlastodermic Club*” – защото blastомерът е слой на яйцето, от който се развива целия организъм на птиците. Другото предложение било “*Thorough Club*”, като изява на свободата да изкажаш мнението си – накрая остава неутралното име “*X Club*”.

В отговор на това, че не са приети за членове на “Клубът” (*The Club*), Уинстън Чърчил, тогава либерал, и консерваторът Фредерик Смит основават “Другият клуб” (*The Other Club*) – първата вечеря е на 18 май 1911 г. На нея участват 12 либерали, 12 консерватора и 12 неполитици, но “значими аутсайдери”.

Въпреки че ние предпочитаме double R (*responsive and responsible*), Чърчил и Смит приемат за член на клуба този, който е double E (*estimable and entertaining*) – постигнал успехи в работата си и забавен в отношенията си с хората.

САЩ

За основаните в колежа “William and Mary” в Williamsburg, щата Вирджиния клубове, като Flat Hat Club, PDA (Please Don't Ask) Society Club и един от най-престижните американски клубове Phi Beta Кappa Society Club, както и за Metropolitan Club в Ню Йорк, пиша в други есега.

България

През 1879 г. Никол Попов – първият кмет на Бургас – е съветвал “по-будните да отворят повече заведения за масово хранене (и пиене), които да улесняват и развеселяват хората, за да забравят 5-вековното робство.” Така през 1888 г. на разположение на 9 865 бургазлии е имало 155 питеенепродавници. Най-забележителното събитие на питеенепродаването се случва на 28 август 1938 г., когато министърът на просветата Николай Николаев открива Морското казино – най-посещаваното “читалище” на Бургас. До 1990 г. след което е оставено на саморазрушаване, защото вече няма министри като Николай Николаев – доктор на правните науки, един от 43-мата депутати, които не дават българските евреи на нацистите.

През 1934 г. е имало 179 кръчми, 92 кафенета и един Руски клуб – на разположение на 36 231 бургазлии. По това време е открита най-демократичната кръчма в града – “Двата лева” – ядеш и пиеш “на корем” за два лева (собственик бил бай Киро, бащата на “бургазлийката с още по-висок IQ”).

Най-аристократичното място за отмора в Бургас е било Гражданския клуб – в центъра на града, единият етаж за кафе и игра на карти и табла, другият – ресторант. Собственик на Клуба е бил еврейният Давид, той става кръстник на сватбата на майка ми и баща ми – било е 1938 г., когато баща ми е келнер в Клуба, след това – съсобственик с Давид.

От втората половина на 1950-те години в комунистическа България и особено след като Константин Павлов публикува „Славеште пейм” и „Петима старци”, разговорите за изкуството и науката са разгорещени в клубовете на артистите, писателите, художниците, архитектите и учените в София, Бургас, Варна, Пловдив...

От 1990-та писатели, художници, артисти, адвокати, лекари, журналисти, философи, понякога и един нотариус се събират всяка втора и четвърта събота от месеца на обед от 13:30 часа да си говорим, пием и ядем – наричаме ги Съботни обеда, когато бяхме американофили – Saturday lunches. За член на Обедата приемаме само ВНФ (brain-and-heart friends) – умни и почтени приятели. Обядите нямат *sub rosa* правилата на английските и американските клубове. Древните римляни рисували рози по тавана на залите за банкети, за да напомнят, че провежданите разговори трябва да останат *sub rosa* – под розата.

Сърбия

От многото кръчми и кафани ще спомена фиестата, по-точно олимпиадата, в Лесковац – малък град на 40 километра южно от Ниш. С Горана, Брани, Вламила, Зоран, Стево, Снежана и други приятели от Ниш пътуваме по пътя за Крагуевац (може и Враня) и след 30 минути сме в Лесковац – не защото там е модерната Клиника по IVF (ин-витро оплождане). Защото нашият приятел професор Миодраг Стойкович ни е поканил на *роштилиада* – олимпиада на скарата (на сръбски “скара” е “роштил”). По това време на годината – средата на есента – Лесковац е най-гъсто населеното място на света – хиляди хора, тонове месо, вино, ракия – и червени лютти чушки. Енергично усмихнати млади хора пляскаят месото между дланите на ръцете си, слагат го на скарата и пляскавицата е готова за ядене след 15-20 минути – “ръкоплясканата” скара е традиционен сръбски патент. И червеното вино, особено онова с надписа *pro cordis* – черногорските врани коне, виното е кръстено на тях – “Враняци”. Роштилиадата продължава три дни и три нощи, след това се раждат 300 бебета и в средата на следващата есен пак сме “от Ниш на пътя за Лесковац”...

Германия

Хамбург: със Слави сме от една бургаска махала и съученици. Както писах в *Ното circus*, с него често ходихме в “Монте Карло” – и през 1962 г. той избяга в Германия. Където и да съм бил на научен симпозиум в тази страна, винаги съм се обаждал на Слави, той идва, качваме се в колата му и отиваме в Хамбург – жена му Йохана винаги и специално към мен е била много гостоприемна. “Професор си, Джонко – това я респектира” – казваше Слави. И германката отрупваше масата по български.

Но бургаските спомени по-често си разказвахме в “Рила” – ресторантът на Слави е на приземен етаж край Елба, “Свети Иван Рилски” те благославя на входа, влизаш невинен в просторния интериор и сервитьорките правят онова, което Йохана прави за теб в къщата си. Слави ми е разказвал, че виртуозният цигулар Васко Абаджиев, преди това концерт-майстор на симфоничния оркестър в Хамбург, е свирил по ресторанти за порция ягене и чаша бира, понякога – и в “Рила”. Докато една вечер полицията го открила умрял в последния вагон на един влак. *Fortuna e cieca e bastarda* (съдбата е сляпа и зла), казват италианците – иронията никога не е спирала да се подиграва с големите таланти.

Дюселдорф: през 1997 г., когато имах лекция в университета, не знаех или не е бил още основан, но сега колеги ми разказаха за Клуб-локал на “Дружеството за запазване на радостния израз на лицето по пътя за работа”, основан през 1976 г. от лекари и студенти от Института по кръчмология и бирология в Дюселдорфски университет.

Ето визитната картичка на Клуба:

Лекции: Понеделник – петък 15:00 – 01:00

Неделя и празничен ден: 18:00 – 01:00

Събота – ден без лекции.

Италия

Средиземноморската кухня и вино са благословени в Италия, по-точно италианците ги правят да са такива.

Един пример за това е *cenacolo* (ченаколо) – вечеря с приятели в понеделник. Наречена е така от *Il Cenacolo Leonardesco* – оригиналното име на “Тайната вечеря” на Леонардо да Винчи, показваща 12-те апостоли в момента, когато Исус изрича: “Истина ви казвам, че един от вас ще Ме предаде” (Иоана 13:21).

От 1998 г. и аз участвам в “тайните” на ченаколо. Най-често *capo di cenacolo* е г-р Марко Фиоре. На петия етаж, от прозорците на къщата му се вижда част от *Aquaducto Alexandrina* – един от най-дългите и най-старите мостове за вода в Рим. Тази гледка е по-впечатляваща от покрива на къщата, където Марко ни кани на ченаколо през лятото – от няколко години насам, когато научи, че истинската “тайна вечеря” е била на покрив на къща в Йерусалим.

Но за Александрина това няма никакво значение – запазила чара си повече от две хилядолетия, тя неотлъчно слуша разговорите ни – за наука, изкуство, политика и калчо. Поливани с вино, направено *con grand amore*, италианските кулинарии паста, пармиджано, супресата... също участват активно във вечерята.

“Истината ви казвам, че никои от вас няма да Ви предаде” – вместо *arrivederci* ни казва Александрина, през лятото – и луната. Това стана девиз на *Cenacolo Marcofioresco*.

Елага

От древна Гърция, когато Платон *circa* 385 г. пр. Хр. написва книгата си *Symposium*, всичко е *sympotein* (да пиеме заедно) – пируество, коктейл, get together party, liquid discussion. На Платоновият симпозиум седем приятели от философско-историческия кръг в Атина, докато обсъждат природата на любовта и познанието, ядат и пият вино. През това време симпозиархът (*capo di symposium*) по старогръцки обичай разрежда виното. Ако разговорите са сериозни, долива повече вода – общо приготвя три “кратера” – първият за здраве, вторият за удоволствие, третият за сън, повече от три кратера водят до лошо поведение. И симпозиархът не отговаря за това.

Марко Фиоре – също!

Отчет от една *Cenacolo Marcotriestino*. От ляво на дясно: *Arborato, Orvieto Rosso, Cardeto, Umbria, Italy* (две бутилки); *Eschotihuela Garcon, Malbec, Argentina*; *Prosecco Real Casa, Treviso, Italy*; *Montepulciano d'Abruzzo il Moggio, Cantine Antonucci, Italy*; *Sallier de la Tour, Sicilia Rosso, Italy*; *Taurasi, Cantina Montesole, Campania, Italy*; *Altavilla della Corte, Grillo Bianco, Cantine Firriato, Sicilia, Italy*.

ИНТЕРВЮ от Деян Михайлов

Визитка

Георги Ников Чалдъков е роден на 23 февруари 1940 година в Бургас. Работи в Сектор по клетъчна биология на Медицински университет–Варна. Редактор на *Biomedical Reviews* – международно списание за клетъчна биология на болести. И на *Adipobiology* – международно списание за адипозната (мастната) тъкан при здраве и болести. Председател на Българското дружество по клетъчна биология и на Международните симпозиуми по адипобиология и адипофармакология. Гост-професор в Kanazawa University Medical School (Kanazawa, Japan), Niš University Medical School (Niš, Serbia), Institute of Neurobiology and Molecular Medicine, National Research Council-European Brain Research Institute (Rome, Italy). Научно изследователска област: васкуларна биология, адипобиология, невробиология. Член на международни научни организации: International Atherosclerosis Society, European Atherosclerosis Society, International Academy of Cardiovascular Sciences, European Vascular Biology Society, European Cytoskeletal Club, Japan Pathology Society, American Diabetes Association. *Doctor Honoris Causa* на Университета по медицина и фармация в Клуж-Напока, Румъния.

Деян Михайлов: В свои интервюта твърдите, че сте бургазлия. Каква е разликата между бургазлията и варненец? И ако наистина сте бургазлия, какво е усещането да живеете във Варна?

Георги Чалдъков: Ще перифразирам Лорка и ще кажа: „Обичам повече добрия варненец, отколкото лошия бургазлия” – както знаете, Лорка е написал „Обичам повече добрия китаец, отколкото лошия испанец”.

Наистина съм бургазлия, роден на 23 февруари 1940 г., рас-
нал, учил и играл (шампионска) спортна гимнастика в Бургас.
И след това учил медицина в София и Варна – “един безкра-
ен празник”, който завърши през декември 1966 г. Три години
лекар в село Екзарх Антимово, Карнобатско и от 1970 г. се
върнах в моята *Alma Mater Studiorum* във Варна – спечелих кон-
курса за научен сътрудник в новооткритата Лаборатория по
електронна микроскопия – авангардна научноизследователска
техника в клетъчната биология за 1960-1980-те. През студен-
тските години като празнувахме рождения ми ден, ставаше
доста алкохолно и шумно – от „Бийтълс”, „Роулинг стоунс”
и танци – и късно вечер – тогава т. нар. домоуправител иг-
ваше и казваше, че хората в блока не могат да спят – ние му
отговаряхме, че празнуваме деня на Съветската армия (също
на 23 февруари) – и домоуправителят отиваше да спи с домо-
управителката.

**– Все още ли смятате България за „дистопия”, или увре-
дено място? Не зависи ли едно място от хората, които го
населяват? Да могат да променят живота си сами...**

- Всички искаме нашата страна да бъде хубаво място за
живеене, учене и работа – Еутопия, не Дистопия и Утопия. А
на 1 април 1973 г. Джон Ленън и Йоко Оно създадоха Nutoria
– страна без паспорти, без граници, с бял национален флаг,
Имеджинланд – като песента *Imagine all the people/ Living life in
peace...*

Вярвам, че зависи от нас самите в какъв „монос” (ще)
живеем – все още обаче нямаме ефективната, наричам я колек-
тивна мотивация, като тази на японците, сингапурците, ир-
ландците – да се спасяваме заедно, да намираме баланса между
его-то и алтро-то. Нямаме “Мравуняк” и Министерство на
идеите – група исландци, които в края на 2009 г. в Рейкявик
организираха “Среща с бъдещето” – повече от хиляда човека
от различни професии, журналисти и министри обсъждаха из-

лизането от икономическата криза, настъпила в Исландия. На този фон, българската среща “Бъдеще след кризата”, състояла се през януари 2010 г., бе една нанопроява. Защото ние имаме историци и египтолози, а исландците – технократи и министри на идеите и иновациите. Разбира се, че всичко започва от индивидуалната и семейната мотивация – в съчетание с равноправен диалог с другите, сътрудничеството с напредналите страни в образованието, науката и културата. Аз уважавам сътрудничеството, съчетано с независимост – винаги пожелавам на младите колеги здраве, творчество и достойнство – когато ги изпращам на работа в Япония, Англия, САЩ, Канада и други страни по света. Аз окуражавам изтичането на мозъци (*brain drain*) – вярвам в положителния бумеранг, който те ще хвърлят в родината ни – моят ученик и приятел доцент Антон Тончев след 4-годишна много продуктивна научна работа в Япония се завърна във Варна – в Япония направи това, което тук-и-сега за 100 години не можеше да направи – с евристичния си труд, той и последвалите го повече от десет наши студенти (мои и на доц. Петър Генев, г-р Иван Станкулов и доц. Жанета Георгиева) развиват започнатото преди 20 години научно сътрудничество с Япония. Другият пример за позитивен бумеранг е доц. Ваня Горанова – след 7-8 години работа в САЩ и Германия тя се завърна в нашия университет, откъдето тръгна по света. Сега ще видим ще може ли да ги приюти нашата *Alma Mater*...

– Неотдавна японски учени демонстрираха мишки, които генетично са изменени, за да нямат страх от комките. В тази връзка полезно ли е подобно развитие на медуцината, което да променя вековни природни закони?

– Ако могат да напярват такива генетични изменения на българи, за да не се страхуваме от началници и политици, ще бъде прекрасно. Сериозно – аз написах есе, което озаглавих „Евристика и етика – голямото разминаване” – сегашният морал

не е готов да посреща бързия прогрес на науката и технологиите – скоростта на морала, сравнена с тази на развитието на науката, е доста по-бавна.

Четох статията на японските учени, публикувана в *Nature* през 2007 г. – чрез „нокаут“ на гени в обонятелните клетки, те получават мишки, които губят обонянieto си и съответно инстинкта си да се страхуват от котки – от научен аспект такива проучвания могат да предоставят ценна информация за механизмите на страха, вероятно и на неговите прояви като фобии. Безпокои ме обаче зейналата пропаст между евристиката и морала – такива експерименти никога не трябва да се правят с хора – само Хирошима и Нагазаки да си спомни човек и ще разбере страха ми от пропастта.

Безпокои ме пренасянето на “оцеляване на най-приспособения” от “Принципи на биологията” на Хербърт Спенсър в съвременното общество – конкуренцията за пари и власт набират страшна скорост – също и в България. Вероятно за това, като запитали Кърт Вонегът “Кой от недостатъците на хората осъждате най-много?”, той отговорил: “Социалният дарвинизъм”.

– Със сигурност след време продължителността на човешкия живот ще се увеличи докъм 100–200 години. Не смятате ли, че ще е доста скучно да се живее 200 години?

- Днес в напредналите страни има научни институти, в които частни и държавни източници влагат огромни средства за изследвания на възрастовите промени и дълголетието на човека. Например – в Института по невробиология и молекулярна медицина и Европейския институт за изследване на мозъка в Рим бе установено, че прилагането на капки от растежен фактор за нерви (NGF) в очите достигат до увредените от Алцхаймер нервни клетки в мозъка и така може да подобри умствената дейност на мишки – резултатите са на научната

група на професор Луиджи Алое. Това е нова надежда за пациенти с болестта на Алцхаймер и други невродегенеративни болести.

Професор Дейвид Синклер в Харвард и професор Марк Матсън в Бетезда, Мериленд са най-ентузиазираниите врагове на остаряването – *antiaging* изследванията са били винаги актуални, защото всеки иска да е здрав и да живее по-дълго. Д-р Синклер установи, че даването на резвератрол на червеи, вицени мухички и мишки (любимите животни на съвременната клетъчна биология) удължава многократно живота им – пренесено върху възрастта на човека, се получава над 100 години здрав живот. Много надеждно е, че резвератролът може да имитира, да води до същите здравословни ефекти като тези на нискокалоричното хранене – резултатите на д-р Матсън показват, че това е най-доказаният засега начин за дълголетие. Както писах, класическата мисъл *in vino veritas* сега се обогати с *in vino sanitas* – внимание: гозата прави лекарството, балансът прави човека.

Един от световните експерти в областта на дълголетието е професор Юкио Ямори – моят първи учен-домакин през 1986–1987 г. в град Изумо, когато работих в ръководения от него Японски институт по първична профилактика на хипертонията. Повече риба, плодове и зеленчуци, включително соя – това е японската рецепта за здраве и дълголетие. И олио от маслини и 2–3 чаши дневно червено вино – това е френско-италианската рецепта за профилактика на сърдечносъдовите и други болести, при което Япония е водещата страна в света – 86 години е средната продължителност на живот при жените, 79 години – при мъжете. Ние се тровим с мазнини, сол и пушене – изваждате 9–10 години от японската биоаритметика и получавате средната продължителност на живота на българите – още един показател за нашата прог्रेसираща демографска криза.

- Като изявен приятел и почитател на поета Христо Фотев, какво смятате, че не бе разбрано за него в България? Защо хората търсеха повърхностно обяснение за държанието му в обществото?

- Колкото по-често четем стиховете му, толкова повече с жена ми и сина ми сме благодарни на голямата възможност, която имахме, да бъдем приятели с такъв голям поет и човек - лиричния брат на Яворов, Лорка и Неруда. В патриархален град като Бургас гецата на гвама известни човека в града не може да не станат приятели - моят баща беше професор по управление на кръчмите - цялата интелектуална бохема на града бяха приятели на баща ми. Всички шофьори бяха приятели на бащата на Христо - той беше професор по ремонтиране на коли.

За съжаление някои необразовани или образовани, но неетични хора „оценят“ Христо Фотев не като голям поет, а като човек, който обича алкохола и хубавите жени - всеки завижда за това, което самият той не може да прави - компенсаторни реакции на слабия човек. Нали знаете, че импотентните мъже не изневеряват на жените си... Когато говорим за Христо Фотев и някой първо каже „той много пие“, а не - „той е голям поет“ - аз спирам да говоря с него. Както повялява една индийска мъдрост, “възпитанието не ми позволява да говоря с такива хора”. Учителят на Фотев - Иван Пейчев, казва това с други думи: “Досадно е да си клиент на глупостта на хората.”

- Често пишете и коментари в медиите. Има ли медицинско обяснение за това, което става в тях? В крайна сметка по-свободни ли са те отпреди 20 години?

- През тези 20 години след 1989 г. българските медии - разбира се - са по-свободни в сравнение с медиите през комунизма. Питаме ме за „медицинско обяснение за това, което става в тях“. Ако го нарека медицина на медиите, тогава трябва да

говорим за патология на медиите – има свобода в повечето електронни вестници, както – и цензура в централните вестници, списания и телевизия. По международните класации закономерно сме на 68-мо място в света по свобода на словото в медиите.

- “Човекът” ви е „За всички, които мислят и чувстват – едновременно”. Кои са тези хора? Как изглеждат?

- Защото вярваме, че човек е чувстващо същество, което мисли (или би трябвало да е така), посвещението на “Човекът” е адресирано до хората, които споделят свои мисли и чувства с другите. За да се родят нови мисли и чувства – това, което наричам споделян интелект и емоция: приятелство, сътрудничество.

Питате ме “кои са тези хора” – вероятно всеки човек има своите 153 човека, за които пише в “Човекът”. Когато си учител, учен, поет, лекар, артист, журналист обаче, ти обменяш мисли и чувства с много повече хора. И отговорността ти става по-голяма. Според мен едно от определенията за “човек” е базирано на “двойното О” – *отзивчив, отговарящ* на сигналите, които идват към теб, и *отговорен* за всяко свое действие. Първото означава сътрудничество, второто – морал. Събрани на едно място, се получава “умен-и-добър човек”. Може и приятел.

“Как изглеждат тези хора?” – не ми се иска да вярвам на поговорката “по грехите посрещат, по ума изпращат” – искам да ме посрещат и изпращат по ума и сърцето, които нося. Фасоните с грехи, пръстени, коли, бигорексия (*Homo muscularis*) са козметика за преодоляване на комплекси за малоценност.

- Какво точно означават коефициентите за интелигентност, емоционалност и приятелство (IQ, EQ, FQ)?

- Трудни за измерване са тези сложни човешки изяви. Все пак спомнете си *Flowers for Algernon* (Цветя за Олджернон) на

Даниел Кийс, където Чарли Гордън имаше IQ само 68 и искаше “да стане умен и забинаги да направи умни всички хора по света”. Направиха му операция на мозъка и IQ-то му скочи на 185 – като експерименталната мишка Олджернон, той стана по-умен, но не и по-щастлив.

По-добра е съдбата на други шампиони по IQ: Мерилин Саван с IQ 228 и Рон Хьофлин с IQ 190 – и двамата от Сейнт Луис, Мисури, САЩ. Но аз, както научих от журналиста Сам Найт, ще говоря за Мерилин, която на 10-годишна възраст отговаря на всички въпроси на тестовете на Mensa International и така има най-високия IQ в света, но продължава да работи в магазините за химическо чистене на баща си в Сейнт Луис. Докато в началото на 1980-те, когато е около 35-годишна, отива в Ню Йорк и от там – в книгите на Гинес. Сега, ако навечер сте в Metropolitan Club в Ню Йорк, ще видите Мерилин да танцува със съпруга си Робърт Джарвик – конструкторът на изкуствените сърца. Ако отворите неделното издание на списанието “Парейд”, можете да прочетете отговорите на въпросите си, които сте задали на “Попитай Мерилин”. Иначе Сам Найт е озаглавил репортажа си “Обратната страна на гениалността”.

Дано няма “обратна страна” на емоционалността и приятелството. Важното обаче е, че интелект, емоции и приятелство съществуват, но тяхната мултиплексна природа е трудна за измерване. Ето още няколко мисли за размисъл: “Добре е човек да е умен, добре е да е напред, но от едно определено равнище нататък вече липсва доверие към него: той е чудак, той е особняк.” Когато не приели статията им в списанието *Nature*, Енрико Ферми казва на сътрудниците си: “Никога не бъдете първи, втори е по-добре.” Дори едно от правилата на *tit-for-tat* е “не показвай, че знаеш много”.

- На какво се дължи това, че днес много от българите предпочитат да не мислят, а да разчитат на готово да получават своите отговори?

- Аз съм против побългаряването на общочовешки недостатъци, като мързел, завист и други подобни. Не само “много от българите” – и сред другите народи тези негативи, неученето и неговите производни, особено невежеството, предпочитат консумацията, а не начина на правеното на хубавите неща, съзидателния труд. Дали “разчитат на готово да получават своите отговори?” – не знам, защото не съм сигурен дали този вид хора въобще си задават въпроси. Човек е поставен между удоволствието и страха и затова е лесно манипулиран с “моркова и тоягата” (награждаване и наказание) – цялата история на човека е вид гресиране, осъществявано с тези два елемента. Човек обаче остава, по-точно става този, който се ръководи от вътрешните гласове на “моркова и тоягата”.

- Защо гласът на интелектуалците днес звучи песимистично? Не са ли те тези, които трябва да вдъхват оптимизъм на народа?

- Защото истинските интелектуалци са игнорирани от партократската конструкция на гържавата и обществото – и затова техният глас не се чува, което е дори по-лошо от песимистичното звучене. Сега, както и преди, пируват екранизираните интелектуалци – тези, които служат на политиките и медиите, а не на учениците, студентите, читателите, зрителите, пациенти. “Лодката е пробита, лодкарят е груб,/ как ще стигнем до другия бряг?” – все още не сме отговорили на въпроса на Константин Павлов. Няма я и интелектуалната самозащита, предписвана от Ноам Чомски: “да тренираш себе си да задаваш очевидните въпроси.” Да говориш високо, да викаш, защото *те* са глухи и слепи – парламент, правителство, президент. У нас обаче все още не е дошъл Онзи, който да им каже “отидете, умийте се, и погледнете” (виж Йоан 9: 11)?

- Като познавач на човешкия ген какво мислите за увлечението на много хора по безсмислени неща като предава-

нето „Биг брадър“? Може ли ген да се измени от само себе си към по-лошо? На какво се дължи?

- Биологическата еволюция, описана от Чарлз Дарвин, се движи от вариации и мутации на гени – добрите поддържат здравето, лошите причиняват болести. Така е и с мемите на Ричард Доукинс (от англ. *теме* – произнася се “мийм”, римува се с “дрийм” – мечта/*dream*) – да мечтаеш с гените на културата. Всичко е от тях, гените и мемите – мама и татко, учителите и приятелите – коговете на семейството, детската градина, училището и университета. Аз казвам “да засучиш лобознанието” – любовта към знанието трябва да започне веднага след раждането и да продължи с подлерите (деца на 3 – 6 годишна възраст), за да имаме умни и добри 13 – 19 годишни деца (тийнейджъри) и така нататък по пътя на “който учи, той ще сполучи”. На 31 март 2010 г. в програмата на Биомедицински форум 20 (2009-2010) ще изнесе лекция на тази тема – ще бъде посветена на 69-ия рожден ден на Ричард Доукинс – 26 март. Няма да пропусна да напомня, че на тази дата през 1778 г. в Кьолн 8-годишният Бетовен е изнесал първия си концерт – мечтата на баща му е била като Моцарт.

- Има ли медицинско обяснение на пасивността на българския народ? Защо толкова търпи?

- Ако има гени на търпимост към политически своеволия, те се добре изявени и при българите. При нас мутациите вероятно са станали като защитна реакция на нашите предци по време на византийското, турското и съветското робство. Научили сме повече уроци от Ориента, отколкото от Тракия. Както “един арабин може да се бори с 100 френски войника, а 100 арабина не могат да се борят с един френски войник”, и ние имаме увредени социални гени. И сме сравнително (дори доста) добре с индивидуалните гени. Липсата на рефлексии към безпорядъка е породена от страха ни да говорим открито – агорафобията заема съществено място в нашето социално

победение. Това е чудесен климат за процъфтяване на корупцията и групи негативни явления в нашето общество.

- Изнасяли сте лекции в Германия, Япония, САЩ, Англия, Италия и други напреднали страни, тук преподавате на студенти по медицина. Къде е най-голямо предизвикателството и защо?

- Навсякъде, когато си лобознателен и отдаден на науката и образованието. Голямата разлика е, че там заслужилите със способностите си преподаватели и учени вървят напред. Докато меритокрацията не съществува в концептуалните рамки на политическите партии в нашата страна. Тук измерителните единици са групи – погрешни, обиждащи!

- През януари 2010-та във Виена Ви избраха за “Българин на годината 2009”. Разкажете за тази награда.

По инициатива на организаторите на Първия български бал-Виена 2010, имаше конкурс за това отличие. Заради “нагребно” политически игри, балът не се проведе, но награждаването беше в едно от най-престижните места във Виена – къщата на Лудвиг ван Бетовен. През първите години на 19-ти век той прогресиращо губи слуха си и по съвет на лекари, наема квартира в Хайлигенщат – село с минерални бани край Виена, днес една от последните спирки на виенското метро, в квартал Гринциг – на улица Пробус. На сто метра нагоду е винарната “Maier am Pfarrplatz” – “хубавата червена къща” е основана през 1683 г. От тогава тя е *joie de vivre* във Виена – мястото, където музика, храна и вино са заедно. През 1817 г. Бетовен е бил част от *ragostта да живееш* – когато е започнал да композира “Девета симфония”, той е вечерял и пиел от хубавото вино в “Червената къща”. Тази интелектуална и енологична чест имаха и Българите на 2009 – едни от тях са алпиниста Иван Кожухаров, невробиолога Милена Пенкова, Димитър Бербатов, оперната певица Красимира Стоянова,

Семир АбуМелих (основател на болници в Бургас), кардиолога Христо Деянов и художника Стоимен Стоилов. Орлин Горанов не пя, изпи една чаша от бетовеновото вино “No 9” и още по-тихо си тръгна.

– Защо млади българи подражават на музрите, чалгите и миските, а не примерно на хора на науката и образованието като Вас?

– Нашата образователна система, обществото и гържавата като цяло не стимулират хората, които имат творчески и евристични възможности. Затова тези изключително ценни хора ги осъществяват в страни, където мозъчните и емоционалните сили се търсят и стимулират. Настъпни бакалнизация на университетите – от “бакалница”, не от “балкани”- аз не обичам да използвам трансагресивни, отрицателно-за-нас-българите-заредени гуми, като “бай Ганьо”, “балканска работа”, не само защото съм виждал “германски”, “американски” и други подобни “работи”. Да се върнем в университетската бакалница – там “бай Ректор” раздава звания на преподаватели и дипломи на чуждестранни студенти. Медиите също участват в този разрушителен процес – така момчетата искат да подражават на супермените и спайдърмените, на *Homo nutrosus*, а не на *Homo sapiens*. Момчетата – на миските, стриптийза и други подобни малигнени сурогати. Защото по медиите деца и възрастните по-често гледат екшъни, сапунени сериали, шоу, чалги, порнография и ЛГБТ. Ентропията, мярката за безпорядък, на българската гържава и нашето общество е много висока. Нещата стигат *point of no return* – “точка, от която няма връщане” към доброто и хубавото. Младите хора рядко виждат поети, писатели, художници, артисти, учени, учители, лекари, философи – хайде да ги попитаме за “гве малки пролетни звезди, на облаците кацнали/ и се целуват тайно” на Иван Пейчев, “само бяла гора от сребро” през “Прозореца” на Атанас Далчев, уловената красота на гъното на моретата

на Любомир Клисуров, откритията на г-р Стамат Григоров, ариите на Люба Велич, поетичното приятелство между Петър Алипиев и Петър Юхас, “Щурчетата” на братя Райкови и на Христо Колев, “Нострадамус” и “Омагьосани картини” на Нелко Коларов, театъра на Юлия Огнянова, Йосиф Сърчаджиев, Наум Шопов, Станчо Станчев, Мария Статулова, Фани Коларова и Стоян Памуков, епиграмите на Радој Ралин, Димитър Йотов и Турхан Расиев, *One World* на Диана Дафова, *pas de deux* от Виена в Ню Йорк на Виолета Ангелова, тракийските съкровища на Иван Маразов, Иван Карайотов и Александър Минчев, поезията и романите на Борис Христов, Коста Радев, Керана Ангелова, Венда Райкова, Илиян Троянски, Иван Кьосев, Драга Дюлгерова, Сашо Серафимов, Елка Няголова, Васил Дачев, Елица Вигенова и Ангел Ангелов, сценографията и архитектурата на Тодор Игнатов, Дечо Карабелов, Христо Генчев, Станчо Веков и Асен Габровски, кавала на Димо Желев и Теодоси Спасов, хореографията на Атанас и Весела Илиева. И още – за Мария Бенчева, Елена Боева, Наталия Коцева, Сава Масларов, Михаил Лямчев, Коста Прошков, Виолета Тончева, Стефан Ранов, Наси Божкова, Росица Маркова, Емилия Георгиева, Деян Михайлов, Дарий Сотиров, Боян Боев, Светла Проданова, Стоян Вълев, Анета Докова, Жанета Димитрова, Пеньо Костантинов, Красимир Косев, Васил Хараланов, Гергана Йорданова, Методи Баїрактарски, Огнян Узунов. И за лекарите и учениите Добрин Георгиев, Яко Кузманов, Темелко Темелков, Димитър Камбуров, Жана Георгиева, Емил Калудиев, Богомила Маневска, Параскева Стаменова, Владимир Овчаров, Николай Лазаров, Богомил Панатойтов, Динчо Палазов, Лорис Саян, Тания Тенкова-Хойзер, Дико Бошнаков, Лорис Мануелян, Даниела Николова, Христо Сендов, Виктория Сарафян, Елена Дюлгерова, Мариана Сендова, Димитър Ицев, Ивет Коева, Георги Попов, Пламен Панайотов, Деян Анакиевски, Михаил Филипов, Сета Дикранян, Деяна Георгиева, Надя Габровска, Георги Алтънков, Румяна Бояджиева, Марта Белева, Валентин

Ненов, Ангел Воденичаров, Боянка Банова, Пепа Изнатова, Данаил Костов, Режина Козмин, Валентин Желязков, Бенчо Анави, Таня Аврамова, Данаил Стойчев, Димитър Папуров, Марин Генчев, Илия Пеев, Ралица Чавдарова, Боряна Попиванова, Илияна Апостолова, Николай Пеев, Борислав Иванов, Иво Димитрѝв, Златко Радев, Юри Николов, Елка Попова, Христина Симова, Росица Димитрова, Валентина Христова, Димитър Цветков...

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОЛОГ 2010.....	5
ПРОЛОГ 2008	7
ДУМИТЕ.....	8
САКРАЛНИ ДУМИТЕ	10
РАЖДАНЕТО НА ДУМИТЕ	10
ЧОВЕК	12
ТРЕТОТО НЕЩО	14
ПОТОК НА СЪЗНАНИЕТО	16
ХУБАВОТО МЯСТО.....	16
AD 2000: АЛТРУИСТИЧНА НЕОФИЛИЯ.....	17
ЕВОЛЮЦИЯ НА ПРИЯТЕЛСТВОТО	20
ТIT FOR TAT.....	23
FQ, MRI, PET, D2/DRD2.....	24
НОМО LUDENS.....	26
MAGISTER DIXIT	27
ЕГО И АЛТЕР.....	28
АЛТЕРАЛГИЯ.....	29
НОМО VULNERABILIS	29
НОМО ALTRUISTICUM	30
ДАРОВЕ И НАГРАДИ	31

НОМО RECIPROCANS.....	33
АЛГОРИТЪМ НА УДОВОЛСТВИЕТО	34
НОМО DIURNIS.....	35
АМНЕЗИЯ	36
КОЛЕКТИВНИЯТ АЛЦХАЙМЕР-ПЕРУСИНИ.....	38
НОМО SAPIENS NECANS.....	42
SOS ЗА НОМО OBESUS.....	42
НОМО CIRCUS.....	46
НОМО NOSTALGICUS.....	48
ЕТЮД ЗА БУРГАС.....	51
ИЗБЕРЕТЕ САМИ.....	53
EUREKA!.....	55
ЕВРИСТИКА И ЕТИКА: ГОЛЯМОТО РАЗМИНАВАНЕ.....	55
EARTHICANS	58
СВОБОДАТА.....	59
МЕЧКИТЕ И ЕЛЕНИТЕ.....	61
LA LIBERTA BURGASCA	62
КЪЩАТА НА БУРГАС	65
В СЪРЦЕТО НА МЕТАФОРИТЕ: ЛОРКА И ФОТЕВ.....	67
ХРИСТО ФОТЕВ (1934–2002–2009)	71
ПЛАЧ ЗА ИВАН СТАНКУЛОВ (1944–2007).....	74

НЕ ОБИЖДАЙТЕ ХРИСТО ФОТЕВ, МОЛЯ!.....	75
ОЩЕ ЗА ХРИСТО ФОТЕВ И БУРГАС	80
COMMEDIA DELL' OPERA DI SOFIA	83
ПЕТЯ ДУБАРОВА И ЕМИЛИ ДИКИНСЪН: МАГИЯТА НА AMOR FATI	84
ЦИВИЛИЗАЦИЯ НА ЖЕСТОВЕТЕ	87
ЖЕСТОВЕ	90
ХРАНЕНЕ И „ФОНТАН НА МЛАДОСТТА”	91
YUPPIES.....	94
ET TU, TODORE?.....	95
2007-2008	97
НА ДОБЪР ПЪТ, ЛЕБЕДИ МОИ!	98
НОМО BULGARICUS	100
ПРЕДСТАВИ СИ БЪЛГАРИЯ БЕЗ БЪЛГАРИ.....	102
GOOD LUCK, MR GORSKY!.....	104
ПИСМО ОТ ГЕРМАНИЯ	105
ПИСМА ОТ МАЙКЪЛ МУР	107
ЛОЗАНА И ЖЕНЕВА-ЛОНДОН.....	108
ИМЕНА 1.....	110
ИМЕНА 2.....	111
РОМУЛ, РЕМ, РИМ И РИТА	111
ЛУИДЖИ АЛОЕ	114

IN FIORE: МАРКО ФИОРЕ.....	119
ИМЕНА 3.....	121
ИМЕНА 4.....	123
ГРИЙНУИЧ.....	125
ЦИГАНСКИТЕ МОЛЦИ.....	125
ОКОТО НА „ЧЕРНИЯТ ЛЪВ”	127
ТЕО ЛИРКОВ.....	128
РАДКО ПОПОВ	129
УИНСТЪН ЧЪРЧИЛ.....	131
ДЖОН АТАНАСОВ	132
ГЕОРГИ МАНДУШЕВ.....	133
КИРИЛ И СИНОВЕ	134
УИЛЯМ МОРЕНО БАРЕРО.....	134
ПОРКЕТО ВЕЧЕ Е ЛЕКАР.....	135
РЕНЕ ДЮБО	135
МИЛЕНА ПЕНКОВА.....	136
НОМО VIATOR	138
MADE IN BURGAS	138
БЛАГОЙ ТОДОРОВ:	139
НОМО LUDENS НА БУРГАС	139
ДИМО ДИМИТРОВ	142

ЗЕЛЕНАТА БРАДА, ХРИСТО ЗАХАРИЕВ И ДЖАНИ МИРАНДИ.....	144
WELL DONE	146
TON RICH.....	149
ЛЮДМИЛ СТАНЕВ	151
ИВАН ИВАНОВ VERSUS JOHN SMITH	153
ТОВА НЕ Е ЧЕСТНО!.....	155
ЯПОНИЯ	156
НАМАОКЕ	157
КАЕРУОКЕ	158
АДАЧИ САН	158
ХИНОМИСАКИ	159
МНС ИЛИ ВНОС НА ПЕПЕРУДИ ОТ ИРЛАНДИЯ	160
TERRA RUMANEASCA	162
КАЖИ QOL (И ЧИСЛАТА НА ФИБОНАЧИ).....	166
НАЧИН НА МИСЛЕНЕ И ЧУВСТВАНЕ.....	170
АДМИНИСТРАЦИУМ.....	172
HOW GOOD AND YET HOW SAD IT IS	172
МУЗИКАТА НА ДНК.....	174
СНИП: БИОСЕМИОТИКА НА ДНК.....	175
НОЕТИКА И НОМО NOETICUS.....	176
НОМО GRACILIS	178

НЕВРОПОЛИТИКА И АДИПОПОЛИТИКА	181
ПОЛИТИКА И ЩАСТИЕ.....	186
БИБЛЕЙСКА ГЕНЕТИКА	187
КИТАЙ	188
СИНГАПУР.....	189
ЯПОНИЯ	190
БЪЛГАРИЯ МЕЖДУ РАДОСТТА И НАДЕЖДАТА.....	191
ПОРОЧНИЯТ КРЪГ НА БЪЛГАРИТЕ.....	192
ОЩЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ	194
ВРАБЧЕТАТА.....	194
ВОДАТА.....	195
МАЙМУНИТЕ.....	196
МАГАРЕТО	196
FLIP-FLOP И U-TURN	197
НОКАУТИРАНИТЕ МИШКИ	198
ПО МОТОТО ЩЕ ГИ ПОЗНАЕШ.....	199
DONNE DI TUTTI DONNE	200
ФОРМИ	201
СИМЕТРИЯ	202
БЪКИБОЛ И БАРБИБОЛ.....	202
КРАСИВИТЕ МРАВКИ.....	203

ДУМИ 1.....	204
ДУМИ 2	204
ДУМИ 3.....	205
ДУМИ 4	206
ДУМИ 5.....	208
ЕКСПЕРИМЕНТ С ДУМИ	209
ПЕСНИ НА КОЗИТЕ.....	215
ДЕКЛАРАЦИИ НА НЕЗАВИСИМОСТТА	216
ЕКСПЕРИМЕНТ С МАЛКО ДУМИ	217
ЦВЕТОВЕ НА ЛЮБОВТА.....	219
ОЩЕ ЛЮБОВ	221
NO MONOLOGUES.....	223
НОБЕЛ И NO.....	224
КОНЮНКТУРНИТЕ ЧОВЕЧЕТА.....	225
СТО КАБА ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ	226
СТО ДРУГИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ	227
БРАТЯ РАЙКОВИ.....	229
ХОРАТА И КАТОН СТАРШИ.....	230
ХОРАТА И КАТОН СТАРШИ. Част 2	230
ПОЛИТИКА И РЕАЛНОСТ	232
ШЕХЕРАЗАДА	232

VA VENE ИЛИ VA MALE.....	233
КАЗА МИ ДА ВИ КАЖА	234
ЧОВЕШКИ РЕСУРС	235
OCEAN.....	235
НОМО RIDENS.....	236
IGNOBILIS.....	236
ВИНОТО КАТО НАУКА: YES, SIR!.....	237
КОЛЕДИ	239
1989-2009: ПРЕХОД.....	239
НОМО HORIZONTALIS	241
НОК ИЛИ НОКАУТ.....	243
КРАЛЯТ НА БЕЗКРАЯ НЕ Е БЪЛГАРИН.....	244
ТИКТААЛИК: РИБАТА-С-КРАКА СЪПВА НА ЗЕМЯТА. 245	
ТЪЖНИ КОНТРАСТИ	248
НОМО INTERACTOMICUS	249
НАЙ-ЗНАЧИМОТО ЗАПОЗНАНСТВО	252
ЕДНО ДЕТЕ ГОВОРИ С БОГ.....	254
153 ПРИЯТЕЛИ.....	255
STAMMGÄSTE: ДУШАТА НА КРЪЧМИТЕ.....	258
ИНТЕРВЮ	264
СЪДЪРЖАНИЕ.....	279

Георги ЧАЛДЪКОВ
Николай ЧАЛДЪКОВ

ЧОВЕКЪТ

Мисли, чувства, приятелство

Българска
Второ, разширено и допълнено издание
Георги и Николай Чалдъкови, автори
Николай Чалдъков, фотографии
Петър Желев, компютърен дизайн
Димитринка Щерева, технически редактор

Издателство "Ателие '89"
Варна, 2010

ISBN 978-954-9580-58-7

Човекът е душа, която си служи с тялото.

Сократ (469-399 пр. Хр.)

На една от картините, които е рисувал в естрогенната екзотика на Таити, Пол Гоген е написал “Откъде идваме? Кой сме? Къде отиваме?” Отговор на първия въпрос даде Чарлз Дарвин в “Произход на видовете”: “човек е изправена маймуна, а не паднал ангел” – може би и двете.

IQ – intelligence quotient (коефициент на интелигентност)

EQ – emotional intelligence quotient (коефициент на емоционална интелигентност)

FQ – friendship quotient (коефициент на приятелство)

През 1995 г. Даниел Гоулман публикува книгата си “Емоционална интелигентност: защо тя е по-значима от IQ”. През 2008 г. написах “Човекът: IQ + EQ”, синът ми го илюстрира с фотографии, а приятелят Петър Доков прочете “Човекът”. Той ми каза, че “много често нещата са триархични. Ако включиш трети елемент към уравнението, човекът ще бъде представен по-in depth” (“in depth” – в дълбочина - най-вероятно е от дългите му години емиграция).

Това ми напомни:

отвъд живота и мечтите

има нещо по-важно:

събуждането

(“Поговорки и песни” на Антонио Мачадо).

Послушах Доков и Мачадо и включих “третия елемент” и “по-важното”: FQ.

Но може ли да се изследва “човек = IQ + EQ + FQ”? Разбира се, при условие, че това не е опростен сбор от измервания, а стремеж за цялостен анализ на човека.

Сега второто, разширено и допълнено издание се нарича “Човекът. Мисли, чувства, приятелство”, представени с 63 673 думи, 28 фотографии и една рисунка.

9 789549 580587